

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI SZEMLE

**KÉZIRATKÉNT KIADJA AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT**

5. ÉVFOLYAM



1959. 3—4. SZÁM

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

5.évf.

1959.

3-4.sz.

Coblans, H.:

ÚJ ISMERETKÖZLŐ MÓDSZEREK ÉS ELJÁRÁSOK

Az UNESCO International Advisory Committee on Bibliography (Nemzetközi Bibliográfiai Tanácsadó Bizottság) irodája 1956 májusában megtárgyalta az UNESCO Executive Board (Végrehajtó Tanács) javaslatát, hogy a Bizottság több figyelmet fordítson a bibliográfiában és a dokumentációban tapasztalható "forradalmi technikának" nevezett fejlődésre.

Az International Advisory Committee on Bibliography irodája kinevezett három tagból álló szűk testületet: M. Julien CAIN, dr. BRUMMEL és F.C. FRANCIS. A szóbanlévő tárgyalásra a testület kibővült a következő tagokkal: dr. BOURGEOIS, az IFLA elnöke, dr. KING, a FID elnöke, M. MEYRIAT, a Committee on Social

Sciences Documentation (Társadalomtudományi Dokumentáció Nemzetközi Bizottsága) titkára és H. LAUGIER professzor, az Executive Board francia kiküldött tagja, aki a kérdés megtárgyalását leginkább szorgalmazta.

Az iroda úgy határozott, hogy az új technikai eljárásokkal foglalkozó konferenciák, kutatások, kísérletezések, kiadványok hosszulejratu programjának első szakaszaként az érdeklődés felkeltésére kell törekedni, mégpedig nemcsak a könyvtárosok és a dokumentalisták, hanem sok szempontból még inkább az új technikát felhasználó és a dokumentáció által kiszolgált szakemberek körében. Ennek érdekében összefoglaló tanulmány megírására kell megbízást adni; a tanulmány tárgya: "a forradalmi technika", illetőleg az iroda megfogalmazásában: "Új ismeretközlő módszerek és eljárások."

Az iroda véleménye szerint a tapasztalat ugyan azt mutatta, hogy az új módszerek és eljárások jórészt az exakt tudományok és a technológia szolgálatában fejlődtek ki és hogy az érdeklődés kétségkívül leginkább erről az oldalról nyilvánult meg, mégis nagy lehetőségek kínálkoznak az új technikai eljárásoknak a társadalomtudományok terén való alkalmazásában.

Az iroda ajánlásának megfelelően az UNESCO a következőket bizta meg az említett tanulmány kidolgozásával: dr. Herbert COBLANS-t, a Scientific Information Service of the European Organization for Nuclear Research-nek (a genfi Nukleáris Kutatás Európai Szervezete Tudományos Tájékoztató Szolgálat) vezetőjét és Barbara KYLE-t, aki jelenleg is hosszulejratu és részletekbe menő kutató munkát folytat a társadalomtudományi dokumentáció terén. A tanulmány végső szövegének összeállítása a megbízás értelmében dr. Coblans feladata volt. Az eszmemenet kidolgozása folyamán azonban Barbara Kyle maga is fontos és részletes tanulmányt készített a társadalomtudományok dokumentációjáról. Lényegesebb megállapításai - amennyiben összefüggttek dr. Coblans feladatával - belekerültek dr. Coblans tanulmányába.

dr. Coblans tanulmányát az UNESCO teszi közzé az UNESCO Bulletin for Libraries o. folyóiratban. A FID viszont - hason-

10 széleskörű nyilvánosság biztosítása végett - B. Kyle tanulmányának a Review of Documentation c. folyóiratban való közzétételét ajánlotta fel.

Még kell jegyeznünk, hogy Barbara Kyle tanulmánya nem képviseli az UNESCO hivatalos álláspontját. Kutatási beszámolóinak készült s mint ilyen mind az UNESCO, mind a FID készséggel bocsátja a széleskörű olvasóközönség elé.

F.F.C.

Bevezetés

A jelen tanulmány kiindulópontja a következő értekezletek vitanyaga és határozatai: a Royal Society tudományos tájékoztatási konferenciája (1948), az UNESCO konferenciája a tudományos referáló munkáról (1949), az UNESCO konferenciája a bibliográfiai szolgáltatások megjavításáról (1950). Ezekre támaszkodva kívánjuk kapcsolatba hozni az újabb fejlődést a dokumentáció egészének kérdésével.

A tanulmány az adott témakör keretében kíván maradni, ezért nem foglalkozik részletesen olyan hagyományos kérdésekkel, mint a tárgy-
szó, a kivonatolás, a terminológia, a központi tudományos könyvtárak kérdései, stb. Bizonyos rokon témákat azonban felölel, ha különleges szempontok mielőbbi intézkedéseket sürgetnek és ha gépi módszerek alkalmasnak látszanak régi problémák megoldására. Az új módszereket a természettudományi irodalomra alkalmazva mutatjuk be. E módszerek azonban alkalmazhatók a tudomány minden ágában, mint ahogy alkalmazták is őket.

Köszönetet kell mondanom az European Organisation of Nuclear Research (CERN, Nukleáris Kutatás Európai Szervezete) vezérigazgatójának, hogy hozzájárult e munka elvégzéséhez. Hálásan köszönöm J. WIART professzornak, a párizsi Centre National de Recherche Scientifique dokumentációs osztálya igazgatójának, valamint E. PIETSCH professzornak, a Gmelin Institut für anorganische Chemie igazgatójának szives-

ségét és megköszönését. Sokat köszönhet a szerző az UNESCO tisztviselőinek és több szakembernek hasznos javaslataikért és kritikájukért, bár a szerző egyedül viseli a felelősséget a kifejtett nézetekért és tett javaslatokért. Kedves kötelességemnek tartom végül, hogy köszönettel emlékezzem meg Barbara KYLE kisasszony közreműködéséért és támogatásáért.

1. Terjedelem és célkitűzés

Az ismeretek közlésére szolgáló új módszerek és eljárások használata nemcsak felhasználásuk céljától függ, hanem az egyes tudomány-ágak sajátosságaitól is. Bár a különféle tudományágak szükségletei nem egyformák, mégis hasznosnak mutatkozik, ha nagyjában megkülönböztetjük a felhasználó ismeretanyaggal foglalkozó tudományágakat az egyéb tudományágaktól (1)⁺. Az előbbieket közé tartoznak a természettudományok, a technológia és a társadalomtudományok, vagyis azok a tárgykörök, amelyekben "tudományos módszert" alkalmaznak. Az új eljárások következményeit és lehetőségeit ezeken a területeken kívánjuk vizsgálni.

A humanisztikus tudományok és a művészetek nem tartoznak ezek közé, ezért ezen a területen nem olyan sürgős új módszerek alkalmazása a bibliográfiai és dokumentációs munkában. Itt eléggé kielégítőek szoktak a minimális követelményeknek megfelelő hagyományos könyvtári eljárások, amelyeket a bibliográfiai szolgáltatások megjavításáért Párisban 1950-ben tartott UNESCO konferencia fogadott el (2). A mechanikus kiválogatás legalacsonyabb fokának megfelelő gépi módszerek használata kétségtelenül kifizetődik nagyobb vállalatokban. A lyukkártyák használatával, valamint a velük kapcsolatos rendező és számláló készülékekkel járó technikai problémák jól ismertek; az új technika ebben az esetben főként a vállalati ügyvitel hatásfokának javítását szolgálja.

Az osztályozásra és kódsémákra alapított tároló és válogató gépi berendezések alkalmazása azonban már jóval bonyolultabb; bevezetésük távol áll még a megvalósítástól a jelenlegi beruházási költségek miatt. Tanulmányunkban az említett gépi berendezések alkalmazásáról

⁺ A zárójelben lévő számok a tanulmány végén található bibliográfiára utalnak.

zásának lehetőségeit és korlátait vizsgáljuk meg a különféle tudomány-ágakban.

I. rész.

Új eljárások

2. Már a múlt század végén napvilágot láttak az alapelvek, amelyeken a Vannevar BUSH látnoki cikkeiben népszerűsített "új és forradalmi" technika alapszik. Ez lényegileg a lyukkártyák alkalmazása népszámlálási adatok feldolgozására Hollerith által és - kb. ugyanabban az időben - POULSEN szabadalma a mágneses hangrögzítésre. Az utóbbi 20 év folyamán számos kísérletet tettek arra, hogy ezeket a szerkezeteket dokumentációs célokra felhasználhatóvá alakítsák. A 2. világháború befejezése óta megjelent egy még hatalmasabb eszköz, az elektronikus számológép. Amikor a Bush-féle bizottság azt a kérdést vizsgálta, miképpen lehetne gépesíteni az Egyesült Államok Szabadalmi Hivatalának működését, megállapították, hogy az Egyesült Államokban már több mint 50 vállalat foglalkozik az adatfeldolgozó berendezések valamilyen válfajának előállításával (3). De a legnagyobb haladást szellemi téren érték el; az utóbbi évtized folyamán ui. lassanként rájöttek arra, hogy a gépek vajmi keveset érnek az információelmélet és a kibernetika tudományának kifejlődése nélkül. Dokumentációs szakkifejezésekre átfordítva ez azt jelenti, hogy az osztályozás és a feldolgozás elméletének jelentős fejlődése nélkül a tájékoztatás gépesítésének a dokumentációs anyagok gépi tárolásának és kiválogatásának felvetése szinte nem egyéb, mint önámítás.

A fejlődés folyamán háromféle típusu berendezést különböztethetünk meg, amelyeknek jellegzetességei bizonyos mértékben egymásbafelelőnek; a./ peremlyukasztásos kártyák, szokványos lyukkártyák és Cordonnier-Batten féle átvilágító lyukkártyák, - akár elektro-mechanikus, akár elektronikus válogatással; b./ fényképezési eljárásokra általában mikro-formátumra alapozott rendszerek, kódrendszer alapján történő foto-elektrikus válogatással; c./ mágneses szalagokra, dobokra vagy magokra alapozott berendezések.

Bár ezeknek a berendezéseknek a dokumentációban való használata egészen újkeletű, mégis igen kiterjedt a kérdés irodalma (4). Noha

ez a technika még túl fiatal ahhoz, hogy alkalmazásának általánosításáról és kritikai kiértékeléséről a szakirodalom sokat közöljön, mégis figyelmet érdemel, milyen széles körben használják már különféle feladatok megoldására.

2.1 Példák

Hadd idézzünk néhány szembeötlő példát a gépi válogatás eredményes használatára, az egyszerű manuális válogatástól a nagysebességű automatikus berendezésig, amely nyomtatásban szolgáltatja a kívánt tájékoztatást.

2.11 A legeredményesebben talán a kémiai kutatások terén, a vegyületek tulajdonságainak és szerkezetének vizsgálatánál használták fel a gépi válogatást. Több mint tíz évvel ezelőtt az amerikai vegyészek egy csoportja (5) kézi válogatású kartotékrendszert szerkesztett, amely 8000 rovarirtószer sajátosságait tartalmazta. Ismételt kiválogatással ki lehetett ilyen módon mutatni például valamennyi olyan rovarirtószer, amely meghatározott folyadéokban oldható, trópusi hőmérsékleten szilárd és összetételében fenol-csoportot tartalmaz.

2.12 A Look c. amerikai folyóirat már 1949-ben Hollerith-kártyákon tartotta nyilván 85 000 darabból álló képgyűjteményét (6). Az egyes képek sajátosságait, a felvétel időpontját, a felvevőt, a szerzői jogi helyzetet, a szükséges tárgyszavakat kártyákra lyukasztották megfelelő kód alapján és a kártyákra erősítették a képről készült mikrofilmet is. Ha valamilyen képet keresnek, akkor a kívánt szempontok szerint válogatnak gépi eljárással a lyukkártya-kartotékban. A kiválogatott kártyákon lévő mikrofilmeket egy különleges leolvasóberendezésben tanulmányozhatták.

2.13 Ma már nem jelent újdonságot lyukkártya-berendezések használata tartalmi elemzésre, szakirodalom kikeresésére és a szerkezet által felkutatott dokumentum közvetlen lemásolására offszet eljárással. Ilyen módon készült szójegyzéket első alkalommal 1951-ben tettek közzé (7).

2.14 Még egy utolsó példa a fejlődés határáról - a gépi fordítás. A probléma, információs anyag elemeinek automatikus válogatása, tá-

rolása és összeillesztése; az embernél az emlékezet és az asszociáció felel meg ennek a folyamatnak. Már nem a feltevések világába tartozik az az állítás, hogy a régebben átalakított elektronikus számológép (IBM 701) "orosz nyelvű mondatokat fordít angolra és pedig egy teljes mondatot minden hat vagy hét másodpercben". W.N.LOCKE, a gépi fordítás egyik úttörője, egy évvel ezelőtt szerényebben nyilatkozott (8): "Arra a kérdésre, hogy mikor fordíthatunk majd gépekkel, legjobb tudomásom szerint azt válaszolhatom, hogy öt éven belül. Ez idő alatt egy vagy több olyan berendezés fog kialakulni, amely a szó szerinti fordítást végző berendezéseknél jóval megfelelőbbnek bizonyul".

2.2 Általános értékelés

Nyilvánvalóan nagy lehetőségek nyílnak arra, hogy gépek vegyenek át sok olyan tevékenységet, amelyet régebben lényegében csak az ember által tartottak elvégezhetőnek. Figyelemre méltó az idevágó fejlődés üteme a háborút követő években. Ennek ellenére kétség és kritikai tartozkodás lépett az automatizálás bizonyos dokumentációs eljárásoknál való hatékonyságát illetően az 1950 körül tapasztalt optimizmus helyébe. Mindenesetre - a költségtényezőket nem is számítva - ez idő szerint még igen keveset tudunk az alapelvekről és hiányoznak a kísérleti tapasztalatok.

Az 1949-ben nyilvánosan bemutatott Rapid Selector-t lelkesen fogadták. De azután jött R.R.SHAW (9) józanabb értékelése 1951-ben, majd D.J. URQUHART (10), B.C. VICKERY és mások szkeptikus állásfoglalása (11,12).

Néhány hónappal ezelőtt M.TAUBE újból felvetette a kérdést jelentős tanulmányában (12). Két idézet elegendő gondolatmenetének vázolására: "Bár a szerző alaposan tanulmányozta a szakirodalmat és több bibliográfiai szakértőhöz is folyamodott támogatásért ... mégsem talált semmiféle beszámolót olyan ellenőrzött kísérletről, amelyik a kereskedelmi forgalomban beszerezhető berendezések fölényét bizonyítaná a hagyományos kézi eljárásokkal szemben." Ennek részben az a magyarázata, hogy "a tájékoztatási anyag tárolásának és kiválogatásának logikai alapjainak tanulmányozása szerint a tároló és válogató rendszerek működéséhez nem adatfeldolgozásra vagy gyors össze-

adásra, kivonásra, szorzásra van szükség, hanem a megfelelő statikus memória-szerkezetben tárolt bármely tétel hozzáférhetőségére, azonnali felismerésére és közvetlen felmutatására".

Ez az észrevétel főleg a jelenlegi elektronikus számológéptípusok dokumentációs alkalmazását bírálja. A szerényebb igényű lyukkártyák hasznosíthatóságának mértékét viszont - széleskörű elterjedésük ellenére - jóval alaposabban kell tanulmányozni. Néhány tipikus eset lyukkártyás kartotékok alkalmazásának elvetésére: a./ a Harwell-i Atomenergia Kutatóintézet könyvtára lyukkártyás szakkatalógust szerkesztett. Két évig tartó kísérletek után abbahagyták az eljárás alkalmazását és visszatértek a régi cédulakatalógushoz. b./ I.A.WAHRHEIT, az Egyesült Államok Atomenergia Bizottsága Oak Ridge-i laboratóriumának volt könyvtarosa emliti (14) a Dow Chemical Co. esetét, amely hozzáfogott a szilikonok katalogizálásához. "A szilikonok újonnan felfedezett alkalmazási lehetőségeinek fantasztikus száma következtében a lyukkártyák száma olyan rendkívüli ütemben nőtt, hogy igen rövid idő múlva a kártyák válogatása szinte egész napot igénybe vett, bármely csekély terjedelmű tájékoztatási anyag szolgáltatásához. Ezért azután félretették az egész katalógust.

Az ismertetett példákból nem szabad általános következtetéseket levonni a lyukkártyák alkalmazhatóságát illetően. A példák csupán azt igazolják, a dokumentációs célkitűzéseknek legmegfeleleőbb rendszert kell alkalmazni, beleépítve szervesen a dokumentáció teljes folyamatába. A.T. MAIERSON, W.W.HOWELL (15) és R.G.THORNE (16) alapvető és ellenőrzött tanulmányaikhoz hasonló vizsgálatokat kell végezni az egyes szakterületeken, a határterületek széles körére és a könyvtári szolgálat különböző nemzeti hagyományaira nézve. Maierson és Howell megállapította, hogy ha a kohászat egész irodalmát átkódolnák az erre épülő tájékoztatási szolgálatnak IBM kártyákra, akkor 5 dollárt kellene felszámítani esetenként a tájékoztatásért. Thorne pedig különféle katalógus-rendszereket használó három szakkönyvtárban megállapította számszerűen a szakkatalógus hatékonyságát és az irodalom kutatás költségét.

J.W.PERRY és munkatársai hosszú időn át tanulmányozták a lyukkártyák dokumentációs alkalmazását. Vizsgálódásaik eredményét nemrégiben tették közzé (17). A kiadvány olyan "gépi nyelvet" ismertet,

amit kivonatok kódolására és kiválogatására fejlesztettek ki. Az említett mű igen pozitívan értékeli az új technikai megoldásokban rejlő lehetőségeket és a legderülátóbb felfogás kifejezője ezen a téren. Az Atlanti Óceán mindkét partján kifejtett bírálatok hangsúlyozzák ugyan a mű jelentőségét, de bizonyos kétségeknek adnak kifejezést; így E. de GROLIER (18) osztályozási szempontból, R.R. SHAW (19) pedig az alapvető feltevések szempontjából. Shaw szerint "valójában még nem készülnek olyan gépek, amelyek csak a töredékét is elvégeznék annak, amit a könyv állít. A szerző munkájának jó része egy IBM kísérleti gépre vonatkozik, amelyet LUHN szerkesztett. A gép továbbfejlesztését több mint egy éve abbahagyták. Valamennyire még megközelítheti a könyv említett feltételezéseit az ESTMAN féle Minicard, amelynek még kísérleti példányát sem készítették el, továbbá a Rapid Selector, amelynek csak a prototípusa épült meg."

Remélhető, hogy Perry és munkatársai a következő években a Western Reserve University keretében működő Dokumentációs és Tájékoztatási Kutató Központban igen széles szakterületen tudják majd alkalmazni módszereiket. ++

I. Javaslat. Ösztönözni kell a működési költségek vizsgálatát meghatározott szakterületeken azokban a nagyobb országokban, ahol ilyen gépek rendelkezésre állanak. Az UNESCO-nak kezdeményeznie kellene ilyen vizsgálatok kitűzését és gondoskodnia kellene az ehhez szükséges anyagi támogatásról az International Council of Scientific Unions (Tudományos Szövetségek Nemzetközi Tanácsa) az International Social Sciences Council (Nemzetközi Társadalomtudományi Tanács) országos szervezetek és alapítványok útján. Különös figyelmet kell szentelni azoknak a nagy országos központoknak, ahol már alkalmaznak ilyen gépesítést.

+ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az Eastman Minicard hasonló elven alapszik, mint J.SAMAIN Filmorex-a; ezt az utóbbit Franciaországban már több éve használják (lásd a 2.32 pontot).

++ Miután ezen jelentésemet megküldöttem az UNESCO-nak, kézhezkaptam a Központ Newsletter c. kiadványának februári számát. Ez a szám a közelmúltban készített WRU Searching Selector rövid leírását tartalmazza; a berendezést 1956 végén mutatták be a nyilvánosságnak. Ugy látszik, hogy ez a gép a Kőnyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Kőnyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban kifejezett igénye-

2.3 Példák gépi dokumentációra

A gépi dokumentáció technikáját tárgyaló szakirodalom leginkább olyan esetekkel foglalkozik, midőn személyi vagy intézményi dokumentumtárak kezelésére és nem kiadványokhoz használják a gépi eljárásokat. Tanulmányunk alapvető szempontja a gépi módszereknek folyamatos alkalmazása kiadványokhoz. Ehhez nagyon fontos az együttműködés bővítése országon belül és nemzetközi vonatkozásban, ha el akarunk mozdulni a jelenlegi holtpontról.

Mivel nem ismeretes elegendő adat az új módszerek alkalmazásának tapasztalatairól, megkíséreltük megvizsgálni a kezdeti szakaszon már tuljutott, de teljesen még ki nem kristályosodott dokumentációs szolgáltatásokat. Három esetet választottunk ki erre a célra, kettőt személyes tapasztalatok alapján Európából, egy fejlettebb példát az Egyesült Államokból, mégpedig közzétett ismertetések alapján.

2.31 Gmelin-Institut für anorganische Chemie (Gmelin Szervetlen Kémiai Intézet). A Gmelin Institut több okból ideális eset tanulmányunk szempontjából. 1817-ben adta ki Leopold GMELIN először Handbuch der anorganischen Chemie c. klasszikus művét; a munka 1921-ig hét kiadást ért meg. A több mint 100 kötetes nyolcadik kiadás 1949-ig öleli fel az irodalmat és a terv szerint 1965-re fejeződik be. A kilencedik kiadás, amely az 1950 óta megjelent irodalmat tartalmazza, jelenleg még a szokásos címfelvételi kartoték formáját ölti; az Intézet a cédulakartoték alapján nyújt tájékoztatást a hozzáférők részére.

A mi szempontunkból elsősorban azért érdekes az Intézet, mert jól elhatárolt, de mégsem szűk szakterületet fog át; ez a körülmény leegyszerűsíti a kódolást. Másrészt pedig minden országban vannak az Intézet iránt érdeklődők, akik használják a kézikönyvet és előfizetnek a szakirodalmi tájékoztató szolgálatra. A Gmelin-féle kézikönyv hagyományos módon úgy készül, hogy összegyűjtik a fizika és a szervetlen kémia területére vonatkozó valamennyi művet. A referáló folyóiratokból kivágják és szabványméretű cédulákra ragasztják a kivonatokat. A cédulákat optikai úton sokszorosítják a meghatározott tárgyszórendszerből vett tárgyszavaknak megfelelő példányszámban. Ez a cédulakartoték alkotja a Gmelin Archivumot. Amikor a vegyi elemek szerint szerkesztett kézikönyv valamelyik kötetének új kiadását készírik elő, az elő

dulákat és az eredeti tanulmányok minél nagyobb részét.

A szakirodalmi tájékoztató szolgálat előfizetése fejében szabályos időközökben megküldik vagy az előfizetett tárgykörbe vágó kartotékcédulák fénymásolatát, vagy pedig az esetenként megjelölt témakörrel kapcsolatban az Archivumban fellelhető cédulák másolatát. Legújabban elhatározták, hogy a kivonatokat rákódolják IBM lyukkártyákra és így gépesítik a dokumentációt. Ezt az eljárást az ötvözetekre vonatkozó szakirodalommal kezdik s remélik, hogy a folyó év során az érdeklődők már hozzájuthatnak az ötvözetekről 1950 óta megjelent teljes irodalomhoz a következő formában: a/ minden hozzáférhető anyag kivonata cédulákon, vagy b/ a megfelelő lyukkártyákon. Az eljárás menetének összefoglalása: a megfelelő kártyák kiválogatása a lyukkártyakatalógusból a megadott tárgy vagy más ismerv szerint. A kiválogatott kártyákon fel van tüntetve a kivonatot tartalmazó átlátszó cédula sorszáma; a kivonat fénymásolással sokszorosítható. Az alapkártyáról szintén készíthetők automatikusan másolatok. Így valóban sokoldaluan ki tudják szolgálni az érdeklődőt, aki saját dokumentációját akár a cédulák kézzel, akár ha rendelkezik gépekkel - géppel rendezheti. Mindkét típusu cédulából költségtérítés ellenében további példányokat is kaphat bárki és így minden szakterületről összeállíthat cédulakartotékot.

A lyukkártyák bevezetése igen kemény elhatározást jelentett a Gmelin Intézetben, mivel nagy befektetést és kódolási munkát igényelt. Az elhatározás abból a - helyes vagy helytelen - meggyőződésből született, hogy a gépi válogatás az egyetlen lehetőség a szerves kémia kivételével teljes kémiai szakirodalom áttekintésére és ezáltal a Gmelin-féle kézikönyv hagyományos színvonalának fenntartására. Az új kiadások közötti időben az előfizetők kiszolgálását bizonyos értelemben mellékszolgáltatásnak tekintik, ami - úgy remélik - megtérül az új kiadások rendszeres közzétételénél.

2.32 Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS - A Tudományos Kutatás Nemzeti Központja), Paris. A CNRS Dokumentációs Központjának sokkal nehezebb a feladata, mivel rendeltetése Franciaországban minden tudományág kiszolgálása, beleértve a társadalomtudományokat is. Referálé folyóirata, a Bulletin Signalétique minden tárgykört felölel, természetesen kevésbé kiterjedt módon, mint az egyetlen szakterületre

korlátozóú Onelin-Intezet. A CNRS és a VIMRI, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Tudományos Tájékoztató Intézete az a két hatalmas, országos intézmény, amely sok tárgykört felölelő referáló folyóiratokat ad ki.

Egy szempontból korlátozott a CNRS Bulletin-jének mint referáló folyóiratnak az értéke: nincs éves, illetve többéves tárgymutatója; irodalomkutatás céljára ezért szinte használhatatlan. E hiány pótlására 1954 óta folytat kísérleteket S. Samain a Filmorex-rendszerrel. (20) A Filmorex a mikrofilm és a lyukkártya előnyeit kombinálja, mint ahogy ezt teszi bizonyos mértékben a Rapid Selector is. A válogatást a Filmorexnél is fotosella végzi pontsorozatok alapján: de nem mikrofilm-tekercset, hanem 45 x 72 mm méretű áttetsző mikrokártyát használnak. Percenként 600 mikrokártyát válogat a szerkezet, vagyis a válogatás sebessége nagyjából megfelel a lyukkártyás válogató berendezés sebességének. A kiválogatott dokumentumokat azonban nem lehet automatikusan sorszoszorosítani, hanem közönséges mikrofilm-leolvasó készülékben olvashatók a kártyák. Így a Filmorex berendezés, vagyis a leolvasó és a válogató berendezés jóval olcsóbb, mint a Rapid Selector és közepes nagyságú dokumentációs központok is megvásárolhatják. A mikrokártyák két részből állnak, az egyik rész két oldalnyi szöveget, a másik pedig 20 sort tartalmaz a pontsorozatok elhelyezésére. Így egy kártyán 20 különféle kódszámot lehet elhelyezni a dokumentum jellemző adatainak (szerző, nyelv, gyarapodási naplószám, tárgyszó stb.) jelölésére.

A CNRS Bulletin-jében megjelent minden közleményt át lehet vinni mikrokártyára, a kivonattan érintett tárgyak, a szerző, a folyóirat, a kivonat sorszámainak stb. jelölésével. A kártyákról jegyzékeket lehet összeállítani adott szakterületen meghatározott időszakban a Bulletinben közzétett kivonatok sorszámairól; ezeket a jegyzékeket előfizetés vagy minimális térítés fejében megküldik az érdekelteknek. Ha észszerű szintre lehet csökkenteni a - mondjuk - 1946 óta megjelent valamennyi kivonat kódolásának költségét, majd folyamatosan minden év kivo-

+ Alapszabványban hasonló a Kodak Minicard rendszer is (25). A filmszikok 16 x 32 mm méretű képkockákat tartalmaznak rendkívül erős kicsinyítésben, ezért nagyon tömören tárolhatók. A válogató sebessége igen nagy. A Minicard még nem kapható kereskedelmi forgalomban.

natainak hasonló költségeit, akkor ez a módszer olcsóbb és hatékonyabb lehet, mint a referáló folyóiratok éves és többéves mutatóinak egyre költségesebb kiadása; ezeket a mutatókat nem is tudta a CNRS kiadni. Mivel láttuk a szerkezetet működés közben, nincsenek komoly kétségeink, hogy a Filmorex megoldja a gépi nyilvántartást és válogatást. Mint minden gépi dokumentációs eljárásnál, itt is az osztályozás a fő probléma, a tudomány valamennyi ágának megfelelő rendszer kidolgozása, az adott tárgykörbe eső valamennyi kivonat kiválogatásának a biztosítása. SAMAIN egy öt számjegyen alapuló kódrendszert dolgozott ki, némileg önkényesen a kémia és a biológia számára, a biokémia külön kiemelésével.

Jóval kevésbé bonyolult dokumentációs célokra használja 1953 óta a CNRS a Cordonnier-rendszerű átvilágító lyukkártyákat, a kéziratos fordításgyűjtemény mutatóinak (Inventaire Général des Traductions) elkészítéséhez; szerzői mutató, szakmutató és folyóiratmutató készül. A cédulák alapján nyújtanak telefon érdeklődésre is nyomban tájékoztatást és szerkesztik a fordítások havi jegyzékét. Az évi átlagos gyarapodás megfelel egy 12 500 számhelyes Cordonnier-féle kártya kapacitásnak.

2.33 Chemical-Biological Coordination Center, Washington (CBCC, Kémiai-Biológiai Koordináló Központ). A Központ célja adatok gyűjtése bizonyos vegyületeknek élő szervezetekre gyakorolt hatásáról és az ilyen jellegű kérdések megválaszolása. A Központ kiválasztott forrásokból gyűjt anyagot és azt lyukkártyákon tartja nyilván. 1955-ig 63 000 vegyület hatásával kapcsolatos 150 000 észlelést gyűjtöttek össze kb. másfél millió lyukkártyán. Ez az IBM berendezéseket használó intézmény tekinthető a legnagyobb olyan intézménynek, amely gépi dokumentációt évek óta sikeresen folytat.

A mi szempontunkból azonban annak a körülménynek a figyelembevételével kell értékelni a Központ teljesítményét és jelentőségét, hogy tárgyköre csak egy rendkívül specializált és pontosan körülhatárolt kis szektor, amely a vegyészet és a biológia két nagy területe közötti átfedett részen fekszik. A természettudomány és a technika fő területeit átfogó széleskörű lyukkártya-rendszerre nincs gyakorlati példa. A kódrendszere erre a célra bizonyára egyáltalában nem felelne meg.

Ezenfelül még két további különleges szempont is figyelmet érdemel. Más referáló szolgálatoktól eltérően a CBCO nem jelentet meg bibliográfiai kiadványokat. Szolgáltatásaival a szakterületén felmerülő különleges kérdésekre kíván választ adni. Költségszámításra sem nyújt megfelelő alapot, mert az intézmény a National Research Council (Országos Kutatási Tanács) keretén belül szövetségi támogatásban részesül és a tudósoknak térítés nélkül szolgáltat adatokat.⁺

2.4 Következtetések

Az ismertetett példák biztos következtetések levonására nem szolgáltatnak ugyan alapot, jelzik azonban a nehézségeket és a kísérleti szinten követett irányokat. A következőkben a gépi dokumentáció elméletére és gyakorlatára nézve közzétett néhány álláspont összefoglalását kíséreljük meg. A kérdés egyik oldala a kódolás, a másik oldala a gépi berendezés. Tíz évvel ezelőtt még az volt a - mint ma már látjuk - naiv álláspont, hogy egy minden célra egyaránt alkalmas gépre van szükség nagy sebességű felvevő és szolgáltató egységgel, valamint nagy kapacitású tároló szerkezettel. A Rapid Selector-t ilyennek tekintették. Ma már tudjuk - s ez nagy haladás - , hogy az elektronika szakemberei szinte minden követelménynek megfelelő gépeket tudnak már szerkeszteni és építeni, - persze megfelelő áron. Dokumentációs anyag felkutatására azonban csak akkor válnak ezek a gépek alkalmassá, ha megfelelő elmélettel, vagyis osztályozási rendszerrel és kódrendszerrel rendelkezünk.

2.41 Kódolás. Ha ezt a korszerű szakkifejezést lefordítjuk a hagyományos nyelvezetre, a könyvtárügy alaptételére jutunk: a katalógusnak biztosítania kell az anyag feltárását mind szakok, mind pedig a szerzők neve szerint. Erre szolgál a szakkatalógus vagy a betűrendes tárgyszókatalógus. A tárgyszórendszer hiányosságait - különösen a nem könyv

+ Tanulmányunk lezárása után a következő közlemény jelent meg a Science c. folyóiratban (125. kötet, 1957. február 22. 340 p.): "A Tudományos Akadémia és az Országos Kutatási Tanács sajnálattal közli, hogy a már tizenegy év óta működő CBCO megszűnik. A Központ működését ismerő tudósok körében általános volt a vélemény, hogy a Központ nagy értéket jelent a tudománynak. Ennek ellenére sem lehetett a Központ eredményes működésének folytatásához szükséges anyagi fedezetet biztosítani."

formájában közzétett anyaggal kapcsolatban - már régen felismerték; ezeket a hiányosságokat gondosan tanulmányozták a Library of Congress-ben a háboru vége felé a Science and Technology Project keretében. Rendkívül specializált szűk témakörre vonatkozó kutatási jelentések százszázait kellett évenként katalogizálni és irodalomkutatásba bevonni. A kérdés beható vizsgálata nyomán alkotta meg M. Taube munkatársaival speciális tárgyszavas mutatórendszerét (23).

Szakirodalmi anyag szakok szerinti rendezésének mindkét említett módját használni lehet természetesen valamennyi géptípus esetében a kódoláshoz; de közvetlen felhasználásuknál kárba veszt a gépi válogatás sok előnye és a gép alkalmazása nem gazdaságos. A lyukkártyák elterjedése óta nagyszámu egyéni kódrendszert alkottak, mégpedig gyakran olyan felhasználók is, akik egyáltalában nem ismerték az osztályozás és a tárgyszórendszerek elméletével foglalkozó kiterjedt elméleti irodalmat.

Mintegy 1950 óta közzétették a gépi dokumentációt szolgáló mutatókra és kódrendszerre vonatkozó több fontos elméleti kutatás közbelső eredményeit (24). Az Egyesült Államokban folyó kutatások közül ide tartozik a Szabadalmi Hivatalban, az Országos Szabványügyi Hivatalban, a Johns Hopkins Egyetem Welch orvosi könyvtárában végzett munkák, továbbá MOOERS (zatocoding), TAUBE és munkatársai, valamint PERRY és munkatársai által végzett munkák (21). De nem könnyű dolog a fejlődés áttekintése olyan területen, ahol a növekedés ilyen gyorsütemű. Közös alapelvnek látszik a nem rendszerezett, némileg önkényesen választott, osztályozó tárgyszavak ("descriptors") használata. SAMAIN "coordonnée"-nek, Taube "uniterm"-nek nevezi őket. Ezzel szemben Perry munkatársaival olyan "gépi nyelvet" dolgozott ki, amelyben az alapfogalmakat szemantikus elemekre és analitikus kapcsolataikra bontják. Minden tárgyszót ilyen elemek kombinációjával fejeznek ki és kódolnak (17). A teljes kódrendszert ebben az évben szándékoznak kiadni.

Meg kell említeni végül a Royal Society tudományos tájékoztatási konferenciájának (27) eredményeképpen Londonban megalakított Classification Research Group (Osztályozási Kutatási Csoport)-ot (26). A csoport tevékenysége során hangsúlyozza, hogy a válogatáshoz azükséges kódolás alapja csakis a RANGANATHAN-féle értelmezés szerinti, metszetekre épülő osztályozás (faceted classification) lehet.

A fenti megfontolások a természettudomány és a technika területét érintették, ahol a terminológia - bár szakterületenként változhat - eléggé szabványosított és egyértelmű. Ez nyilvánvalóan még egyetlen nyelvnél is, lényeges előfeltétel, hát még, ha nemzetközi együttműködésről van szó. Barbara KYLE hangsúlyozza, hogy a társadalomtudományokban nagyon kevésbé pontos, illetve szabványosított a terminológia, ennélfogva a "fogalmak szóródása" a gépesítés fő akadálya. "Mielőtt megoldhatók az azonos tárgyú két vagy több dokumentum gyors kikeresésének problémáját, egy nehezebb feladattal állunk szemben: miként bizonyosodhatunk meg arról, hogy két dokumentum ugyanarról a tárgyról szól, továbbá miként lehet az embereket arra rávenni, hogy ezt a tárgyat egyformán jelöljék." Következtetése: "pontos, egyértelmű kifejezésekre épülő osztályozási és válogatási rendszert jelenleg a társadalomtudományi irodalomnak csak igen kis területén lehet használni, nevezetesen azon a részterületen, amelyen az irodalom valóban tudományos jellegű." "A dokumentációbeli pontosságnak kell következnie a szakemberek pontos nyelvhasználatából, nem pedig fordítva. Átmeneti megoldásként alapvető fogalmakra kell visszavezetni a párhuzamosan használt társadalomtudományi szakkifejezéseket bibliográfiák készítése stb. céljából."

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az osztályozás döntő fontosságát ma már általánosságban elismerik s hogy bizonyos kutatás folyik is ebben az irányban; számolnunk kell azonban azzal, hogy nincs kilátás gyors és könnyű megoldásra. Minden valószínűség szerint értékes eredmények várhatók a gépi fordítás megoldására irányuló intenzív kutatás melléktermékeként.

2.42 Gépek. A folyó évben megjelenik a dokumentációs sokszorosítási és válogatási technikát összefoglaló FID kézikönyv második része (28), amelyik közli a legtöbb meglévő gép és rendszer adatait. Hiányzik azonban a gépi berendezések összehasonlító kritikai elemzése és a különféle célokra való alkalmasságuk összevetése.

II. Javaslat. Az UNESCO adjon megbízást a FID kézikönyvben ismertett berendezések alkalmasságának kritikai vizsgálatára. A vizsgálat állapítsa meg a gépek értékét és alkalmazhatóságuk korlátait a könyvtári és dokumentációs gyakorlatban. Szükséges lehet esetleg több tanulmány kidolgozása, amelyek a jelenlegi legfőbb

ellentétes irányokat fejezik ki, beleértve a gépek használóit és előállítóit egyaránt.

Az 1954. évi "Bush jelentés" (3) avatott kézzel foglalja össze az amerikai véleményt gépek javasolt alkalmazásáról az Egyesült Államok Szabadalmi Hivatalában. A jelentés a következőképpen elemzi az alapvető gépi rendszerek jellegzetességeit: a/ Lyukkártyák. Olcsó eljárás, sebessége nem nagy, úgyhogy olyan esetekben célszerű alkalmazni, mikor a sebesség nem lényeges, vagyis 100 000 dokumentum nagyságrendű gyűjteményekről. b/ Fotoszelekció. "Állandó jellegű anyagból álló nagy gyűjtemények számára megfelelő, amelyekben keveset vagy egyáltalában nem változik a tárolt anyag és ahol viszont gyorsan kell kiválogatni akár valamely speciális dokumentumot, vagy nagyobb anyagcsoporthot". Az az eljárás egyesíti a kistérfogatú anyag tárolást azzal, hogy az érdeklődők kívánságára könnyen lehet másolatokról gondoskodni. c/ Mágneses információrögzítő. Igen nagy tárolóképeség, igen gyors olvashatóság. Alkalmos az anyag gyakori felülvizsgálatára és kiegészítésére. Könnyen összekapcsolható a másik két típussal és más információ rendszerrel. Hátrányos, ha csak néhány dokumentum kiválasztásáról van szó, s ha nagyszámu válogatási szempontnak kell egyidejűleg eleget tenni.

Az egyes eljárások összehasonlító értékelésével kapcsolatban érdekes megállapítást tett WAHREIT (14). A lyukkártya mellett rendezérint azok törnek lándzsát, akik szűk szakterületen dolgoznak. Lelkesedésük fordítva arányos a cédulakatalógusok nagyságával. Nagy a lelkesedés 5000 cédulánál, de fokozatosan eltűnik a mintegy kétszer ekkora cédulakartotéknál. Mint már a Dow Co. esetében láttuk, az akadályozó tényező az egész gyűjtemény átkutatására fordítandó idő. De a hátrány részben kiküszöbölhető.

Mind a Gmelin-Institutban, mind pedig a Centre National de la Recherche Scientifique-ben több cédula, illetőleg mikrokártya készül minden dokumentumról a tárgyszavak számának megfelelően. Ezáltal lehetővé válik az előválogatás és a kutatást a gyűjtemény egyik részére lehet korlátozni.

A nemzetközi együttműködés szempontjából a lyukkártyáknak egy tekintetben nagy az előnyük a Filmorex rendszerrel szemben. A Gmelin-Intézet által szállított lyukkártyákat például kódolni lehet a PERRY

által javasolt távirati stílusú kivenetek rendszere szerint (17). A kódrendszerbe foglalt lyukkártyák rendszeresen megküldhetők az egyes országok központi intézményeibe, ahol érzékelő és leíró gépi berendezés áll rendelkezésre. Ez a szokványos IBM berendezés feloldja a kódot és leírja a dokumentum szövegét. PERRY kiemelte, hogy a kódolt szöveg bármely nyelvre átirható. Így pl. egy Sao Paulo-ban vagy Sidney-ben fekvő központ portugál vagy angol nyelven szolgáltatathatja a német intézettől kapott cédula szövegét.

Bár már sokat irtak gépidokumentációról, már több országban behatóan foglalkoznak ezzel a kérdéssel, még korai volna a problémát megoldottnak tekinteni.

A Chicago-i Graduate Library School-nak "A könyv jövőjéről" tartott 1955 évi konferenciáján elhangzott két vélemény figyelmeztet a jóslások veszélyeire. V.W. CLAPP a következőket mondta: "Elkövetkezik majd az idő a szükséges műszaki fejlődés hatékonyságához és gazdaságosságához mérten előbb vagy utóbb -, amikor olcsóbban lehet majd megszerezni valamely könyvet ezer mérföld távolságról - talán képtáviratozás útján - mint valami hozzáférhetetlen tároló helyiséget felkeresni és onnan elhozni" (29). R.R. SHAW véleménye: "Egy másik elektronikus közlési rendszer, amelyről sokat irtak az Atomenergia Bizottság számára létesített képtáviró, amelyik néhány hónapig üzemben volt a Library of Congress és a National Institute of Health (Országos Egészségügyi Intézet) között. A legnagyobb teljesítmény - a közönséges másolásnak megfelelő minőségben - percenként mintegy fél oldal. Vagyis egy átlagos terjedelmű folyóiratcikk közvetítése fénysebességgel 20 percet vesz igénybe; a gép elméletileg tehát mintegy 24 cikket tud továbbítani naponta. Egy 300 oldalas könyv átviteléhez azonban tíz óra kellene. Az említett feladatok bármelyikét egy-két óra alatt ennél jóval kisebb költséggel meg lehet oldani, akár könyvtárközi kölcsönzés révén, akár fotokópiával, illetőleg küldőszolgálattal" (30).

Ha két kiváló amerikai szakember, aki mindenkinél jobban meg tudja ítélni a helyzetet, ilyen homlokegyenest ellenkező álláspontra jut, akkor ebből nyilvánvalóan csak ezt a következtetést lehet levonni: a kérdés még nem elég érett döntésre, csupán vélemények nyilvántartására.

Véleményem szerint TAURE fentebb említett észrevételei tehát helytállóak, ha olyan gépi rendszerre gondol, amely - a nyilvántartás és a

kiválasztás tekintetében - a tudomány minden ágát át tudja fogni. Viszont az is kétségtelen, hogy máris léteznek, illetőleg kialakulóban vannak olyan eléggé hatékony rendszerek, amelyek el tudják látni ezt a feladatot olyan szűk szakterületen, ahol a terminológia pontos, a fogalmak egyértelműek és a dokumentumok száma nem túl nagy. A szabadalmi hivatalok sajátos problémái ebbe a csoportba tartoznak. A BUSH-féle jelentés (3) egészen határozottan azt ajánlja, hogy a "Szabadalmi Hivatal alkalmazza a gépi válogatást".

2.5 Lehetőségek

Bár az automatizálás ma esetleg még nem gazdaságos, illetőleg nem valósítható meg, hosszabb távra azonban az automatizálás valamilyen formája jelenti az egyik legvalószínűbb kivezető utat a már fenyegető dokumentációs kaoszból. Fogadjuk el, hogy még a gépek egy ideig nem versenyezhetnek az ember képzettársító képességével, a szakterületen járatos elme kutató tevékenységével. De éppen ezért arra összpontosítsuk figyelmünket, mit tudnak elvégezni a létező gépek a dokumentáció alacsonyabb szintjén, ügykezelési szinten, ahol mind a haladottabb, mind pedig a gazdaságilag fejletlen országokban még sok a teendő. Ez nem zárja ki azt, hogy magasabb szinten is ne foglaljuk össze az eddig elért eredményeket.

Sok tekintetben a bibliográfiai nyilvántartást igénylő kiadványok mennyiségi növekedésének tudható be, hogy a dokumentáció gyakran eredménytelen és esőöt mond. Minden magasabb szintű válogatás alapjaként folyóiratok éves és többéves mutatóinak, a központi katalógusoknak, fordítási jegyzékeknek, stb. elkészítéséről kell gondoskodni. Bármely szakkönyvtár napi munkájában számtalan példát találhatunk arra, hogy ezek a fontos munkaeszközök teljesen hiányoznak vagy csak nagyon kevéssé jelennek meg. Mindezek az eszközök utalások rendezését egyszerű logikai vagy szokványos módon kívánják. Ez a lyukkártyák ideális alkalmazási területe.

A következőkben felsorolok néhány újabb eredményt és alkalmazási lehetőséget, amelyet nyomban meg lehet valósítani.

2.51 Tárgyszójegyzékek. 1947 óta az Egyesült Államok Szabadalmi Hi-

vatalának "Index to classification of patents" (Szabadalmi osztálymutató) o. kiadványát lyukkártyákról "nyomtatták". A már említett Science and Technology Project keretében meg kellett birkózni a katalogizálандó jelentések ezreivel és ezért igen gyakori időközökben kellett megjelentetni az alkalmazott tárgyszavak jegyzékét. Az első jegyzék (1948) mintegy 5000 tárgyszót tartalmazott; a továbbfejlődő tárgyszórendszert csak lyukkártyákkal és foto-offszet sokszorosítással lehetett eredményesen nyilvántartani. Tárgyszókatalógus készítésének eme technikájáról a közelmúltban jelent meg E. CARFIELD részletes beszámolója (31).

2.52 Központi katalógusok. A GREGORY-féle Union List of Serials 1943 évi legutolsó teljes kiadása óta mind világosabbá vált, hogy a folyóiratok központi katalógusát nem lehet tovább megjelentetni a hagyományos nyomtatott formában olyan országban, ahol annyi a nagykönyvtár, mint az Egyesült Államokban. Ezért 1953-ban megkezdte a Library of Congress a New Serial Titles közzétételét, amely havi és évi összesítésben tartalmazza a központi folyóiratkatalógusba adatot szolgáltató könyvtárak állományát (1950-től csak az új folyóiratokat). Új folyóirat beszerzését a könyvtárak közlik a Library of Congress-szel ahol a bejelentés adatait IBM lyukkártyákon kódolják. A havi számot foto-offszet eljárással állítják elő a lyukkártyákról, előzetes rendezésük után. A lyukkártya kartoték fejlődése nem gátolja éves vagy más időszakot felölelő összesítő jegyzékek automatikus összeállítását. Lehet jegyzékeket összeállítani a folyóirat szakterülete, ország, nyelv, stb. szerint is, mert a válogatásnál figyelembe lehet venni ezeket az ismérveket.

C.S. SCARAFONI közlése szerint (32) az olasz könyvtárak központi katalógusát Remington-Rand lyukkártyák segítségével készítik.

2.53 Folyóiratok mutatói. Erre talán a legjelentősebb példa a Current List of Medical Literature (Az orvostudományi Irodalom Kurrens Jegyzéke). Ez a kiadvány 1951-ben lépett az Index Catalogue című nagy orvosi bibliográfia helyébe, amit az U.S. Army Medical Library-nek meg kellett szüntetnie, mert a hagyományos anyaggyűjtési és nyomtatási eljárásokkal már nem lehetett többé előállítani. A Current List 1956-ban több mint 1500 folyóirat anyagát tartalmazta; havi füzetekben átlagosan mintegy 9000 tétel szerepelt. A havi számok két hónap alatt hozzák a

beérkezett folyóiratokat. Félévenként kiadnak összesített szerzői és szakmutatót. Az összes utalásokat (szerző, tárgy, lásd, lásd még) tesztületi szerzők jegyzékét, a feldolgozott folyóiratok jegyzékét lyukkártyákkal készítik; a kártyákról offszetnyomásra szolgáló kéziratot állítanak elő megfelelő sokszorosító berendezéssel (33).

2.54 Nemzetközi jegyzék folyóiratcikkek fordításáról. Bizonyos tekintetben ilyen jegyzék kiadása a legsürgősebb teendő a természettudományok dokumentációjában. A legfontosabb a gyors tájékoztatás az elkészült fordításokról. Egyes országokban készülnek ugyan ilyen jegyzékek, ezek azonban jelentős késéssel közlik az anyagot és nem teljesek. A minimális kívánalom az, hogy bárhol nyilvántartott fordításokról, legalább havonta egyszer jelenjék meg jegyzék. Lyukkártyákkal gyorsan és eredményesen meg lehetne oldani ezt a feladatot. A kérdés megoldása annyira égető, hogy vagy magának az UNESCO-nak kellene gondoskodnia a jegyzék kiadásáról (mint az Index Translationum esetében); vagy pedig anyagilag támogatnia kellene a nemzetközi vállalkozást ilyen célból (lásd a 3.7 pontot).

III. Javaslat. Folyóiratcikkek fordításairól nemzetközi kiadványt kell megindítani; a jegyzékek elkészítéséhez gépi eljárásokat kell alkalmazni a feladat gyors és rugalmas megoldása érdekében.

2.6 Összefoglalás és következtetések

Valamennyien szeretnénk hozzájutni a gépi dokumentáció valamilyen formájától várható előnyökhöz, azokhoz a bibliográfiai eszközökhöz, amelyeket oly sok területen nélkülözünk. Ez mindenkinek érdekében áll, de gyakorlatban senkit sem érint közvetlenül. Mert folyóiratokra előfizetnek, vagy azért, mert tartalmuk érdekes, vagy mert tudományos társaságok, illetőleg szakmai szervezetek kiadványai. A mutatók viszont nem hoznak bevételt, viszont többletköltséget jelentenek. Meg kell ezért fontolnunk, mi a sürgős teendő és milyen intézkedésekre van - esetleg nemzetközi összefogásban - szükség.

2.61 Alsó szint. Szükséges, hogy intézkedések történjenek a gépi módszerekkel némileg kezdetleges formáinak alkalmazására éves mutatók gyors, többéves mutatók, jegyzékek stb. rendszeres kiadása céljából. Kurrens folyóiratok címjegyzékének (733 angol és 427 francia folyóí-

rat) futólagos átvizsgálásából kitűnik, hogy a folyóiratok egyhated részéhez egyáltalán nem készül éves mutató (34). A legtöbb esetben csak betűrendes szerzői mutatót adnak ki; igen gyakran két évi vagy még nagyobb késedellel. Ha pedig közzé is tesznek éves mutatót, szinte alig gondoskodnak öt éves összesítő mutatókról. A Chemical Abstracts tízéves mutatója kiváló példája annak, hogy képes átalakítani a jó szakmutató egy egész tárgykör dokumentációs színvonalát. (A kémiai irodalom növekedésének az idő szerinti üteme mellett rövidesen valószínűleg lehetetlenné válik a mutató nyomtatásban való közzététele). Ezzel szemben nagyrészen veszendőbe megy a fáradság és költség olyan kiadványoknál, mint a Bulletin Signalétique, a Mexikó-i Centro de Documentación Científica y Técnica Boletín-já, az InsDoc List of Current Scientific Literature, mert tárgymutatók hiányában értéktelenek az irodalomkutatás szempontjából.

Megegyeznek a vélemények abban, hogy több és jobb kinyomtatott mutatóra van szükség az összes tudományágakban, a nemzeti bibliográfiákban stb. De hogyan lehet az ezzel járó többletköltséget fedezni? Mivel az ilyen természetű bibliográfiai eszközök sohasem fizetődnek ki, ezért kiadásukat államilag, nemzetközileg, vagy alapítványokból kell támogatni. Az UNESCO-nak meg kellene vizsgálnia a tudományos és műszaki társaságok nemzetközi szövetségeivel együtt a következő lehetőségeket:

IV. Javaslat. Minden országban vagy minden kijelölt területen fel kell állítani legalább egy foto-offszet felszereléssel kombinált lyukkártya-berendezést különféle típusu jegyzékek és mutatók előállítására. Ezek a berendezések rendszerint együttműködnének az országos dokumentációs központokkal és - némi anyagi támogatás esetén - olcsó gépi szolgáltatásokat tudnának nyújtani.

V. Javaslat. Az említett szolgáltatások nyújtotta lehetőségekről és a szervezetről utmutatót kellene kiadni minél szélesebb kör tájékoztatására. Az utmutató tartalmazhatná azt is, miként lehet hasznosítani a lyukkártya-technikát nemzeti bibliográfiák és központi katalógusok elkészítésében.

VI. Javaslat. Támogatni kell a kutatókat, az ipart pedig ösztönözni kell, hogy gyártsanak egyszerű jegyzékek előállítására alkalmasabb berendezéseket (például megfelelő betűtípusokat); t

ni kell ilyen berendezések használatának más alsószintű bibliográfiai feladatokra való kiterjesztésére is.

2.62 Felső szint. Ha gépeknek a szokványos bibliográfiai jegyzékek készítéséhez kapcsolódó viszonylagosan biztos használatától a "forradalmi" módszerek felé haladunk, több kritikus kérdés vetődik fel. Mit tekintünk közvetlen tennivalóknak, ha azt a kétkedő nézetet valljuk, hogy a gép, legyen az akár elektronikus, foto-elektronikus vagy mágneses, inkább a jövő reménysége, mint a ma bizonyossága? Meddig menjen el az UNESCO a gépi eljárások kutatásának és fejlesztésének támogatásában?

Véleményünk szerint még nagyon korai volna határozott álláspontot elfoglalni. Az egész kérdést még alaposan meg kell gondolni és vitatni egyetemek kutatórészeiben és az ipari kutató intézetekben. Mindamellett nagyszámu hagyományos UNESCO munkamódszerrel is rendelkezünk, amit ki kell használni.

Mivel a legtöbb munka országhoz és a helyi adottságokhoz kötött, elsődleges feladatunk a fejlődés lemérése és nemzetközi szempontból készült helyzetképek közzététele. Tipikus példa erre az UNESCO szerződése a FID-dal az említett sokszorosítótechnikai és válogatástechnikai kézikönyv kiadásáról (28). Ez a hasznos kiadvány adatokat közöl, berendezésekről és eljárásokról, jelzi országoként a gyártó vállalatokat, az árakat stb. A kézikönyv naprakész állapotban tartható a beillesztendő pótlások révén. A következő lépés egy kézikönyv kiadása, amelyik kiértékeli és kritikailag elemzi a különféle dokumentációs feladatok elvégzésére rendelkezésre álló berendezések alkalmasságát. (Lásd a II. javaslatot.)

Azonralátézkedhetik az UNESCO azokon a szakterületeken, ahol a problémák világosan körvonalazottak, a megoldások pedig kipróbáltak. Tipikus példa erre a szabadalmak osztályozása és gépi nyilvántartása; ezen a területen már eléggé előrenaladott a kutatás és a fejlődés.

VII. javaslat. Az UNESCO szervezzen nemzetközi konferenciát a szabadalmi hivatalok szakértői számára és tegyen közzé a konferencia iratai között egy átfogó szemlélet az ismeretek jelenlegi állásáról ezen a területen.

Hátra van azonban a nemzetközi egybehangolás és együttműködés lényegesen nehezebb problémája. Ha van rá idő és biztosítva vannak a mű-

szaki fejlesztés normális feltételei, akkor a legsokoldalubb gépet is meg lehet szerkeszteni. Megoldatlan azonban még a gépek alkalmazásának eszmei és szervezeti kérdése; a haladásnak talán ez a legnagyobb kérekkötője. R.C. THORNE szerint (16) "tulságosan kifejlesztett berendezések működtetése csak úgy lehet gazdaságos, ha az érdekeltek együttműködnek a berendezés jobb kihasználása, az üzemköltségek és a kutatási költségek megosztása tekintetében". Ez ma már nemcsak országon belüli együttműködést jelent, hanem együttműködést más országokkal, a gazdaságilag fejletlen országokkal, a Technikai Segélynyújtási Program keretében. Elvileg elfogadott, de a gyakorlatban nem követett közhely már, hogy a békéhez hasonlóan a dokumentáció is oszthatatlan.

Az UNESCO úgy tudja talán a leghasznosabban előmozdítani a haladást, ha nem a gépi dokumentáció terén folyó kutatást támogatja anyagilag, hanem megteremti a szervezeti formákat és a lehetőségeket a jelentősebb országos akciók eredményeinek közzétételére. Tipikus példa erre a Gmelin-Intézet és a CNRS említett működése.

2.621 Gmelin-Intézet. A Gmelin-Intézet nagy erőfeszítésekre határozta el magát gépesítési programjának végrehajtására, befektetések és személyzet tekintetében. Törekvése csak három feltétel teljesülése esetén lehet sikeres: a/ ha a technikai elgondolás hibátlan; b/ ha az érdeklődők tábora nemzetközi s ha legszorosabb az együttműködés más országok kémiai dokumentációs központjaival; c/ ha általánosan elismerik az Intézet sajátos helyzetét a szervertlen a kémia terén. Egy szakterület ilyenformán történő teljes dokumentálására a következő eljárás lehetséges. Minden nagyobb ipari ország dokumentációs központjában gyűjtik a Gmelin lyukkártyák másolatait. A kártyák rendezésére, bibliográfiák készítésére és irodalomkutatások elvégzésére válogató berendezéseket kell használni. Mint már említettük, a bármely nyelvre történő PERRY-féle automatikus fordítás megvalósítható a "gépi nyelv" szókinccsel. Csak így lehetne ez a dokumentációs szolgálat elég olcsó az egyetemi kutatóknak és csak így fizetődnek ki felhasználása a gazdaságilag fejletlen országokban.

A gépi katalógushálózat valósággá csak akkor válhat, ha az International Council of Scientific Unions (Tudományos Szövetségek Nemzetközi Tanácsa, ICSU) útján az UNESCO-val együtt dolgozó International Union of Pure and Applied Chemistry (Tiszta és Alkalmazott Vegyészeti

Nemzetközi Unió) támogatja. A működés előfeltétele általában valamely nemzetközi szerv (az UNESCO egy szakértői bizottság, vagy tudományos egyesületek valamely nemzetközi szövetsége útján) által gyakorolt egybehangolás; a nemzetközi szerv alkalmas a nézeteltérések kiküszöbölésére és valamely központi szerv határozatainak érvényesítésére. Az ICSU Abstracting Board-ja (Referáló Testület) példa ilyen központi szerve.

Az UNESCO két módon segíthet közvetlenül: a/ szükség esetén támogatást biztosít az ICSU útján ilyen különleges eljárások szakaszainak fokozatos megalkotására; b/ közreműködik az információ szabad áramlását gátló adminisztratív akadályok eltávolításában. Az adminisztratív akadékoskodás tipikus esete, hogy a Gmelin lyukkártyákat az amerikai vámhivatal jelenleg visszatartja és csaknem 20 %-os adóval sújtja. A gépi dokumentáció legjobb és legtökéletesebb rendszere is megfeneklik a bürokrácia utvesztőiben, ha nem helyezkedünk arra az álláspontra, hogy a tájékoztatás egyformán tájékoztatás, függetlenül attól, vajon mikrofilm, lyukkártya vagy könyv alakjában nyilvánul-e meg.

2.622 CNRS. Hasonló eljárás képzelhető el a Bulletin Signalétique cimefelvételeinek megfelelő mikrokártyákból álló letéti gyűjtemény létesítésére. A CNRS ma már légipostával küldi meg a legfontosabb folyóiratok tartalomjegyzékének másolatát mikrofilmre Indiába, az INSDOC-hoz, az Insdoc List naprakész állapotban tartása érdekében. Ha minden állam központi tudományos könyvtára megkaphatná légipostával a Filmorex mikrokártyákat és válogató berendezések rendelkezésre állnának, akkor a Bulletin Signalétique kumulatív szolgáltatást teljesíthetne. Kétféle változatról lehetne szó: a/ a Bulletin Signalétique előfizetői megkapnák az általuk megjelölt témakört érintő és bizonyos időszakban megjelent valamennyi fontosabb kivonat sorszámának jegyzékét; (elismerjük persze, hogy a "fontosabb" szó fogalmán fordul meg a gépi dokumentáció egész kérdése); b/ megjelölt tárgykörben kiválogatott mikrokártyák nagytitott vagy eredeti nagyságu fénymásolatát szerezhetnék be az érdeklődők.

VIII. Javaslat. Az UNESCO biztosítsa a vele, a bibliográfiai és dokumentációs tanácsadó bizottságain keresztül kapcsolatban álló nemzetközi tudományos szövetségek révén azoknak az országok és

nemzetközi dokumentációs szolgáltatásoknak az együttműködését, amelyek valamely szakterületen a tudományos tájékoztatáshoz hozzájárulnak.

II. rész.

Régebbi eljárások

3. Az "új és forradalmi" eljárások alkalmazására vonatkozó elgondolások kialakulásával együtt rendelkezésünkre áll még a hagyományos könyvtári gyakorlat is. Hogyan lehet a hagyományos módszereket átalakítani és továbbfejleszteni hasznosíthatóságuk határáig? Barbara KYLE a következőket írja: "A társadalomtudományokban a tájékoztatásnak viszonylag kis területén és kétséggel a természettudományokban és a technológiában is biztosítani kell a dokumentáció arányos fejlődését három szinten: az egész világra kiterjedő állománygyarapításban, az irodalmat felölelő bibliográfiák, kivonatok, tájékoztatók kiadásában, végül az irodalom kiválógatásának gépezetében".

"A társadalomtudományokban jelenleg mintegy 20 %-ra tehető annak az irodalomnak az aránya, amit nem sikerül megfelelő időn belül beszerezni, a bibliográfiákban való megjelentetésük után. Ez az arány jóval nagyobb, ha a keresett anyag nem régebb jelent meg. Ha a bibliográfiai tájékoztatás gyorsabb ütemben javul, mint a könyvtári állománygyarapítás, akkor ez az arány kétséggel még tovább fog növekedni. Ez az arány a sikertelen irodalomkutatás fokmérőjének tekinthető."

3.1 A folyóirat

Néhány hónappal ezelőtt Pierre BOURGEOIS találóan fogalmazta meg problémánk egyik szempontját: "Alkalmas-e még jelenlegi alakjában a folyóirat hivatásának kielégítő és gazdaságos betöltésére, valóban legjobb eszköze-e a tudások és kutatók tájékoztatásának?" (35)

J.D. BERNAL 1948-ban közvetve már "nem"-mel válaszolt erre a kérdésre. Idevágó tanulmányát (36) valójában nem tárgyalták meg teljes egészében a Royal Society konferenciáján, mert a Nature c. folyóirathoz érkezett nyomtatékos tiltakozások (37) miatt tételsit róla visszavonta. Bár az ilyenfajta racionalizálási terv ma már több megértésre talál, sok reaktív ellenvetés még ma is érvényes. Ezek az ellenvetések részben a módszerek alkalmazásában, azokban a módzatokban gyökereznek, ahogy a

szakirodalmat használják, részben pedig a tudományos haladás hagyományos formáiban.

Szakavatott véleményt nyilvánított ebben a kérdésben legutóbbi évi jelentésében S.A. COUDSMIT, a Physical Review szerkesztője (38). Ezen folyóirattal kapcsolatban tipikus példák adódtak, amelyeket a magfizika 1946 utáni fejlődése felvetett. A folyóirat terjedelme tri-ás mértékben megnőtt, annak ellenére, hogy a tanulmányok szerzői ez idő szerint oldalanként 25 dollárt kötelesek fizetni. A folyóirat 1946-ban 1734 oldalon jelent meg két kötetben, 1951-ben már négy kötetre (4720 oldalra) nőtt, 1956-ra pedig 7347 oldalra duzzadt fel. A szerkesztő szerint "minden eddigi javaslat ... megvalósíthatatlannak, vagy költségesebbnek bizonyult, mint a jelenlegi eljárás. Gyakran javasolják azt a megoldást, hogy a társaság tagjai csak kivonatokat kapjanak, a tanulmányok különlenyomatát pedig csak azoknak szállítsuk, akik azt külön kérik. Ezt az eljárást megpróbálta alkalmazni a londoni Physical Society, de - súlyos pénzügyi teher miatt - el kellett tőle állnia. Mostantól fogva - sajnálatunkra - sokkal szigorúbban kell elbírálnunk a tanulmányokat ... Közleményt csak akkor fogadhatunk el, ha vitán felül új gondolatot vagy új mérési eljárást tartalmaz".

A javasolt megoldás - mutatis mutandis - minden tudományos kiadványra alkalmazható, nem forradalmi, nem is új, mindössze jó szerkesztői gyakorlat. A probléma itt is részben szervezési, részben adminisztratív jellegű. Hogyan tarthat a tudomány rendet a saját házában? Ugy, hogy az ICSU-nak kell tagszövetségei útján nyomást gyakorolnia valamennyi tudományos tagegyesületére meghatározott követelmények szigorú megtartása érdekében. Kössék ki a nemzetközi szervezetek és alapítványok támogatásuk feltételül (az a támogatás egyre jelentősebb), hogy a folyóiratoknak valamilyen minimális színvonalat kell felmutatniuk. Szerzői kivonatok, éves és többéves mutatók és más - később tárgyalandó - bibliográfiai követelmények tekintetében alkalmazkodniuk kell a folyóiratoknak a megadott nemzetközi szabványokhoz. Mindezek a követelmények még inkább vonatkoznak az UNESCO által közvetlenül támogatott vagy kiadott folyóiratokra és bibliográfiai kiadványokra. (Lásd az Oslo-i Egyetemi Könyvtár jelentését (39)).

A társadalomtudományok tekintetében Barbara KYLE konkrét példaként említi, hogy miként teheti függővé a Nuffield Alapítvány tudományos fo-

lyóiratok támogatását a legjobb nyomdai, kiadási és elosztási módszerekkel kapcsolatos szaktanácsok elfogadásától. "Ha a Muffield Alapítvány kiterjesztené befolyását a folyóiratok szerkesztésével kapcsolatos teendők irányítására is (nem a folyóiratok tartalmára), abból még több előny származnék. Az Alapítvány a következőkre kérhetné az általa támogatott folyóiratok szerkesztőit: a/ ragaszkodjanak ahhoz, hogy a szerzők mindig mellékeljenek tanulmányukhoz szabványoknak megfelelő szerzői kivonatot, valamint az új vagy vitás kifejezések magyarázatát; b/ közzéadják a szerzői kivonatok és a terminológiai magyarázatokat a referáló-bibliográfiai folyóiratok rendelkezésére; c/ küldjenek különlenyomatokat országos, illetőleg nemzetközi dokumentációs szervezeteknek."

Az a körülmény, hogy a Physical Society szerint különlenyomatok szétesztása nem gazdaságos, nem hozható fel a különlenyomatok központi szétesztásának terve ellen, mert a Physical Society által kipróbált módszer a teljes megoldásnak csupán egyik láncszemét jelentette; különlenyomatok megküldése igénylére az ilyen fajta elgondolásnak csupán egyik része. A lélektani ellenvetések is kisebb sullyal esnek latba, mióta a kutatási jelentés, mint korlátozott mértékben terjesztett kiadvány baljós módon elterjedt. Az 1948 óta elburjándzott kutatási jelentés a Bernal-féle javaslat szerint egyik véletlenül feltűnő válfaj, igen sok hátránnyal és kevés előnnyel. Ennek ellenére felhasználják a különösen az állami kutatóintézményekben dolgozó tudósok és mérnökök, mert gyorsan tájékoztatja a szük területen dolgozó kutatókat. A jelentések azonban, még a nem titkos jelentések is, a gyakorlatban csak szükebb kör számára hozzáférhetőek; ennek nem a titkosság az oka, hanem a szétesztási mód. A tájékoztatási anyagnak egy fontos része tehát nem kerül be a tudományos tájékoztatás szokásos folyamába és - a folyóiratoktól eltérően - nem lehet biztosan megállapítani, hogy a jelentések hányadrésze került bele a bibliográfia hálójába. Ez a dokumentációs "betegség" annak az eljárásnak közvetlen eredménye, amely szerint az atomkutatást 1945 óta megszervezték. A tudósok elfogadták ugyan a közzétételnek ezt a formáját, de mindig azzal a biztató reménnyel, hogy a korlátozottan terjesztett kutatási jelentés végül is megjelenik egy folyóiratban is. Részben ez az oka annak, hogy a folyóiratok túl vannak terhelve cikkekkel. BOJRGHOIS kérdésére tehát nem

az a vélemény, hogy a folyóirat még be tudja tölteni korábbi szerepét, hanem, hogy a folyóiratot hallgatólagosan megkerülték. A tudósok ennek ellenére úgy viselkednek, mintha a folyóirat még mindig az egyetlen eszköze volna a tudományos közlésnek.

A kutatási jelentés csak egyike a hagyományos folyóirattól eltérő, kiadott vagy ki nem adott közlésnek. Ebben a helyzetben tehát újból tanulmányozni kell a Bernal-féle javaslatnak, vagy valamely változatának előnyeit az ötvenes évek viszonyainak megvilágításában. Ez nagy munkát jelent, mert felöleli az elsődleges publikáció minden formáját, ugyancsak az idevágó referáló bibliográfiai kiadványok szempontjait is (lásd az alábbi XII. javaslatot).

3.2 Évi beszámolók

Ez a dokumentációs műfaj ugyan nem új (a londoni Physical Society 1934-ben indította meg Reports on Progress in Physics c. kiadványát), mégis értékesé vált azáltal, hogy sok tárgykörre alkalmazták, különösen a magkutatók területén. Így pl. a Progress in Cosmic Ray Physics évente egyszer jelenik meg és különböző szerzők tollából hoz terjedelmes tanulmányokat, amelyek azelőtt bármely általános fizikai folyóirat januári számában is megjelenhettek volna. Ha valóban ott jelentek volna meg, akkor kivonatolták volna őket. Jelenlegi formájukban azonban kívül esnek a legtöbb dokumentációs szolgálat működési körén, mégpedig nem tartalmi értékelés, hanem inkább formai kategorizálás miatt. Nyilvánvaló tehát, hogy ezeket az évi beszámolókat fel kell dolgozni a referáló lapokban.

3.3 Konferenciák iratai

Az évente megrendezésre kerülő nemzetközi és országos konferenciák száma rendkívüli mértékben megnőtt. Ennek oka részben az UNESCO, a World Health Organization, a Food and Agricultural Organization és hasonló nemzetközi szervezetek ösztönzése és pénzbeli támogatása, a szakmai és tudományos egyesületek megerősödése, valamint a több tudományágat érintő határterületek növekvő fontossága. Mint ahogy ez történni szokott, kevés intézkedést hoztak azonban a konferenciák kiadványainak bibliográfiai számbavételére. Szép számmal jelennek meg tá-

jékoztató jegyzékek az egyes országokban rendezendő konferenciákról, nem kapunk azonban rendszeresen tájékoztatást arról, hogy a konferenciák anyagát hol és mikor teszik közzé. Ha folyóiratban jelennek meg, akkor valamely dokumentációs intézmény kiemelheti ugyan onnan őket, ilyenkor azonban sokszor nem ismerik föl fellegüket. Ha viszont könyv vagy terjedelmesebb broszúra alakjában jelennek meg, akkor legtöbbször nem szerepelnek sem a könyvek között, sem a folyóiratokban. Enig tehát az átlagos színvonalú folyóiratcikket háromszor vagy négyszer is kivonatolják, addig a konferenciák anyagának bibliográfiái számbavétele elégtelen, noha az ilyen fajta kiadványok új és fontos tájékoztatói anyagot tartalmaznak.

3.4 Kutatási jelentések

A kutatási jelentések a háboru alatt fejlődtek ki; de ugy látszik, hogy állandósultak. Számuk az Egyesült Államokban évente több mint száz-ezerral gyarapodik; főleg államilag támogatott intézmények adják ki őket. Kezelésük és katalogizálásuk módját amerikai szakfolyóiratokban már részletesen leírták és tárgyalták (40). Az eredmények gyors közzétételének ezt a módját a legtöbb európai magenergiai intézmény is használja. Hozzájárul ehhez, hogy a genfi Atomenergia Konferencia óta számos államban eléggé teljes gyűjteményt építetek ki az amerikai kutatási jelentések letéti példányaiból. A jelentések így ma már kevésbé "kiadatlanok", mint azelőtt, s ezért valóban sürgős dokumentációs problémát jelentenek. Megbízható adatok nem állanak arról rendelkezésre, hogy milyen mértékben kerülnek ezek a jelentések a nemzetközi referáló folyóiratokba. Lehet, hogy feldolgozásuk csak esetleges, kivéve a Nuclear Science Abstracts c. kiadványt, amelynek éppen az a rendeltetése, hogy ezeket a jelentéseket vegye számba. A kutatási jelentések anyaga sok tárgykörre terjed ki; a fizikán és kémián kívül matematikára, biokémiára, geológiára, elektrotechnikára, stb.; éppen ezért a jelentések számontartása igen sürgős feladat. Első lépésként azt kell megállapítani, hogy a főbb referáló intézmények figyelme mennyiben terjed ki rájuk.

Az UNESCO, a World Health Organization, a Food and Agricultural Organization és hasonló "szakmai" szervezetek által rendszerint sokszorosított alakban - szűzített példányok, jelentések és kiadványsorozatok

a társadalom- és a természettudományokat közvetlenül érintő anyagot tartalmaznak. Az említett szervezetek legfőbb feladata a tagállamok közötti tájékoztatás és együttműködés előmozdítása; éppen ezért sajnálatos, hogy munkájuk legnagyobb része nem tükröződik vissza a főbb referálós intézmények munkájában. Elméletileg ezek az okmányok bárki részére hozzáférhetőek az egyes országokban elhelyezett letéti gyűjtemények révén. A valóságban azonban a szakemberek igen gyakran nem is tudnak létezésükről.

IX. Javaslat. Intézkedni kell, hogy a nemzetközi szervezetek rendszeresen küldjék meg ismertetés céljából irataikat az illetékes referálós folyóiratoknak.

3.5 Kiadatlan anyag

A kiadatlan anyagok számbavétele nagyobb nehézséggel jár a társadalomtudományokban, mint a természettudományokban. Barbara KYLE a következőképpen foglalta össze a főbb problémákat és a következő megoldási javaslatokat terjesztette elő (lásd (41) alatt is): "A szóbanlévő anyag négy csoportba sorolható: a/ kiadásra váró anyag; b/ feldolgozási melléktermékek, anyaggyűjtés; adatok, táblázatok, stb.; c/ korlátozott példányszámban megjelenő anyag; d/ konferenciák anyaga."

"Kiadásra váró anyag" a kézirat, a kefelenyomat és a nyomdában lévő mű. Általános vélemény szerint minden "valóban" fontos anyag végül is kiadásra kerül. Ez sok tekintetben csakugyan így is van. Tudjuk azonban, hogy a szerző utolsó kézvonása és a mű tényleges megjelenése között gyakran 6-18 hónap is eltelik. A kutatók, a haladás előharcosai jórészt olyan anyagot használnak, amely öt évnél nem régiebb. Ez azt jelenti, hogy bármely adott időpontban a legfontosabb anyagnak 10-30 %-a - ebben az értelemben - kiadatlan. S mennél frissebb a kívánt anyag, annál kevesebb áll belőle rendelkezésre."

A feldolgozás melléktermékei felölelik a közzétett kutatási jelentésekben nem szereplő adatokat és statisztikai táblázatokat. Példák: a/ Manchester lakosságára vonatkozó reprezentatív adatgyűjtés lyukkártyákra felvett anyaga; b/ Supplementary statistics relating to crime and criminal proceedings (A bűnözésre és a bűnügyi eljárásra vonatkozó kiegészítő statisztikai adatok) címen sokszorosított és az angol belügyminisztériumban

kapható kiadvány, amelynek előzménye: a "Bűnügyi statisztika: Anglia és Wales, 1955". "A szűk körben terjesztett kiadvány akár megjelenik nyomtatásban, akár nem, rendszerint nem szerepel kiadott bibliográfiákban; pedig ez igen széleskörű, változatos fontos anyag. Szerepelhet közöttük olyan anyag is, mint pl. az un. Technical Assistance Administration (Egyesült Nemzetek Technikai Segélynyújtó Szervezete) korlátozott példányszámban megjelenő (nem bizalmas) anyaga, a Shell Petroleum Társaság olaszországi fiókjának jelentése Dél-Olaszország egy területének gazdasági fejlődéséről".

A konferenciák anyaga felöleli a nyomtatás előtt sokszorosított és a konferencián kiosztott tanulmányokat, a jegyzőkönyveket, a résztvevők jegyzékét.

X. Javaslat. Minden országban átfogó társadalomtudományi központot kell szervezni szakemberek, kutatási eredmények jegyzékeinek nyilvántartására és konferenciákról szóló tájékoztatásra. Ezt a központot tájékoztatni kell kiadatlan anyagok lelőhelyéről is. Az UNESCO Social Science Clearing House (UNESCO társadalomtudományi Csereszerve) koordinálja valamennyi társadalomtudományi központ munkáját. A konferenciák résztvevőinek és címeiknek jegyzékeit, valamint szakemberek jegyzékeit az UNESCO Social Science Clearing House is tartsa nyilván.

3.6 Referálás a társadalomtudományok területén (Barbara KYLE)

"A társadalomtudományok területén jelenleg olyan kevés kivonat készül a tudósok számára, hogy valószínűleg alig fordul elő átfedés. A kivonatolás kibővülésével azonban számba kell majd venni a lényeges átfedéseket és el kell kerülni az esetleges felesleges munkát. Könnyen megeshetik, hogy a most fejlődésnek induló országok iparosításáról szóló cikkek a közgazdászt érdeklő alapeszméje elvész a pszichológus számára készített kivonatban. Szigorúbban kell tehát kiválasztani az anyagot kivonatolásra és a kivonatnak pontosabbnak kell lennie."

A Royal Society a természettudományok körébe vágó tanulmányok kivonatolására előírásokat szerkesztett; ezeket az UNESCO széles körben elterjesztette (42). Nincsenek azonban ilyen előírások a társadalomtudományi folyóiratok cikkeinek kivonatolására. A kivonatolás-szabványo-

sítást nemzetközi szinten kellene kezdeményezni, mivel egyes országokban nincsenek társadalomtudományi kutató tanácsok.

XI. Javaslat. A Committee for Social Sciences Documentation (Társadalomtudományi Dokumentáció Nemzetközi Bizottsága) készítsen szabványtervezetet a társadalomtudományi irodalom kivonatolására és küldje meg tervezetét valamennyi nemzetközi társadalomtudományi szervezetnek és az egyes országok hasonló intézményeinek, valamint az érdekelt folyóiratok szerkesztősegeinek.

3.7 Fordítások

A dokumentációs központoknak egyre inkább magukra kell vállalniuk a fordításokról való akár közvetlen gondoskodást, akár ezek kölcsönzés vagy vásárlás útján való beszerzését. Ez a gyakorlat lényegesen kiszélesedett, mióta az egyes államok érdekeltté váltak a magenergia hasznosításában. Ennek tudható be például, hogy a folyó évtől fogva a négy vezető szovjet fizikai folyóirat teljes fordítására elő lehet az Egyesült Államokban fizetni és további ilyen irányú intézkedésekre van kiáltás Európában is.

A nagy fordítási költségek megosztása érdekében jegyzékeket adnak ki a fordításokról - hogy csak a nagyobb országokat említsük - az Egyesült Államokban, Nagy Britanniában, Franciaországban, Németországban, valamint a mexikói Tudományos Dokumentációs Központban és Indiában. Jelentős idő telik azonban el elkerülhetetlenül a fordítási jegyzék kiadásáig, illetőleg a fordításnak a központi nyilvántartásban való elhelyezéséig. Ilyen tekintetben mindig lesz kettősség és felesleges munka, de ez kisebb mérvű, ha nemzetközi szinten gyorsabbá válik a jegyzékek kiadása. A fordítási jegyzékek kiadása mindenképpen az egyes országok ügye, mégha egyes külföldi fordításokat más országok központi intézményeiben is elhelyeznek. Ha valamely orosz nyelvű tanulmánynak - mondjuk - angol nyelvű fordítására van szükség, akkor sok esetben szükségtelessé válik a költséges fordítás, ha a francia nyelvű fordítás hozzáférhető fordítási jegyzék alapján a CIRS, illetőleg a német nyelvű fordítás a berlini Institut für Dokumentation útján.

Sürgősen szükség van a kiadott vagy kiadatlan, valamely folyóiratban közzétett vagy csak gépelt fordítások nemzetközi jegyzékére. Az UNESCO

Természettudományi Osztályának különös feladata a terminológiai és fordítási kérdések intézése; éppen ezért ez a szerv talán a legalkalmasabb ilyen nemzetközi jegyzék készítésére. Megfelelő megállapodásokat kellene kötni az egyes országok központjaival, hogy a leggyorsabban közöljék az elkészült, illetőleg a készülő fordításokat. A jegyzéket havonta kellene kiadni, rendszeres időközökben kumulálni; az anyagot lehetőleg szakok szerint kellene rendezni és el kellene látni betűrendes szerzői mutatóval. A kellő rugalmasság biztosításához a legalkalmasabb módszernek látszik a lyukkártyákkal történő összeállítás (lásd a III. javaslatot).

XII. Javaslat. A tudományos folyóirat, mint közlési eszköz egyre kevésbé felel meg a kívánalmaknak, ezért megbízást kellene adni az egész kérdés távlatának tanulmányozására. A vizsgálat irányelveiként a következő szempontokat kellene kitűzni: a/ a BERNAL-féle elgondolásra alapozott (a megváltozott viszonyokhoz képest módosított) terv a tudományos közlemények központi szétosztására, valamint annak előzetes vizsgálata, hogy mennyiben fogadják el ezt az elgondolást a tudósok; b/ a kutatási jelentések viszonya a tudományos folyóiratokban megjelenő hagyományos formájú tanulmányokhoz s a jelentések feldolgozása a referáló intézmények részéről; c/ a publikált közlemény fogalmának elvi tisztázása (elméleti, jogi és szerzői jogi szempontból), figyelemmel a kiadatlan jelentésekre és a titkosság különféle fokozataira.

XIII. Javaslat. Az ICSU Referáló Szervének közbejöttével meg kell vizsgálni, hogy milyen mértékben dolgozzak fel a természettudományok területén működő főbb referáló intézmények a/ az évi beszámolókötetekben megjelent tanulmányokat, b/ a kutatási jelentéseket. Az eredményt minél szélesebbkörű nyilvánosság biztosítása céljából közzé kell tenni az UNESCO Bulletin for Libraries c. folyóiratban.

XIV. Javaslat. Rendszeresen közzé kell tenni jegyzékeken, hogy a nemzetközi konferenciák irományai hol és mikor jelennek meg. A jegyzék összeállítását a következő szervekre kellene bízni: vagy az International Council of Scientific Unions-ra (a tiszta tudományokat és a technikát illetően), az International Social Science Council-ra (a társadalomtudományokat illetően), az International

Council for Philosophy and Humanistic Studies-ra (a humanisztikus tudományokat illetően); vagy pedig az UNESCO három nemzetközi tanácsadó bizottságára.

4. Az eredeti dokumentumok helyettesítése

A Royal Society konferenciája azt javasolta egyebek között, hogy "fel kell kérni az ASLIB-et vagy más szervezetet, tárja fel vajon egyesülések, könyvtárak, kereskedelmi vállalatok vagy más szervezetek vállalnak-e különnyomatok rendszeres átvételét és szétosztását".

Számos körülmény miatt nehezebbé vált az utóbbi években a sokszorosításokkal kapcsolatos helyzet s így sürgős összehangolt intézkedésekre van szükség. A sokszorosítások használata a tudósok munkamódszerének egy része, személyes tájékoztatásuk eszköze és a tudományos könyvtáraknak - különösen Európában - mind fontosabb csereeszköze. A tudományos folyóiratok körében - különösen az Egyesült Államokban - az előzetes kiadás rendszere honosodott meg. A tanulmányokat sokszorosítják és szétküldik szakembereknek, egyidőben a közlésre, a folyóirathoz való beküldéssel.

Működésről drága az ujranyomás a növekvő nyomdaköltségek miatt, a szerzői példányszám néhány tucatnál aligba több. A folyóiratok egyes számai viszont hamar elfogynak, beszerzésük mind a könyvtáraknak, mind a könyvkereskedőknek igen sok felesleges többletköltséget okoz. Ez a körülmény a gyakorlatban mind nagyobb mértékű foto-úton történő másolásra vezetett; annak ellenére, hogy egyes országokban ezt az eljárást megnehezítik a szerzői jogi korlátok. Alapvetően helytelennek kell tekinteni azt a gyakorlatot, mely szerint egy-egy ország több könyvtára maga készíti el ugyanannak a fontosabb cikknek a negatívját, hogy olvasói számára pozitív másolatot szolgáltatathasson. Elméletileg helyesebb lenne, ha egy országos központból kapnák a mikrofilmeket és mikrofilmleolvasókat használnának. Az olvasók azonban nem kedvelik a mikrofilmet, ezért a kutatóintézetek és az iparvállalatok szakkönyvtáraiban a fényképmásolás gyakorlata terjedt el.

Erre a célra talán indokolatlanul nagy az elfogultság mikromásolatok használatával kapcsolatban az olcsóbb fénymásolatokkal szemben. Az alábbi eljárással el lehet kerülni a szerzői jogi bonyodalmakat és ol-

csón lehetne bármikor sokszorosításokat szolgáltatni. Az eljárás alapja az első ízben F. DONKER DUYVIS által 1940-ben leírt egyszerű módszer (43), amit ma elég széles körben használnak Hollandiában. Ez abból áll, hogy amikor a folyóirat valamely számát nyomják, átlátszó papíron külön nyomást készítenek. Erről a példányról fénymásolatot lehet előállítani; a költség igen csekély A4 méretű (210 x 297 mm) oldalanként mintegy 8 svájci cent. A folyóiratot így esetenként sokszorosítani lehet, anélkül, hogy készletet kellene tárolni. Ezt a módszert nemzetközi síkon is lehetne terjeszteni és kiadatlan gépelt forrástások esetében is fel lehetne használni.

Minden ország vagy terület kijelölt dokumentációs központjában a legfontosabb folyóiratok egy példánya átlátszó lapok formájában kerülne elhelyezésre. Ezeket a kiadók a szokásos módon árusítanák. Az érdeklődők a különlenyomatot fénymásolat formájában kapnák meg oldalanként csekély térítésért; az ár magában foglalna némi szerzői jogi díjat is. Ez utóbbit megfelelő időközökben a kiadóhoz juttatnák el. Ez semmilyen módon nem érintené a jelenlegi előállítás gazdaságosságát, mivel a könyvtárak és magánszemélyek továbbra is úgy rendelnék meg a folyóiratot, mint azelőtt. A fő nehézséget talán az jelentené, miként lehetne a kiadókat rávenni átlátszó nyomások készítésére. Ennek eléréséhez az érdekelt országok tudományos társaságainak és könyvtárainak közreműködésére lenne szükség.

BIBLIOGRÁFIA

1. HUTCHISSON, E.: A continuing index to our stockpile of knowledge (Ismereteink halmazának folyamatos mutatója). = American Documentation. 1955. 6.vol. 211-215.p.
2. UNESCO. General report of the Conference on the Improvement of Bibliographical Services (A bibliográfiai szolgáltatások megjavítása tárgyában tartott konferencia összefoglaló jelentése), Paris. 1950. november 7-10. Paris, 1950. (UNESCO/GUA 5.)
3. U.S. Dept. of Commerce. Report of the advisory committee on application of machines to Patent Office operations (A tanácsadó bizottság jelentése gépek alkalmazásáról a Szabadalmi Hivatalban). [V. Bush]. Washington, 1954.

4. (a) GROLIER, E.de: Les méthodes applicables à la recherche rétrospective des documents scientifiques (Tudományos szakirodalom kutatásában használható módszerek). Paris, 1955. Unesco. (Dept. des sciences exactes et naturelles 320/5601.)
(b) LEDERMAN, L.A.etc.: Bibliography on the use of punched cards (Bibliográfia lyukkártyák használatáról). = Casey-Perry: Punched cards. New York, 1951. Reinhold.
(c) LOFTUS, H. - KENT, A.: Automation in the library - an annotated bibliography (Automatizálás a könyvtárban - annotált bibliográfia). = American Documentation. 1956. 7.vol. 110-126.p. - Továbbá PERRY, KENT és BERRY: Machine literature searching (Gépi irodalomkutatás) c. műben. (L. a 17. tételt).
(d) Netherland. Octrooiraad. Mechanized selection (Gépi válogatás). 1. pt. A bibliography of titles of literature. 2. pt. A select bibliography with summaries (1.r. Cimbibliográfia; 2.r. Válogatott bibliográfia tartalmi összefoglalókkal). Hága, 1956.
5. MORGAN, J.A. - FREAR, D.E.H.: Coding and sorting chemical compounds by means of punched cards (Vegyületek kódolása és válogatása lyukkártyákkal). = Journal of Chemical Education. 1947. 24.vol. 58-61.p.
6. COBLANS, H.: Some notes on American practice in documentation (Néhány megjegyzés az amerikai dokumentációs gyakorlathoz). = Journal of Documentation. 1950. 6.vol. 206-217.p.
7. BUSA, R.: Mechanisierung der philologischen Analyse (A filológiai elemzés gépesítése). = Nachrichten für Documentation. 1952. 2.vol. 14-19.p.
8. LOCKE, W.N.: Translation by machines (Gépi fordítás). = Scientific American. 1956. 194.vol. 29-33.p.
9. SHAW, R.R.: Management, machines and the bibliographic problems of the twentieth century (Szervezés, gépesítés és bibliográfiai problémák a huszadik században). = SHERA-EGAN: Bibliographic organization (Könyvtári szervezés). Chicago University Press, 1951.
10. URQUHART, D.J.: American impressions (Amerikai benyomások). = American Documentation. 1951. 2.vol. 100-102.p.
11. VICKERY, B.C.: Some comments on mechanical selection (Néhány észrevétel a gépi válogatáshoz). = American Documentation. 1951. 2.vol. 102-107.p.
12. TAUBE, M.: Machine retrieval of information (Információ gépi visszakeresése). = Library Trends. 1956. 5.vol. 301-308.p.
13. ASHTHORPE, H.D.: The punched-card experiment at the library of the A.E.R.E., Harwell (Lyukkártyákkal végzett kísérlet az A.E.R.E.könyvtárban). = Aslib Proceedings. 1952. 4.vol. 101-104.p.

14. WAHRHEIT, I.A.: Evaluation of library techniques for the control of research material (A könyvtári technika kiértékelése kutatási anyag feltárása szempontjából). = American Documentation. 1956. 7.vol. 267-275.p.
15. MALERSON, A.T. - HOWELL, W.W.: Application of standard business machine punched-card equipment to metallurgical literature references. (A gazdasági életben alkalmazott szokványos lyukkártya berendezések használata a kohászati irodalom feltárásában). = American Documentation. 1953. 4.vol. 3-13.p.
16. THORNE, R.G.: The efficiency of subject catalogues and the cost of information searches (A szakkatalógus hatékonysága és az irodalomkutatás költsége). = Journal of Documentation. 1955. 11.vol. 130-148.p.
17. PERRY, J.W. - KENT, A. - BERRY, M.M.: Machine literature searching (Gépi irodalomkutatás). New York, 1956. Interscience.
18. GROLIER, E. de: Machine literature searching (Gépi irodalomkutatás) c. mű ismertetése; szerzői PERRY, KENT és BERRY, Paris, 1957. UNESCO. (Dept. of National Sciences, 320/7115.)
19. SHAW, R.R.: Machine literature searching (Gépi irodalomkutatás). = College and Research Libraries. 1956. 17.vol. 450-452.p.
20. SAMAIN, J.: (a) Filmorex. Une nouvelle technique de classement et de sélection des documents et des informations (Filmorex. Új eljárás dokumentumok és információk osztályozására és válogatására). Paris, 1952.
(b) Une nouvelle technique de classement et de sélection de documents (Új eljárás dokumentumok osztályozására és válogatására). = L'onde électrique. 1956. 36.vol. 671-675.p.
21. BOHEMPT, L.M.: Two methods of organizing technical information for search (Két módszer a műszaki irodalom kutatásának megszervezésére). = American Documentation. 1955. 6.vol. 134-151.p.
22. WOOD, C.C.: Biological subject-indexing and information retrieval by means of punched cards (Tárgyszavas osztályozás és válogatás lyukkártyákkal a biológiában). = Special Libraries. 1956. 47.vol. 26-31.p.
23. TAUBE, M.: Specificity in subject headings and co-ordinate indexing (Tárgyszórendszer és a tárgyszavak kijelölésének sajátossága). = Library Trends. 1952. 1.vol. 219-223.p.
24. GROLIER, E. de: L.4/a tétel.
25. TYLER, A.W. - MYERS, W.L. - KUIPERS, J.: The application of the Kodak Minicard equipment to problems of documentation (A Kodak Minicard berendezés alkalmazása a dokumentációban). = American Documentation. 1956.

26. The need for a faceted classification as the basis of all methods of information retrieval (A metszeteken alapuló osztályozás mint minden visszakeresési módszer alapja). Paris. 1955. UNESCO. (Dept. of Natural Sciences, 320/5515.)
27. The Royal Society scientific information conference. London, 21 June-2 July 1948. Reports and papers submitted. (A Royal Society konferenciája a tudományos tájékoztatásról. London, 1948. június 21-július 2. Előterjesztett jelentések és tanulmányok). London, 1948.
28. Manual on document reproduction and selection (Sokszorosítási és válogatási kézikönyv). Hága, 1953. International Federation for Documentation. 2 köt.
29. CLAPP, V.W.: Implications for documentation and the organization of knowledge (Dokumentációs és tudományrendszerezési problémák). = Library Quarterly. 1955. 25.vol. 356-362.p.
30. SHAW, R.R.: Implications for library services (Könyvtári szolgáltatások problémái). = Library Quarterly. 1955. 25.vol. 344-355.p.
31. GARFIELD, E.: The preparation of subject-heading lists by automatic punched card techniques (Tárgyjegyzékek készítése gépi lyukkártyatechnikával). = Journal of Documentation. 1954. 10.vol. 1-10.p.
32. SCARAFONI, C.S.: The union catalogue of Italian libraries (Olasz könyvtárak központi katalógusa). = UNESCO Bulletin for Libraries. 1955. 9.vol. 214-215.p.
33. GARFIELD, E.: The preparation of printed indexes by automatic punched-card techniques. (Nyomtatott tárgymutatók készítése gépi lyukkártyatechnikával). = American Documentation. 1955. 6.vol. 68-76.p.
34. SPECHELT-HAFNER Inc., (a) The British TPI list. 1950. (b) The French TPI list. New York, 1952.
35. BOURGEOIS, P.: L'avenir de périodique scientifique (A tudományos folyóirat jövője) = Libri. 1956. 7.vol. 71-85.p.
36. BERNAL, J.D.: Provisional scheme for central distribution of scientific publications (Ideiglenes terv a tudományos közlemények központi szétosztására). A Royal Society scientific information conference keretében (L.fenti 27. tételnél).
37. THOMSON, G.P. és BAKER, J.R.: Proposed central publication of scientific papers (Javaslat tudományos tanulmányok központi kiadására). = Nature. 1948. 161.vol. 771-772.p.
38. GOUDSMIT, S.A.: Editorial report on Physical review (Szerkesztői jelentés a Physical Review-ről). = Bulletin of the American Physical Society. 1956. vol. 1. 235-237.

39. UNESCO bibliographical publications. Preliminary report (Az UNESCO bibliográfiai kiadványai. Előzetes jelentés). 1955. március 15. Royal University Library of Oslo.
40. Institute on the administration and use of technical research reports (Kutatási jelentések kezelésével és felhasználásával foglalkozó intézet). = American Documentation. 1952. 3.vol. 91-122., 133-181.p.
41. KYLE, B.: Bibliographical control of unpublished materials (Kiadatlan anyagok bibliográfiai számbavétele). = STAVELEY: Guide to unpublished research materials (Tájékoztató kiadatlan kutatási anyagokról). London, Library Assoc. (Nyomás alatt.)
42. Guide for the preparation and publication of synopses (Vezérfonal szerzői kivonatok készítéséhez és kiadásához). Paris, 1951. UNESCO. (NS. 51. D. 10AA.)
43. DONKER DUYVIS, F.: A simple method for reducing stocks of publications (Egyszerű módszer kiadványok raktárkészletének csökkentésére). = FID Communications. 1940. 7.vol. 21.p.

Eredeti cím: New methods and techniques for the communication of knowledge.

Megjelent: UNESCO Bulletin for Libraries, 1957. 11.vol, 7.no. 154-175.p.

OSzK.Ford.sz.: 2033.

Kyle, Barbara

IDŐSZERŰ DOKUMENTÁCIÓS KÉRDÉSEK ÉS JELENTŐSÉGÜK A
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI IRODALOM SZEMPONTJÁRÓL

1. A szakirodalom mennyisége, szóródása és terjedelme

Az utóbbi években több tanulmány jelent meg arról, hogy a bibliográfia területen tárgy és cím szerint nagy a szóródás. E tanulmányok megállapították, amit egyébként minden élesszemű és gondolkodó egyén észlelhetett, hogy valamely új tudományág vagy több tudományt érintő kérdés fontos irodalma jobban szét van szórva nagyobb számu folyóiratban, mint a teljesen kialakult tudományágak vagy valamely körülhatárolt szűk tárgykör irodalma, amely saját speciális folyóiratokkal rendelkezik. A társadalomtudós nagyon érzi ennek az állapotnak a hátrányát. Nemcsak saját szakterületének irodalmát kell átnéznie, hanem a társadalomtudományok egyéb ágait is, nem is szólva a természettudománynak és a technológiának a társadalomtudományokkal határos területeinek szakirodalmáról (pl. genetika, orvostudomány). Olvasnia kell ezenkívül az általános jellegű folyóiratokat, sőt a napilapokat is. Sőt egyes esetekben - a tudósok kutatási eredményeit összefoglaló tudományos irodalmon felül - adatgyűjteményeket is meg kell vizsgálnia, mert ez is gyakran szolgálhat számára forrásként. (Ilyen például a folklór adatgyűjtése az antropológusnak, a nemzetközi szerződések és az alkotmányok szövege a politikai tudományokat kutató szakembernek, az üzleti és a kereskedelmi jellegű feljegyzések, valamint költségvetési és beruházási adatok a közgazdásznak, önéletrajzi vallomások a pszichológusnak).

A társadalomtudós által felhasználandó szakirodalom tehát

mennyiségileg igen terjedelmes, típus tekintetében nagyon változatos s az óriási és heterogén dokumentációs anyagban rendkívüli mértékben szét van szóródva.

2. Terminológia és fogalmi szóródás

A dokumentációs anyag felkutatásának problémáival foglalkozó valamennyi újabb tanulmányban, különösen azokban, amelyek a korszerű gépi berendezéseket tárgyalják, - nagyon hangsúlyozzák, hogy mennyire fontos valamennyi tárgykörben a szinonimák és a határozatlan szakkifejezések kiküszöbölése. A társadalomtudós ezen a téren is szerencsétlen helyzetben van. Hiszen szinte axiómaként emlegetik, hogy "a tudomány valamely területének érettségét az elnevezések standardizálásának foka tükrözi vissza" (1), valamint, hogy "csak az élettelen anyagot felölelő tudományágaknak sikerült eddig az alapfogalmakat megfelelő mértékben egymástól fogalmilag elkülöníteniök". (2). Amire a társadalomtudományokban szükség van, az a következő: "Alaposan meg kell vizsgálni a különféle szokatlan szóhasználat és a látszólag egymással kapcsolatban nem álló fogalomalkotások közötti összefüggéseket, amelyeket a társadalomtudományok egyes területein alkalmaznak a társadalomtudományok közös problémájának kielemezésében; ez a közös probléma a társadalmi csoportok és egyének magatartása, akik nagyobb társadalmi egységek tagjaként kölcsönhatásba kerülnek környezetükkel" (3).

2.1 Fel kell tehát tárnunk mennyiben függenek a korszerű technikai eljárások a szakkifejezések szabványos voltától, mennyiben várható, hogy a társadalomtudományok belátható időn belül kialakítsanak ilyen szabványos szakkifejezéseket - s ha a kérdésekre adandó válaszok nem sok reménnyel kecsegtetnek, akkor fel kell tárni, milyen más lehetőség van hátra.

2.2 A társadalomtudósnak nemcsak a kifejezések pontatlansága a hátránya, hanem az igen széleskörű szókinés is, aminek oka érdeklődésének nagy területe. Éppen ezért behatóbban kell foglalkozni mind a "fogalmi szóródás", mind az "irodalmi szóródás" kérdésével.

3. Alapadatok és a kutatás tárgya

A társadalomtudós - akárcsak a csillagász - nem képes vizsgálá-

lódásának tárgyait - férfiakat, nőket és gyermekeket - laboratóriumban tanulmányozni. Sőt majdnem arra is képtelen, hogy alkotó részeiben és környezetében két egymással azonos sokaságra találjon s ezáltal további oly adatokhoz juthasson, amelyek feltevéseink ellenőrzésére szolgálhatnak. Ezért - a többi tudóshoz mérten - sokkal inkább azokra az adatokra van utalva, amelyeket elődei, valamint közeli és távoli kollégái gyűjtöttek össze.

3.1 Tegyük fel pl., hogy szigorúan ellenőrzött tudományos módszerekkel reprezentatív adatfelvételt végeztek Manchesterben s a mintaként kiválasztott lakosság különböző jellegzetességeit lyukkártyákra vették fel. Ebben az esetben a többi kutatót nemcsak az említett adatokra támaszkodó írásbeli jelentés érdekli, hanem maguk az adatok, vagyis a jelentés nyersanyaga is. Valószínű továbbá, hogy az ugyanazon a szakterületen dolgozó kutatót a jelentés érdekli, a más téren dolgozó kutatók számára pedig esetleg a lyukkártyák másodpéldányai bizonyulnak hasznosoknak. Viszont az érdeklődő tudósok jórésze számára gyakorlatilag járhatatlan volt Manchester vagy más hasonló angol ipari város felkeresése az említett adatok összegyűjtése céljából. De ha mindjárt lehetővé válnék is a helyszin felkeresése, a második adatgyűjtés akkor is eltérne az elsőtől, bármennyire pontos volt is az alkalmazott eljárás mindegyik esetben, mert az emberek és környezetük még nagyon rövid idő alatt is változnak. Az "egyéb körülmények azonossága" ui. olyan eszményi feltétel, amelyet a társadalmi jelenségek vizsgálatánál alig lehet biztosítani. Azért a kutatók által végzett adatgyűjtések sokkal értékesebbek lehetnének, mint azt a kutatók egyáltalában elképzelhetnék, ha szabványos meghatározásokból indulnának ki és az adatok széles körben rendelkezésre állnának. Ennek a kérdésnek a kutatása természetesen elsősorban a szakember feladata.

4. Circulus vitiosus

A tudományos tájékoztatásnak, a dokumentációs anyag bibliográfiai nyilvántartásának és a dokumentumok felkutatásának egész problémaköre circulus vitiosusnak látszik; ezt több ilyesféle sablonos megállapítással fejezhetjük ki:

a| Tul sokat irnak, illetőleg adnak ki manapság; ezért még a szakember sem képes lépést tartani szakterületén az ismeretekkel.

b| A kérdést úgy tudnók megoldani, ha állandóan szűkítenők a szakember területét, hogy így át tudja tekinteni saját szakterületének irodalmát. Így azonban az ismeretanyag részekre hasadna s a kutató el volna vágva minden más érdeklődési körtől; ez pedig hátrányosan befolyásolná a kutatási eredmények alkalmazását.

c| Ezért ki kell válogatni a szükségeset a rendelkezésre álló szakirodalom óriási tömegéből.

d| Viszont senki sem képes kiértékelni az irodalmat, csak a szakember.

e| De "tul sokat irnak stb." ... lásd az a| alattiakat.

4.1 Mely ponton lehet a bűvös kört áttörni?

Kétségtelennek látszik, hogy lényegében véve csak egyetlen megoldás kínálkozik: módosítani kell az arányt a szakemberek száma és az őket érintő irodalom mennyiségre között, még pedig vagy az előbbieik szaporítása és az utóbbi csökkentése révén, vagy mindkét irányzat kombinációjával. Lehetséges megoldás lenne ezért, ha több szakembert képeznének ki dokumentalistává (4); - a szakma egyik minősítő kellékeként kellene azonban kikötni azt a fogadalmat, hogy a leendő dokumentalista tartózkodni fog a szaktudomány aktív művelésétől. Ez viszont nem lenne valami gazdaságos megoldás s nem is segitendő elő a legkedvezőbb kutatási feltételek kialakulását. Minden kiadványfajtnál tehát más és más megoldás után kell néznünk, de közben az említett lehetőségről sem szabad megfeledkeznünk. A keresett megoldásoknak arra kell irányulniok, hogy a rendelkezésre álló szakembereket - munkájuknak rendszeres összehangolásával - jobban felhasználjuk s ezáltal a felesleges párhuzamos munkát elkerülhessük.

5. Időszaki irodalom

Megszokott jelenség - vagy ezt is talán csak a dokumentalisták találták ki - az a szakember, aki fel akarja nagy mohón kutatni az őt érdeklő valamennyi tanulmányt a világ folyóiratirodalmában. Ugyanilyen megszokott jelenség azonban a nemzetközi bibliográfiákkal, re-

feráló folyóiratokkal, lyukkártyás és többé-kevésbé gyors, másféle válogató berendezéssel felszerelt dokumentalista is. E berendezések láttán a túlbő dokumentációs anyagtól megzavarodott szakember a leglényegesebb cikkek kiválasztását kívánja.⁴ Mit lehet itt tenni?

Eredeti ötletet szinte lehetetlen a probléma megoldására előhozni.

5.1 Radikális megoldást jelentene az a javaslat, hogy ne csupán racionalizálják, hanem egyszerűen szüntessék meg a folyóiratokat, mint a kutatási eredmények közzétételének a módját. Ha minden kutató elhelyezné művének bizonyos számú példányát arra kijelölt országos vagy nemzetközi központokban, akkor a folyóiratokat csak szórakoztatásra és tanulók tájékoztatására lehetne felhasználni. A folyóiratok azután vagy megélnének vagy megszűnnének, aszerint, hogy szubvenció nélkül miként tudnának boldogulni. A dokumentációs központokban a beérkezett kutatási jelentéseket a szakemberek kiválogatnák, értékelnék és osztályoznák és a többi olyan szakember számára, akiknek a részéről feltételezhető az ilyen irányú érdeklődés, kivonatokat - kérésre pedig fordításokat és fényképmásolatokat - készítenének. Ilyen értelmű javaslatot tett R.ELSDON-DEW (6) és S.VELINSKY (7).

5.11 Mielőtt azonban az ilyesféle elgondolások bármelyikének megvalósítására komoly kísérletet tennének, tisztázni kell, vajon ilyen megoldással lehet-e megtakarítani kutatói munkaperceket s mennyiben lehetne ugyanakkor a kutató böngésző szenvedélyét is kielégíteni. Azt sem tudjuk, vajon lélektani szempontból felér-e a kutató szemében a keresőtüvel való böngészés - vagyis a kézzelfogható irodalomtól való eltávolodás - a szabadpolc használatával. Ha azt óhajtjuk, hogy az anyag lyukkártyával való kiválogatása s a mikrokártyákon való beszerzése megszokottá váljék, akkor egyetemi hallgatóknak, sőt a gyermekeknek is meg kell barátkozniuk ezekkel az eljárásokkal, nehogy későbbi életük folyamán akadályt jelentsenek számukra a gyors közzététel terén.

⁴ Girden és Wayne (5) becslése szerint a lélektani folyóiratok 1958-ban 1957-hez képest 7400 oldallal bővülnek.

5.2 Az időszaki kiadványok megjavítása

A háboru utána években igen sok - kevésbé radikális utat követő - olyan irodalmi közlemény látott napvilágot, amely a tudományos cikkek folyóiratokban való közzétételének racionalizálását javasolta. Mivel a javaslatok a társadalomtudományi folyóiratokra is vonatkoznak, ezért itt röviden összegezzük őket. Az elgondolás szerint a szerzők kivonatot készítenek munkájukról; a kivonatokat a folyóiratok szerkesztői a referáló szolgálatokhoz továbbítják, a tanulmányokat pedig csak rövidítve közlik; a tanulmányok teljes szövegét kijelölt központokban kell elhelyezni, hogy ott - szakmai jegyzékek alapján eljuttathassák őket az érdekelt szakemberekhez fényképmásolatban.

5.21 Ilyen irányu javaslatot tett 1948-ban J. D. BERNAL (8) a Royal Society tudományos tájékoztatási konferenciáján. Javaslatát a következő értelemben módosították:

"Szerkesztői bizottságok: a konferencia véleménye szerint a tudomány javára válnék az olyan tudományos folyóiratok közötti tevékenyebb együttműködés, amelyek rokon tárgykörökben publikálnak anyagot. Ezért azt ajánlja, hogy a közös problémák meg tárgyalására tanácskozó bizottságokat létesítsenek - a tudományos társaságok közreműködésével - a rokontudományokat képviselő folyóiratok szerkesztőiből.

Kéziratok elhelyezése: A konferencia véleménye szerint célszerű annak eldöntése, vajon szükség van-e olyan eljárásra, amelynek révén a szokásos közzétételre nem alkalmas tudományos közlemények is hozzáférhetővé válnak.

Gondoskodás különlenyomatokról és másodpéldányokról: A konferencia véleménye szerint igen fontos, hogy könnyen hozzá lehessen jutni a tanulmányok különlenyomatához, példányaihoz és kivonataihoz. Az a jelenlegi gyakorlat, amely szerint a szerzőhöz fordulva lehet különlenyomatot kapni, igen előnyösen hat ugyan az egyéni cserék alapján létrejövő személyi kapcsolatokra, mégis további lehetőségek biztosítására van szükség, a konferencia véleménye szerint. Ezért a következő eljárásokat ajánlja a konferencia:

Különlenyomatok: Fel kell kérni az ASLIB-ot vagy valamely más

szervet, derítse fel, vajon egyesületek, könyvtárak, kereskedelmi vállalatok vagy más szervek nem vállalnák-e különnyomatok átvételét és szétosztását.

Szerzői összefoglalók: A konferencia azt ajánlja: a Royal Society kérje fel a tudományos folyóiratok szerkesztőit, hogy a referáló intézményekkel együttműködve gondoskodjanak róla: minden tanulmányból készüljön a megfelelő referáló folyóiratban való közzétételre alkalmas tömör kivonat is; ugyanakkor a Royal Society hívja fel a referáló intézményeket, hogy készítsenek közös irányelveket a tudományos folyóiratok szerkesztőinek használatára.

A központban elhelyezett anyag hozzáférhetősége: A konferencia felkéri Royal Societyt, tanulmányozza az egyes országokban kialakult, így pl. az Amerikai Dokumentációs Intézet által követett eljárást. Eszerint megőrzik az olyan tudományos dokumentumokat, illetőleg a tudományos dokumentumoknak azt a részét, amelyeknek, illetve amelynek publikálására a szokásos módon nehezen kerülhet sor és belőlük kívánatra másolatot szolgáltatnak ki. Ha Angliában is szükségessé válnék hasonló szolgáltatás felállítása, a Royal Society vállalhatná - a megfelelő szervekkel karöltve - egy ilyen intézmény megszervezésének kezdeményezését." (9)

5.22 Hasonló racionalizálási javaslatok időnként azóta is elhangzanak. Lásd pl. R.E.CLELAND: "The use of material" (A dokumentációs anyag használata) c. tanulmányát (10) és az American Institute of Biological Sciences (Amerikai Biológiai Tudományos Intézet) által a kutatási eredmények közzétételére összehívott értekezleten előadott tanulmányokat (11).

5.23 Az ASLIB Proceedings 1952 novemberi számában megpróbálták összegezni a Royal Society tudományos tájékoztatási konferenciájának eredményeit (12). A racionalizálásban akkor még keveset értek el. Az előrehaladásnak bizonyos jelei mégis mutatkoztak; ezeknek egyes példái említésre méltóak. Egyes esetekben követték pl. azt a javaslatot, hogy a szerzők kötelesek kivonatoknak alkalmas tartalmi összefoglalókat mellékelni tanulmányukhoz. A Biological Abstracts 1955 januári száma szerint 250 biológiai folyóirat szerkesztői meg-

állapodtak abban, hogy egyrészt felkérjük a szerzőket, készítsenek kivonatokat a Biological Abstracts részére, másrészt pedig, hogy ezeket a kivonatokat összegyűjtött kefelevonatokkal együtt beküldik a Biological Abstracts-hoz (13,14).

5.3 Vajon mi akadályozza a folyóiratok kiadására nézve tett többrendbeli javaslatok szélesebbkörű megvalósítását s hogyan lehetne ezeket az akadályokat elhárítani?

A fejlődésnek főleg három gátja van: a kellő anyagi eszközök hiánya, a szerzett jogok és a tehetetlenség, illetve konzervativizmus. Amíg a másik két gátló körülmény is érezteti hatását, lehetetlen lenne megmondanunk, mennyiben képezhet az anyagiak hiánya komoly akadályt ezen vagy más téren. Megkíséreljük a kérdés megoldását a következőképpen.

5.31 Évenként igen nagy összeget költenek a kutatóknak tájékoztatósi anyaggal való ellátására. A Ford Foundation (Ford Alapítvány) szerint évente 300 millió dollárt fordítanak erre a célra. (Az Alapítvány szerint további 5 millió dollárt kellene szánni ennek a kérdésnek és a hasonló problémáknak a vizsgálatára!) (15). Ehhez járulnak még azok az összegek, amelyeket folyóiratok, bibliográfiai és referáló folyóiratok kiadása emészt el évente. A kiadási tevékenység egy részét olyan intézmények finanszírozzák, mint az UNESCO vagy a különféle alapítványok. Ha mindazok, akik pénzt utalványoznak, egyuttal bizonyos ellenőrzést is gyakorolnának, hamarosan lényeges javulást lehetne ezen a téren elérni. Az igaz, hogy a pénzügyi ellenőröknek nem szabad beavatkozniuk a szellem szabadságába, de mégsem láthatjuk be, miért ne ragaszkodhatnának az adminisztratív megtakarításokhoz.

5.32 Szeretném konkrét példán bemutatni, mit eredményezhet az ily értelmű ellenőrzés országos szinten. Angliában a Nuffield Foundation (Nuffield Alapítvány) 1955-ben 43 750 angol fontot tartalékolt arra a célra, hogy tudományos folyóiratokat támogasson öt éven át. Az Alapítvány jelentése szerint az a vélemény alakult ki, hogy a támogatás megszabott feltételeinek semmi értelme sincs, ha nem kíséri a támogatást helyes szaktanácsadás olyan kérdésekben, mint pl. a nyomtatás, a gazdaságosság, a ki-

adás és a szétoztás . . . Minden támogatás csak egy-egy évre szól és a folyóirat támogatása megszűnik, ha a kiadó - az engedélyező bizottság véleménye szerint - nem tesz meg minden tőle telhetőt a folyóirat gazdasági helyzetének megszilárdítására s ha nem hajlandó elfogadni és követni tanácsadó bizottság szaktanácsait" (16).

5.33 Ez esetleg már pozitív lépést jelent a folyóiratok külső megjelenésének okszerű szabványosítása irányába. A pénzügyi természetű intézkedéseken felül talán egyedül annak lehetne kihatása, ha pl. széles körben hozzáférhető központi alapot létesítenének szabványos különlenyomatok tárolására. Ha a Nuffield Alapítvány kiterjesztené befolyását a folyóiratok szerkesztésével kapcsolatos teendők irányítására is (nem a folyóiratok tartalmára), abból még több előny származnék. Az Alapítvány a következőkre kérhetné az általa támogatott folyóiratok szerkesztőit: a| ragaszkodjanak ahhoz, hogy a szerzők mindig mellékeljenek tanulmányukhoz szabványoknak megfelelő szerzői kivonatot (17), valamint az új vagy vitás kifejezések magyarázatát; b| bocsássák a szerzői kivonatok és a terminológiai magyarázatokat a referáló bibliográfiai folyóiratok rendelkezésére; c| küldjenek különlenyomatokat országos, illetőleg nemzetközi dokumentációs szerveknek. Hasonlóképpen a Ford Alapítvány is befolyást gyakorolhatna az általa - többek között - támogatott olyan folyóiratokra mint az African Abstracts, Far Eastern Quarterly, Journal of Central European Affairs, Middle East Research Report.

5.4 Ha ezt a rendszert Angliában a társadalomtudományi folyóiratokra alkalmazzák, rögtön a következő nehézséggel találnók szembe magunkat: itt nincs Social Science Research Council (Társadalomtudományi Kutatási Tanács). A Nuffield Alapítvány a tudományos folyóiratokat az irodalomtudományok terén a British Academy útján, a természettudományok és a technikai tudományok terén pedig a Royal Society tanácsa alapján közvetlenül támogatja. Ez nem jelenti azt, hogy a társadalomtudományok teljesen el vannak hanyagolva; azzal a hátránnyal küzdenek azonban, - ami talán még rosszabb sors - , hogy érdekeiket olyanok képviselik, akiknek érdeklődése tulajdonképpen másra irányul. Ha ui. teljesen el volnának hanyag-

golva, akkor hamarabb megoldódnék az önálló koordináló központ iránti igényük, mint ahogy egy árvának a kérelmét is hamarabb meghallgatják, mint az olyan gyermekét, akit közömbös, de nem feltétlenül gonosz érzelmű nevelőszülők fogadtak örökbe.

6. Kiadatlan anyag

Ezzel a kérdéssel részletesebben foglalkoztam egy rövidesen kiadásra kerülő előadásomban (18); a főbb problémákat és az esetleges megoldási módozatokat szeretném azonban itt újra leszögezni.

A szóbanlévő anyag négy csoportba sorolható: a| a kiadásra váró anyag; b| feldolgozási melléktermékek, anyaggyűjtés; adatok, táblázatok stb.; c| a korlátozott példányszámban megjelenő anyag; d| konferenciák anyaga".

Mindegyik csoportot külön-külön tárgyaljuk s a példákat a társadalomtudományi irodalomból merítjük.

6.1 Kiadásra váró anyag a kézirat, a kefelenyomat és a nyomdában lévő mű. Általános vélemény szerint minden "valóban" fontos anyag végül is kiadásra kerül. Ez sok tekintetben csakugyan így is van. Tudjuk azonban, hogy a szerző utolsó kézvonása és a mű tényleges megjelenése között gyakran 6-18 hónap is eltelik. A kutatók, a haladás előharcosai, jórészt olyan anyagot használnak, amely öt évnél nem régibb. Ez azt jelenti, hogy bármely adott időpontban a legfontosabb anyagnak 10-30 % o-a ebben az értelemben - kiadatlan. S mennél frisebb a kívánt anyag, annál kevesebb áll belőle rendelkezésre.

6.2 A nyersanyag felőleli a közzétett kutatási jelentésekben nem szereplő adatokat és statisztikai táblázatokat. Ilyenek pl.: 1| a harmadik pontban említett lyukkártyák, 2| a nemzetközi feszültségek okait vizsgáló tervezett tanulmánnyal kapcsolatban az UNESCO által nyilvántartott és gyűjtött anyag, 3| Leonard BROOM: Inter-marriage and mobility in Hawaii (Különböző fajok összeházasodása és a lakosság vándorlása Hawaiban) c. tanulmányának egyik láb-jegyzetében említett adattáblázatok (19), valamint az angol belügyminisztérium "Supplementary statistics relating to crime and criminal proceedings" (A bűnözéssel és a bűnügyi eljárásokkal

kapcsolatos kiegészítő statisztikai adatok) c. díjmentesen rendelkezésre álló sokszorosított kiadványa (20).

6.3 A szűk körben terjesztett kiadvány akár megjelenik nyomtatásban, akár nem, rendszerint nem szerepel kiadott bibliográfiákban; pedig ez igen széleskörű, változatos fontos anyag. Szerepelhet közötté olyan anyag is, mint pl. az un. Technical Assistance Administration (Egyesült Nemzetek Technikai Segélynyújtó Szervezete) korlátozott példányszámban megjelenő (nem bizalmas) anyaga, a Shell Petroleum Társaság olaszországi fiókjának jelentése Dél-Olaszország egy kerületének gazdasági fejlődéséről (21), az Overseas Consultants New York Inc. (Tengerentúli Szaktanácsai Rt. New York) "Report on seven year development plan for the Plan Organization of the Imperial government of Iran" (Jelentés az iráni császári kormány Tervhivatala számára egy hét éves fejlesztési tervről) (22) c. kiadványa, s a francia kormány "Rapport annuel ... à l'Assemblée générale des Nations Unies sur l'administration du Cameroun placé sous la tutelle de la France" (Évi jelentés az Egyesült Nemzetek közgyűlése számára a Franciaország gyámsága alá helyezett Kamerun igazgatásáról) c. jelentése (23).

6.4 A konferenciák anyaga felöleli a nyomtatás előtti sokszorosított és a konferencián kiosztott tanulmányokat, a jegyzőkönyveket, a résztvevők jegyzékét. Idevágó példák olyan nemzetközi szervezetek kongresszusainak irományai, mint az International Sociological Association (Nemzetközi Szociológiai Szövetség), az Institut of Pacific Relations (Békés Kapcsolatok Intézete), az International Federation of Documentation (Nemzetközi Dokumentációs Szövetség), a British Commonwealth Relations Conference (Brit Nemzetközösségi Kapcsolatok Konferenciájának) irományai.

6.5 Megszerzés és eredet

Ezen különféle típusu anyag megszerzésénél felmerülő problémák változnak egyrészt az anyag eredete, másrészt pedig a források szerint, ahonnan először értesülünk róla. Ezért rövidesen mindkét szempontra kitérünk.

6.51 Elsősorban is, hogyan lehet tudomást szerezni ilyen anyagokról, ha nincs megfelelően feldolgozva közzétett bibliográfiákban?

Ugy véljük, egyrészeől véletlen körülmények, mint szóbeli közlés, ujsághír, olvasott könyvben, vagy folyóiratban található utalások és könyvtárak gyarapodási jegyzékai útján, másrészt pedig a kiadatlan vagy korlátozott példányszámu anyagok jegyzékében való rendszeres kutatás s a szerzőkkel és az egyes szakintézményekkel folytatott levelezés útján. Másodsorban, ha sikerült tudomást szereznünk ilyen anyagról, hogyan tudjuk megszerezni? Erre főleg három módszer ismeretes: 1/ közvetlenül az előállítójához fordulunk; 2/ közbeeső személyek, személyes kapcsolatok stb. alapján szerezzük be; 3/ könyvtárakhoz, kutatási központokhoz stb. fordulunk fényképmásolatért vagy kölesöznzésért.

6.52 Az anyag eredete: ki az anyag előállítója aki végül is a közvetlen vagy közvetett érdeklődésre rendelkezésre bocsátja az anyagot? Lehet egyéni szerző, lehet intézmény, kormány- vagy államközi szervezet, amely az anyagot előállítja, illetve, amelynek részére előállítják s végül lehet konferenciát összehívó intézmény.

6.6 E tevékenységekkel kapcsolatos jelenlegi eljárás

A kutató tehát a saját területére, illetőleg az őt időnként érdeklő bármely területre nézve tudni kívánja, hogyan találhatja meg gyorsan annak az anyagnak az egyéni szerzőjét vagy testületi szerzőjét, amelyet nem tud a bibliográfiák útján kinyomozni. Legnagyobb nehézségekbe akkor szokott ütközni, ha az anyag külföldi. Igaz, nemzetközi egybehangolásról csak akkor lehet szó, ha a tájékoztatási anyagot először országos szinten gyűjtik és nyilvántartják. De már itt is akadályba ütközünk. A szakemberek minden egyes országban ismerik saját kollégáikat s így nem sok értelmét látják annak, hogy a számukra közismert szakemberek és szervezetek jegyzékét közzétegyék. E rövidlátó magatartás azonban tünőfélben van, és így sok olyan módozat áll rendelkezésre, amely útján - kellő egybehangolással - valamennyi szükséges tevékenység kifejthető. Szeretnénk itt példaképpen hivatkozni a kérdésben érdekelt angol és nemzetközi szervezetekre, s kifejteni, miben áll jelenlegi működésük s melyek idevágó kiadványaik.

6.7 Angol szervezetek

A/ A Department of Scientific and Industrial Research D.S.I.R.

(Tudományos és Ipari Kutatás Osztálya) 44 kutató szervezet koordináló központja. Bár érdeklődési iránya főként a természettudományok és a műszaki tudományok terére esik, mégis több területen érintkezik a társadalomtudományokkal is, így pl. a Committee on Human Factors in Industry (Az emberi tényezőknek az iparban való szerepét vizsgáló bizottságok) útján. A D.S.I.R.-nek a mi szempontunkból számításba jövő kiadványai közül megemlíthetők Annual Reports, melyek évenként közlik az osztályok és kutató, szervek kiadványainak jegyzékét (beleértve a folyóiratcikkeket és egyes kiadatlan anyagokat is), továbbá a "Scientific Research in British Universities (Tudományos kutatás az angol egyetemeken), ami értékes utmutató a különféle területeken működő szakemberek számára; végül a D.S.I.R. Grant-aided Research Associations Selected Publication (A D.S.I.R. által támogatott kutatási szervek válogatott kiadványainak jegyzéke) c. kiadvány.

B| A National Institute of Economic and Social Research (Országos Közgazdasági és Társadalmi Kutatóintézet) megjelenteti a Register of Research in Social Sciences (Társadalomtudományi kutatás jegyzéke) c. kiadványt (1956 után anyagiak híján megszűnt). Ez a kiadvány nemcsak az intézetek, egyetemek és más szervezetek vagy egyének által végzett vagy támogatott kutatások jegyzékét tartalmazza, hanem ismerteti magukat az intézeteket is. Közli azokat a befejezett kutatási témákat, amelyek formailag elő vannak készítve kiadásra, (de nem ismerteti mindig a rövidletű vagy ki nem adott melléktermékeket) s azokat a témákat, amelyek kutatását abbahagyták.

C| Az Interdepartmental Committee on Social and Economic Research (Társadalmi és Közgazdasági Kutatás Tárcaközi Bizottsága) előmozdítja az állami kutatás eredményeinek terjesztését, s több könyvtárhoz eljuttatja a Lists of Unpublished Documents of Economic and Social Interest (A közgazdasági és társadalmi vonatkozású kiadatlan dokumentumok jegyzékai) c. kiadványt. A szobanforgó könyvtárak megkaphatják a jegyzékben szereplő anyagot is. Lásd még a Bizottság jelentéseit is (Reports).

D| A Social Survey (Szociális Adatfelvételi Hivatal) mint állami szerv időről- időre a "List of Reports" (Jelentések jegyzéke) c. kiadványban számol be kutatási terveiről.

E/ A British Sociological Association (Brit Szociológiai Szövetség) működését a British Journal of Sociology és a Bulletin c. kiadványaiban ismerteti. Ezeknek a folyóiratoknak segítségével nyomon lehet követni az e téren folyó országos kutatási munkákat. A társadalomtudományok legtöbb ágazatában hasonló szervezetek működnek; ezek ugyanilyen célkitűzéssel jelentetnek meg folyóiratokat.

6.8 Nemzetközi szervezetek

F/ Az UNESCO Social sciences Department and Clearing House (Társadalomtudományi Osztály és Csereközpont) nevű szerve a társadalomtudományi tevékenység nemzetközi központja; kiadja az International Social Science Bulletin c. folyóiratot. A kiadvány tanulmányokon felül összejövetelek és konferenciák ismertetését is tartalmazza s ezek tájékoztatást nyújtanak a kutatásban elért eredményekről. A folyóirat közli - röviden összefoglalva - a következő szervezetek jelentéseit: International Committee of Comparative Law (Nemzetközi Összehasonlító Jogi Bizottság), International Committee for Social Sciences Documentation (Nemzetközi Társadalomtudományi Dokumentációs Bizottság), International Economic Association (Nemzetközi Közgazdasági Szövetség), International Political Science Association (Politikai Tudományok Nemzetközi Szövetsége), International Sociological Association (Nemzetközi Szociológiai Szövetség), International Social Science Council (Nemzetközi Társadalomtudományi Tanács) és a World Association of Public Opinion Research (Közvéleménykutatási Világszövetség.)

A társadalomtudományok terén az UNESCO még az alábbi műveket adta ki: "Theses in the social sciences, 1940-1950" (Társadalomtudományi doktori értekezések, 1940-1950) és az "International register of current team research in the social sciences, 1950-1952" (Nemzetközi jegyzék folyamatos, kollektív társadalomtudományi kutatásokról 1950-1952).

G/ Az International Social Science Council (Nemzetközi Társadalomtudományi Tanács) előmozdítja és támogatja a több tudományágat érintő kutatást.

H/ Az előbbi szervezet bibliográfiai kérdésekben együttműkö-

dik az International Committee for Social Sciences Documentation nevű szervvel, amelynek kiadványai jelenleg nem ölelnek fel rendszeresen kiadatlan anyagot.

J| Az International Research Office on Social Implications Technological Change (A Technológiai Változások Társadalmi Kihatásait Kutató Nemzetközi Hivatal) a G. alattinak egy szerve. Rendszeresen időközönként megjelenteti Information c. kiadványát, amely hasznos utmutató az e téren folyó kutatások összejövetelek, konferenciák anyagáról.

K| Az Egyesült Nemzetek közzéteszi a saját és külön szervei közgazdasági és szociális célkitűzéseiről szóló "Catalogue of Economic and Social Projects" c. kiadványát.

L| Az Egyesült Nemzetek Technical Assistance Administration (Technikai Segélynyújtó Szervezete) nevű szerve kiadja a megjelent zárójelentések mutatóját (Index of Final Reports Issued).

Mindkét utóbbi kiadvány értékes utmutató a meglévő anyag felkutatása tekintetében, de nem nyújt nagy segítséget az anyag megszerzésében.

M| Az UNESCO Science Co-operation Offices for the Middle East and for South Asia (Középkeleti és Délázsiai Tudományos Együttműködési Hivatal) nevű szervének társadalmatudományi osztálya teszi közzé a következő két kiadványt: Social Sciences Publications ... Papers Published in the Middle East (Középkeleti társadalmatudományi közlemények) és a Social science bibliography, India (Indiai társadalmatudományi bibliográfia).

N| Az Organisation for European Economic Co-operation (Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet) és ennek alárendelt szerve, az European Productivity Agency (Európai Termelékenységi Hivatal) közzétette az európai, kanadai és USA-beli kutatási szervezetről szóló beszámolóját. Az E.P.A. létrehívott egy dokumentációs szolgálatot s kiadja a Technical Information Monthly Bulletin (Havi műszaki tájékoztatási közlemények) és az International Guides to Sources of Technical Information (Műszaki dokumentációs források nemzetközi utmutatója) c. folyóiratokat.

6.2 A kérdések rendszerezése és javaslatok

A sokféle elágazó problémakörben a kulcspontok a következők:

6.91 Országos szinten össze kell hangolni valamennyi önálló társadalomtudományi kutató szervezet tevékenységét olyan szerv által, amilyen a Social Science Research Council (Társadalomtudományi Kutatási Tanács) New Yorkban. E központnak kellene gyűjtenie a szakemberek és szakintézmények névsorát, a folyamatban lévő kutatások jegyzékét, valamint a konferenciákról szóló tájékoztatókat, megtartásuk előtt és után. E központot kellene tájékoztatniok a kiadásra nem kerülő anyagok előállítóinak az ily anyagok lelőhelyeiről. Hogy Angliában hasonló szerve más okból is szükség van, azt már fentebb megemlítettük (lásd 5.4).

6.92 Nemzetközi szinten az UNESCO Social Science Clearing House-nak van kulshelyzete. Ennek kellene koordinálnia az egyes országos központok és nemzetközi szervezetek tevékenységét. Említett tanulmányunk bizonyos lehetőségeket már feltárt erre (18).

6.93 Konferenciák. 1| Az esedékes konferenciák jegyzékai könnyen hozzáférhetők. E jegyzékeket ki kellene egészíteni a konferenciák lezajlása után, fel kellene venni adatokat a beterjesztett tanulmányokról annak feltüntetésével, hogy kiadásra kerülnek-e és hogy hol szerezhetők be. 2| Hasznosítani kellene azt a körülményt, hogy a legtöbb (országos és nemzetközi) konferencián elkészítik a résztvevők jegyzékét. A jegyzékeket pontosan ellenőrizni kellene, ki kellene egészíteni laccimekkel és vagy a konferencia irományainak részeként, vagy olyan szerv, mint az I.C.S.S.D. külön kiadványaként közre kellene adni. E jegyzékeket a szakemberek jegyzékével együtt el kellene helyezni az UNESCO Social Science Clearing House nyilvántartásaiban.

7. Terminológia a társadalomtudományokban

Ezek után a társadalomtudományok terminológiájának kérdésre térünk át. Ezzel kapcsolatban nemcsak a kifejezések pontatlanságát kívánjuk tárgyalni, hanem foglalkozni kívánunk az erre a területre vonatkozó szakkifejezések nagyon nagy számának és a fogalmi szóródásnak kérdésével is. Először a kérdés második részét vegyük szemügyre.

7.1 Mondanivalónkat talán akkor tudjuk legjobban megvilágítani, ha

az orvostudománynak (amely több tudománnyal kapcsolatos és amely manapság szükségképpen mindjobban a szociális kérdések felé fordul) pl. a vegyészettel való összehasonlításához folyamodnak, midőn azt vizsgáljuk, hogy miként lehet dokumentációs referáló szolgálatot szervezni az orvostudomány területén.

7.11 Ha a dokumentalista tárgy szerint keres vegyészeti irodalmat, akkor nagyszámu kifejezéssel dolgozik, amelyek a vegyületekre, a vegyület szerkezetére, tulajdonságaira, számos vegyészeti eljárásra, alkalmazási módra és berendezésre vonatkoznak. Tegyük fel, hogy adott időpontban a használatban lévő kifejezések száma a vegyészetsben C, a biológiai irodalmat illetően pedig B.

7.12 Az orvostudomány fejlődésével azonban több tudományágat érintő irodalom is jelenik meg, amelynek a kutatásához szükséges kifejezések száma C-t, illetőleg B-t jóval meghaladja. Jelölje ezt a számot M.

7.13 Hasznos volna M tényleges értékét megállapítani a több tudományt érintő témakörökben. M értékét befolyásolja minden új tudománynak a saját szókincse kialakítására irányuló törekvése, az új tudományterülettel kapcsolatos meglévő tudományok száma, valamint az új területen végbemenő irodalomkutatáshoz az érintett tudományok részéről szükséges fogalmak részletezettségének mértéke.

7.14 Mennél nagyobb M értéke valamely területen, annál kisebb hányadát lehet - minden valószínűség szerint - felhasználni az irodalomkutatásban. Ez a hányad feltétlenül befolyásolja a használatos tárgyszórendszerek és az osztályozási jelzetek hatékonyságát.⁺ Szavak számlálásával vagy hasonló kutató munkával szívesen foglalkozó egyetemi hallgatók hasznos feladatot látnának el azzal, ha egybevetnék a tárgyszavas mutatókat a több tudományt felölelő irodalommal és az eredményt összehasonlítanák az egyes érintett tudományok irodalmában végzett hasonló vizsgálatok eredményeivel. Mióta

⁺ Nem merülünk bele sem a jelzetelés és a tárgyszóalkotás részleteinek, sem ezeknek az irodalom terjedelmével, a terminológiával való kapcsolatának tárgyalásába, mert ez magában is komoly kutatási témát jelentene.

a "Pszicho"-t mint előtagot a "Somatic" kifejezéshez mint szótaghoz kötőjellel kapcsolják s mióta a "szociális orvostudomány" kifejezést alkalmazzák, azóta az orvostudományi irodalom mindinkább kezdi átfedni a társadalomtudományi irodalmat. Ebből a szempontból az orvostudományi irodalom igen jó kutatási tématerületet jelentene.

7.15 A kifejtetteknek a társadalomtudományok szempontjából való fontossága nyilvánvaló. A társadalomtudományok szakkifejezéseinek jórésze sok más tudományból kölcsönzött kifejezés és olyan közönséges, illetve köznyelvben használatos szavak keveréke, amelynek új jelentést igyekeznek adni. Itt azonban további bonyodalom keletkezik. A vegyész nem használ biológiai kifejezéseket, vagy ha igen, akkor a biológiában megállapított értelmükben. A társadalomtudományokban azonban a szociológus, a politikai tudományok kutatója, a közgazdász és a társadalmi antropológus szabadon használja a másik szókincsét, de egyik sem biztos abban, hogy adott esetben a többféle értelmezés közül melyiket kell választania. Jó példája ennek a "kultura" fogalmának 164 különböző meghatározása, amit KROEBER és KLUCKHOHN gyűjtött össze (24).

7.2 Ez átvezet bennünket a társadalomtudományi terminológiával kapcsolatos második kérdéshez, nevezetesen a pontatlan kifejezések használatának kérdéséhez. Közvetlen ismeretközlésről A (akinek megvan az ismerete) és B között (aki meg akarja azt szerezni) akkor beszélhetünk, ha B tudomást szerez róla, hogy A-nak megvan az ismerete, B-nek megvan a kapcsolata A-hoz, aki hajlandó ismeretét átadni, B meg tudja A-t érteni.

Rendes körülmények között teljesednek ezek a feltételek ugyanazon a területen működő két tudós és ugyanazon nyelv esetében.

Közvetett közlés esetében azonban több közvetítő is beiktatódik: B tudomást szerez C tájékoztatói szerv révén arról, hogy A rendelkezik a kívánt ismeretekkel. B hozzájuthat ezekhez az ismeretekhez tárgy szerint elrendezett D referáló folyóirat révén.

Az ismeretanyag esetleg orosz nyelvű, E tolmács vagy fordító azonban áülteti azt angolra, hogy ilymódon B, C és D számára is érhetővé váljék.

Kitűnik ebből, hogy valamennyi közvetítőnek (könyvtárosnak, kivonatolónak, fordítónak), valamint B-nek meg kell értenie A-t. Ha

egy idegen nyelv iktatódik A és az olvasó közé, akkor B-re, a fordítóra is szerep vár. D-nek azért kell értenie a nyelvet, hogy a kivonatot elkészíthesse és C-nek pedig, a könyvtárosnak azért, hogy A munkájának B munkájába való kapcsolatát jelezni tudja.

7.21 A társadalomtudományokban azonban még két angol társadalomtudós sem képes egymást a szakkifejezések előzetes meghatározása nélkül teljes mértékben megérteni. Egy amerikai és egy angol szociológusnak - akikről általában, de talán tévesen azt hiszik, hogy ugyanazt a nyelvet beszélik - már több időt kell ilyen előzetes meghatározásokra fordítania. Az az amerikai szociológus pedig, aki francia szociológusnak angol szakember által angolra fordított művét olvasása, sohasem lehet biztos abban, hogy a francia szerző által gondolt pontos értelmezést kapja-e. A francia és az angol társadalmi antropológus már abban sem tud egymással megegyezni, mi is tulajdonképpen a témakörük. E példákhoz vegyük hozzá egy orosz, egy francia és egy amerikai szociológus tolmácsokkal folytatott beszélgetését a demokráciáról a akkor érthetővé válik, miért emlékeztetnek az Egyesült Nemzetek-beli viták a Bábel tornyára.

7.23 Ugyan mit tehet mind a nehézségek láttán a korszerű eljárással fellezerelt dokumentáció? Jesse SHERA szerint "a terminológia szabványosítása nemcsak a könyvtári osztályozó feladata, hanem az illető szakma szaktudósáé is ... Fizikában, kémiában és a többi exakt tudományban a tudósok ... lényegében egyértelmű kifejezéseket használnak, hiszen pontosságuknak ez valójában a forrása. A szociológiában és a közgazdaságtanban azonban a kifejezések egyértelműsége kétségbeesztő mértékben hiányzik, veszedelmes következményekkel jár az ismeretek közlésére. A beazéd önmagában is az osztályozás egyik formája s így a közlésnek és az osztályozásnak a problémái lényegében azonosak."

7.31 "Szakkifejezések megalkotását a szakember nem bízhatja rá másra, illetőleg nem háríthatja el, mint munkájához méltatlan feladatot. Sőt szakemberek kollektívái számára ez az egyik leghasznosabb teendő. A tudományok fejlődéséhez és szintéziséhez nagyban hozzájárulna a fogalmaknak illy módon létrejövő osztályozása és a pontosan meghatározott fogalmak újonnan megalkotott berendezések-

hez való alkalmazásának a lehetősége" (1).

7.32 Az irodalom kiválogatásáról és a tudományos közlés jobb technikájáról olvasva meglepetésként hat az a tény, hogy az ehhez szükséges kutató munka elmaradt a dokumentumok elemzéséhez képest; mint például, hogy melyek a legjobb kódrendszerek, melyek a legjobb kódolási módok, milyen költségekkel működnek a gépi dokumentációs be rendezések. A társadalomtudományokban azonban a nehézségek jórésze már a dokumentáció korábbi szakaszaiban jelentkezik a nem egyértelmű szókincs kifejezéseinek szabványosítása terén. "Mielőtt megoldhatók az azonos tárgyú két vagy több dokumentum gyors kikeresésének problémáját, egy nehezebb feladattal állunk szemben: miként bizonyosodhatunk meg arról, hogy két dokumentum ugyanarról a tárgyról szól, továbbá miként lehet az embereket arra rávenni, hogy ezt a tárgyat egyformán jelöljék".

7.33 Az UNESCO már foglalkozik ezzel a kérdéssel terminológiai programja keretében (25). De a gyakorlatban is előmozdithatná a szabványosítás kérdéseit az 5.3 alatt javasolt módon. Ha ui. a támogatást - legalább is a bibliográfiai kiadványoknál - a nemzetközileg elfogadott szakkifejezések használatától tenné függővé.

7.34 A terminológia nyilvánvalóan olyan kérdést jelent, amelyet a dokumentációnak a szakemberekre kell bízni. De azért ha nem is a dokumentalisták hivatottak a kérdés megoldására, mégis mint problémát és ennek munkájukra háruló következményeit állandóan szem előtt kell tartaniok. Egyik ilyen következmény az, hogy pontos, egyértelmű kifejezésekre épülő osztályozási és válogatási rendszert jelenleg a társadalomtudományi irodalomnak csak igen kis területén lehet használni, nevezetesen azon a részterületen, amelyen az irodalom valóban tudományos jellegű. Ilyen továbbá, hogy bibliográfiai szolgálatot is csak akkor lehet rendszerezíteni, ha a terminológiai nehézségeket már elhárították. A dokumentalistáknak tehát ez idő szerint valamilyen elfogadható kompromisszumra kell törekedniök. Ennek a törekvésnek tulajdonítható az a kísérlet is, hogy az I.C.S.S.D. (Nemzetközi Társadalomtudományi Dokumentációs Konferencia) bibliográfiáiban való használat céljára olyan osztályozási rendszert próbálnak kialakítani, amely átvágja a társadalomtudományok terén versengő szakkifejezések kérdésének gordiusi csomóját.

7.35 Mindezzel kapcsolatban rá kell mutatnunk a következőkre. Nem háríthatjuk el és nem is csökkenthetjük a társadalomtudományi anyagnak a fogalmak szerinti rendezése folytán felmerülő nehézségeit azzal, ha megszabadulunk az osztályozástól s helyébe betürendes tárgyszavas megoldást választunk. A nehézség súlypontja - a szinonim és kétértelmű kifejezések problémája és az ebből eredő zavar - változatlanul megmarad. A kérdéssel kapcsolatban két kiváló tanulmányt említhetünk meg. Az egyik Vaclav MOSTECKY "Study of the see-also reference structure in relation to the subject of international law" (A "lásd még" utaló vizsgálata a nemzetközi jog tárgykörében) (26), a másik Hilda STEINWEG "Thought on subject headings" (Gondolatok a tárgyszavakról) c. cikke (27). Mindkét tanulmányból kitűnik, milyen nehéz vállalkozás a tárgyszavak rendszerezése még akkor is, ha csak angol kifejezéseket használnak fel. Az említett szerzők azt is hangsúlyozzák azonban, hogy mégis szükség van erre, ha azt akarjuk, hogy a tárgyszavakat hatékonyan tudjuk felhasználni dokumentumok kikeresésére. Látható ebből, hogy az ilyen irányú rendszerezéssel kapcsolatos munka ugyanolyan nehézségekbe ütközik és ugyanolyan természetű, mint valamely osztályozási rendszer felépítése.

Nincs ok tehát arra, hogy munkamegtakarítás örve alatt feladjuk az osztályozást. S ez szerencse, mert a nemzetközi használat szempontjából a tárgyszavas rendszerrel szemben túlnyomó előnyt biztosít az osztályozásnak a többnyelvű mutató, amelynek segítségével mindegyik kutató ugyanazt a csoportosítást használhatja. Mint Jesse SHERA mondja, a szakkatalógusnak az az előnye, hogy "csökkenti a nyelvi korlátokat olyan csoportosítás alkalmazásával, amelynek hatékonysága nem annyira nyelvi asszociációktól, mint logikai kapcsolatoktól függ. Az újonnan létesített kanadai Nemzeti Könyvtár igazgatója kijelentette, hogy a hagyományos szótárkatalógus helyett a Library of Congress osztályozásának megfelelő szakkatalógust készítenek. Ez a választás majdnem kizárólag annak a ténynek tulajdonítható, hogy Kanada lakossága kétnyelvű" (28).

8. Utóirat

Mivel a tájékoztatást a társadalomtudományok közé soroljuk a-lán nem lesz érdektelen, ha közöljük azokat a tapasztalatainkat, a-

melyeket a jelen tanulmányra vonatkozó irodalom feltárásával és megszerzésével kapcsolatban szereztünk.

8.1 Válogatni való anyagban nem volt hiány. Tanulmányunhoz azokat az irodalmi szemléket használtuk, amelyek az American Documentation, a Journal of Documentation, a Library Science Abstracts, a Review of Documentation c. folyóiratban jelentek meg. Felhasználtunk ezenfelül a régebbi és mostani olvasmányaink lábjegyzeteiben található utalásokat is s így 62 oly címet választottunk ki, amelyek tartalmasnak ígérkeztek. Sok cikket feleslegesnek találtunk, így időt felesreeltünk azzal el, hogy a szükségesnél több cikket néztünk át. A 62 cím közül mindössze 20-at volt érdemes felvenni a bibliográfiai jegyzékbe.

A kiválogatott irodalom beszerzése. A 62 cím közül 16 birtokunkban volt. A többi 46-ból eddig kölcsönöztünk, illetőleg megnézhetünk 34-et (9-et csak könyvtárban lehetett megnézni), 12-höz pedig eddig (1956 novemberig) nem lehetett hozzájutni, ez mintegy 20 %. Érdeklődésre tarthat talán számot, hogy a 34 megszerezhető műből 30-at egy héten belül kézhez tudtunk kapni. Érdemes lesz talán a 12 hiányzó mű esetét is tovább vizsgálnunk: a 12-ből 9 amerikai, 1 ausztráliai, 1 délafrikai és 1 pedig kifogyottnak jelzett UNESCO mű. A 9 amerikaiból 2 kiadatlan (konferencia-iromány), 4 szűkebb körben terjesztett kiadvány és 3 könyv. A be nem szerezhető művek mind a most tárgyalt problémák körébe esnek: vagyis külföldi, kiadatlan, illetőleg szűk körben terjesztett munkák.

8.2 A társadalomtudományokban a tájékoztatásnak viszonylag kis területén és kétségkívül a természettudományokban és a technológiában is biztosítani kell a dokumentáció arányos fejlődését három szinten: az egész világra kiterjedő állománygyarapításban, az irodalmat felölelő bibliográfiák, kivonatok, tájékoztatók kiadásában, végül az irodalom kiválogatásának gépesítésében.*

8.3 A társadalomtudományokban jelenleg mintegy 20 %-ra tehető annak az irodalomnak az aránya, amit nem sikerül megfelelő időn belül beszerezni, a bibliográfiákban való megjelentetésük után.*

*a/lásd a 8.1 pontot; b/ az eredménytelenség 25 %-os volt egy olyan újabb kísérletben, amelynek során az egyes országok bűnözési statisztikáját kívánták Londonban megszerezni; c/ a nemzetközi kérdések egyes területein szintén 20 %-os volt a sikertelenség (29).

Ez az arány jóval nagyobb, ha a keresett anyag nem régen jelent meg. Ha a bibliográfiai tájékoztatás gyorsabb ütemben javul, mint a könyvtári állománygyarapítás, akkor az arány kétségkívül még tovább fog növekedni. Ez az arány a sikertelen irodalomkutatás fokmérőjének tekinthető.

8.4 Hasznos volna, ha az általunk Londonban ellenőrzött anyagot más nagy városokban is ellenőriznék, mint pl. New Delhi-ben, Rio de Janeiro-ban stb. Ebben az esetben ésszerűbb alapon tudnánk dönteni abban a kérdésben, hogy - a bibliográfiák javulását tekintetbe véve a rendelkezésünkre álló anyagi keretből mennyit kell fordítanunk az állománygyarapítás bővítésére. Ha a bibliográfiákat ilyen irányú vizsgálódásra használjuk fel, akkor különlegesen hasznos eszközöknek bizonyulnak az egyes országok állománygyarapításának leméréséhez. Hogy azonban teljesen világosan lássunk, számba kell vennünk azoknak a bibliográfiai utalásoknak számát is, amelyek felesleges irodalomhoz vezetnek. Személyes tapasztalatunkra visszatérve, a bibliográfiák által valószínűleg hasznosnak jelzett 62 cím 20 % -át nem lehetett megtalálni (hozzá kell tennünk, hogy talán az átlagosnál jobb helyzetben voltunk), a megtalált 80 % -ból legalább 50 % feleslegesnek bizonyult. Ez azt jelenti, hogy a kutatásnak csupán 40 % -a volt hasznos. A felesleges kutatás aránya még tovább nőhet, ha a kivonatoknak és a felbecsült címeknek a száma - értékükre való figyelem nélkül - emelkedik.

8.5 A probléma lényege abban rejlik, hogy a nagy tömegű anyagot fontos és lényeges hányadára csökkentjük le, amely méltó azután a bibliográfiák és kivonatok révén a nemzetközi figyelem felkeltésére. Ez a művelet viszont nemcsak az értéktelen munkák kigyomlálását kívánja meg, hanem válogatást is igényel, a válogatás pedig - az egyformán jó, de felesleges anyagot tekintve - csak önkényes és szubjektív lehet.

Legújabbban megvizsgáltunk egy könyvjegyzéket, amely antropológiáról szóló és Párisban fel nem lelhető 45 meglehetősen új kiadású munkát tartalmazott. A londoni Union Catalogue-ban (Központi címjegyzék) és a National Central Library (Országos Központi Könyvtár) katalógusában sikerült belőlük 13-at, vagyis 30 % -ot megtalálni. Az új anyagot illetően ez már 70 % -os eredménytelen keresést jelent. Ha ezt a műveletet egy év múlva újból végrehajtanák, az arányszám addigra kétségkívül a 20 % közelébe csökkennék le.

8.51 A kutatóknak kevesebb ideje menne vezetendőbe szükségtelen iradalom keresésével, ha a kivonatok hivabben adnák vissza az eredeti mű tartalmát. Gyakran volt kétségünk az iránt, mi a cikkek a veleje, akkor is, amikor a kivonat eléggé megvilágította a témát. Hogy pedig még személyesebb tapasztalatról számoljunk be, a közelmúltban olvastuk két cikkünk kivonatát. Mindkettő határozottan félrevezeti az olvasót; pontosan az a lényeg hiányzik belőlük, amit a cikkek ki akartak fejezni. De még egy példát tudunk ilyen vonatkozásban felhozni: most értesültünk egy olyan kivonatról, amely annyira elferdíti az eredeti cikknek az értelmét, hogy az eredmény tiszta valótlanág. A *Review of Documentation* 1956. évi 4. számában a 159. oldalon jelent meg M. Mary PICGOTT "The cataloguing of government publications" (Állami kiadványok katalogizálása) c. cikkének a kivonata. A kivonat szerint a Royal Institute of International Affairs (Nemzetközi ügyek királyi intézete) könyvtárában a szerződéseket címük szerint veszik fel... A megfelelő eredeti szakasz a cikkben a következőképpen hangzik: "Nem készítenek szerzői címléírást, ha a szerződés olyan sorozatban jelent meg, amelyből a könyvtár minden számot megkap. Az ilyen szerződéseket sorozatként veszik fel ... Valamennyi szerződés szerepel a szakkatalógusban". A cikkben szó sem esik cím szerinti felvételtől s a Royal Institute of International Affairs könyvtárában nincs is semmiféle ilyen értelmű gyakorlat.

Ezekből a példákból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy - az ellenkező álláspont mellett szóló bizonyítékok ellenére is - a szerző a legjobb kivonatolója művének, feltéve, hogy követi az elfogadott szabványokat.

8.52 Tulságosan sokat hangsúlyozták talán eddig azt, hogy minél több kivonatra van szükség és tulságosan keveset, hogy pontosabban kell a kivonatokat készíteni. Kétségtelen, hogy tulsok műkedvelő színvonalu összefoglalást publikálnak a dokumentáció és a könyvtárügy területén. Áttanulmányoztuk a társadalomtudományi referálás tárgyában tartott UNESCO értekezletek jelentését (1948) abból a szempontból, vajon adtak-e útmutatást arra nézve, miben áll a kivonat hasznos, illetve megfelelő jellege. Csak egyetlen meghatározást találtam, az is annyira homályos, hogy használhatatlannak

mondható; eszerint a kivonat: "valamely cikkben vagy könyvben tárgyalt kérdésnek - a dokumentum fontosságához és címének többé-kevésbé kifejező voltához mért - hosszabb vagy rövidebb összefoglalása" (30). A mondatnak a gondolatjelek közötti része nem nyújt pontos felvilágosítást, a "kérdés" szó pedig talán a legpontatlanabb kifejezés, amit itt csak egyáltalában használni lehetett. Ha pl. a kivonat csak annyit mond az olvasónak, hogy a cikk a "halálbüntetésről szól", akkor ez nem jelent többet, mint ha bibliográfiai címléírást adtunk volna. Mert a kivonatban a szerző álláspontját kell jelezni: a halálbüntetés ellen vagy mellette foglal-e állást, továbbá miféle bizonyítékot szolgáltat álláspontjának az alátámasztására s mennyiben tekinthető szaktekintélynek ebben a témakörben? Abban az esetben, ha nem mond semmi újat és ha nem szaktekintély és nem szolgáltat állításának alátámasztására bizonyítékot, vitatható, hogy az írásmű egyáltalában megérdemli-e a kivonatalást. Ha viszont a cikk mondanivalója újszerű, ha a szerző szaktekintély és bizonyítékot is szolgáltat, akkor semmi haszon sem származik annak pusztá megállapításából, hogy ez az írásmű is a halálbüntetésről szól.

8.53 A kivonat fogalmának új meghatározása helyett legyen szabad a kivonataló számára néhány kérdést megfogalmazni:

- a| Mi a lényege annak, amit a szerző ki akart fejezni cikkében?
 1. A tárgyra vonatkozó ismeretanyag áttekintését akarta adni?
 2. Valami új megállapítást tett vagy új szempontot közölt? - s ha igen, milyen?
 3. Valamit különlegesen kihangsúlyoz? s ha igen mit?
- b| Milyen szerepet tölt be a szerző a szóbanlévő szakterületen?
- c| Miféle bizonyítékot szolgáltat?

Néhány ilyen irányú használatával oly kivonatokat készíthetünk, amelyek pontosan jelzik mind a szerző helyzetét, tapasztalát és szempontjait, mind a tárgyalt témát.

8.6 Egymást átfedő kivonatok

A társadalomtudományi irodalomra vonatkozó kivonatok készítésekor arra a problémára is ügyelnünk kell, ami már a természettudományok és a technológia területén is felmerült. Ez a probléma a következő: szükség van-e arra, hogy ugyanazt az irodalmat más-más terüle-

ten működő kutatók részére más-más módon kivonatoljuk? A kérdés feltárása során nyilvánvalóvá válnék, hogy az országos és nemzetközi szintű egybehangolás és együttműködés összeegyeztethető a szakmai szükségletekkel. Nagyon lehetséges, hogy a most fejlődésnek induló országok iparosításáról szóló cikk közgazdászokat érdeklő alapeszméje a pszichológus számára készült kivonatban veszendőbe menne. A társadalomtudományok területén jelenleg olyan kevés kivonat készül a tudósok számára, hogy valószínűleg alig fordul elő átfedés. A kivonatolás kibővülésével azonban számba kell majd venni a lényeges átfedéseket s el kell kerülni a felesleges munkát.

Összefoglalás és javaslatok

Tanulmányunkban igyekeztünk az időszerű dokumentációs problémákra felhívni a figyelmet; azoknak a szemszögéből vizsgáltuk a kérdéseket, akik a társadalomtudományi anyag szervezői és felhasználói. Ezen a területen a helyes további mérlegelésére és további kutatásra van szükség, mert különben a társadalomtudósok oly megoldásokkal találják majd magukat szemben, amelyek nehézségeik szempontjából semmi könnyebbséget sem jelentenek. Tanulmányunkban a következő javaslatokat tettük:

1. Bibliográfiai és dokumentációs célokra biztosított anyagi támogatást állít kellé függővé tenni, hogy szabványokhoz alkalmazkodnak-e vagy sem (5.31, 5.33 és 7.33).

2. A egyes bibliográfiai szolgáltatások kifejlesztésében - beleértve az állománygyarapítást is - meghatározott arányokat kell betartani (6.2).

3. Konferenciák irományait és más kiadatlan anyagot fel kell dolgozni és országosan hozzáférhetővé kell tenni (6.9-6.93).

4. A tudományos folyóiratok kiadásának racionalizálása terén előterjesztett különböző javaslatok közül meg kell próbálnunk kiválasztani a megfelelőt. Ez a lépés előfeltétele az e téren esedékes egybehangolt akciónak (5-5.4).

5. Kivonatolás céljára az anyagot jobban meg kell válogatni és a kivonatokat pontosabban kell készíteni (8.5-8.53).

6. Szabványokat kell megállapítani a társadalomtudományok terén kidolgozandó kivonatokra (8.52).

7. A társadalomtudományi referálás átfedéseit a legszükségesebb mértékre kell korlátozni (8.6).

8. Kutatást kell végezni a szókincs nagyságát illetően a társadalomtudományok egyes területein (7.13-7.15)

9. A dokumentációbeli pontosságnak kell következnie a szakemberek pontos nyelvhasználatából és nem fordítva. (7.34).

10. Átmeneti megoldásként alapvető fogalmakra kell visszavezetni a párhuzamosan használt társadalomtudományi szakkifejezéseket bibliográfiai készítése stb. céljából (7.34-7.35).

11. Kutatást kell végezni abban az irányban, miként lehet szabványosítani a társadalomtudós által gyűjtött adatok nyilvántartását (3.1).

12. Társadalomtudományi Kutatási Tanácsot kell létesíteni minden országban vagy vidékenként (5.4 és 6.91).

Irodalom

1. SHERA, J.H.: Classification as the basis of bibliographic organization (Az osztályozás mint a bibliográfiai szervezet alapja) = SHERA, J.H. - EGAN, M.E. ed.: Bibliographic organization. Chicago, 1951. 85 p.
2. SULLIVAN, J.W.M.: Limitations of science (A tudomány korlátai). 1938. 167 p.
3. KAPP, K.W.: Economics and the behavioral sciences (Közgazdaságtan és a társadalomtudományok). = Kyklos. 1954. 7.vol. 3.fasc. 213.p.
4. SJOBERG, G.: Science and changing publication patterns (Tudomány és a változó kiadási módok). = Philosophy of Science. 1956. 23.vol. 2.no. 92-93.p.
5. GIRDEN, E. - WAYNE, D.: Publication trends in American psychology - a five-year extrapolation (Kiadási irányzatok az amerikai lélektanban - öt éves áttekintés). = American Psychologist. 1954. október. 9. 632-635.p.
6. ELSDON-DEW, R.: The library from the point of view of the research worker (A könyvtár a kutató szempontjából). = South African Libraries. 1955. október. 23. 54.p.
7. VELINSKY, S.: Psychological information center to solve our publication problems (Lélektani dokumentációs-központ kiadási problémáink megoldására). = American Psychologist 1954. június 9. 266.p.

8. BERNAL, J.D.: Provisional scheme for central distribution of scientific publications (Ideiglenes vázlat tudományos közlemények központi szétosztására). - The Royal society scientific information conference, 21 June - 2 July 1948. Report and papers submitted, London, 1948. Paper no.2. 253-258.p.
9. The Royal society scientific information conference. London, 21 June - 2 July 1948. Reports and papers submitted. (A Royal society konferenciája a tudományos tájékoztatásról. London, 1948. június 21-július 2. Előterjesztett jelentések és tanulmányok). London, 1948. Concluding plenary sessions and final recommendations. 196., 200., 201.p.
10. CLELAND, R.E.: The use of material (A dokumentációs anyag hasznosítása). - Science. 1955. 122.vol. 519-523.p.
11. BEHNKE, J.A.: Communication of research results (Kutatási eredmények közlése). - Science. 1954. 120. vol. 1055-1057.p.
12. URQUHART, D.J.: A review of the results of the Royal society scientific information conference, 1948 (A Royal society 1948. évi tudományos tájékoztatási konferenciájának eredményei). - Aslib Proceedings. 1952. 4.vol. 4.no. 233-240.p.
- WILSON, L.: Action taken by Aslib to implement the conference's proposals (Az Aslib intézkedései a konferencián elhangzott javaslatok végrehajtására). - Aslib Proceedings. 1952. 4.vol. 4.no. 241-254.p.
13. Biological research - from journal article to abstract (A biológiai kutatás - a folyóiratoiktól a kivonatig). - Biological Abstracts. 1955. január 29. VIII-X.p.
14. LEE, M.O.: Editors, authors and abstracts (Szerkesztők, szerzők és kivonatok). - Biological Abstracts. 1956. május 30. VIII.p.
15. Council on library resources, Inc. Background data on the formation of Council on library resources inc. Press release (Könyvtári Alapok Tanácsa Rt. Adatok a Könyvtári Alapok Tanácsa Rt. megalakításához. Sajtóközlemény). 1956. szeptember 18.
16. Nuffield foundation - Tenth report for the year ended 31 March 1955 (Nuffield Alapítvány: Tizedik évi jelentés az 1955. március 31-vel végződő évről). Oxford, 1955. 60-61.p.
17. Guide for the preparation and publication of synopses (Utmutató kivonatok készítéséhez és kiadásához). UNESCO. NS51.D.10aA./05.XI.51.
18. KYLE, B.R.F.: Towards bibliographical control of unpublished material (Kiadatlan anyagok bibliográfiai számontartása). - Staveley, R.ed.: Guide to unpublished research materials (Utmutató a kiadatlan kutatási anyagokhoz). London, The Library Association, 1957.

19. BROOM, L.: Inter-marriage and mobility in Hawaii, in International sociological association (Összeházasodás és a népesség vándorlása Hawaiben). Transactions of the third world congress of sociology, Amsterdam, August 1956. (A harmadik szociológiai világtalálkozó előadásai. Amsterdam, 1956. augusztus). 1956. 3.vol. 282.p., 6. láb-jegyzet.
20. Great Britain, home office. Criminal statistics: England and Wales, 1955 (Nagybritannia, Belügyminisztérium, Bűnügyi statisztika, Anglia és Wales, 1955.) London, 1956. (Cmd 9884) VI.p.
21. SORBI, U.: Borgo a Mozzano - Genoa, Shell italiana. Istituto di economia e politica agraria. (A firenzei egyetem Agrárgazdasági és Agrárpolitikai Intézete). Firenze, 1955.
22. Overseas consultants New York, Inc. Report on seven year development plan for the Plan Organization of the Imperial government of Iran. (Az iráni császári kormányzat tervehivatala számára készített hétéves fejlesztési terv). 1941.
23. France, Government - Rapport annuel ... a l'Assemblée générale des Nations Unies sur l'administration du Cameroun placé sous la tutelle de la France, année 1954. (A francia kormány évi jelentése az Egyesült Nemzetek közgyűlésének a francia gyámság alá helyezett Kamerun igazgatásáról, 1954). Paris, 1955.
24. KROEBER, A.L. - KLUCKHOHN, C.: Culture: a critical review of concepts and definitions (A kultúra fogalmának és meghatározásának kritikai áttekintése). Cambridge, Mass. 1952. Peabody museum of American archeology and ethnology.
25. Meeting of experts on social science terminology, 5-6-7 May 1954. General report. (Szakértői értekezés a társadalomtudományi terminológiáról, 1954. május 5-6-7. Összefoglaló jelentés). Paris, 1954. július 1. UNESCO WS/064.47.
Meeting of experts on social science terminology, 22-24 May 1956. General report (Szakértői értekezés a társadalomtudományi terminológiáról, 1956. május 22-24. Összefoglaló jelentés). Paris, 1956. július 12. UNESCO/SS/15.
26. MOSTECKY, V.: Study of the see-also reference structure in relation to the subject of international law (A "lásd még" utalások felépítésének vizsgálata a nemzetközi jog témakörével kapcsolatban). - American Documentation, 1956. 7.vol. 4.no. 294-314.p.
27. STEINWEG, H.: Thought on subject headings (Gondolatok a tárgyszavakról). - Journal of Cataloging and Classification, 1950. 6.vol. 40-50.p.
28. SHERA, J.H. - EGAN, M.E.: The classified catalog: basic principles and practices (A szakkatalógus alapelvei és gyakorlata). Chicago, 1955. 18.p.

29. KYLE, B. R. F.: Resources on international affairs in London libraries (Nemzetközi kérdésekre vonatkozó forrásművek a londoni könyvtárakban). = International Affairs, 1956. 32. vol. 2. no. 190-198. p.
30. Expert committee on social science abstracts, November 1948. Record of meetings (A társadalomtudományi referálás szakértőbizottsága, 1948 november. Értekezlet i jegyzőkönyvek. Paris, 1948. december. UNESCO SS/CRA/SR/1-4.

Eredeti cím: Current documentation topics and their relevance to social science literature

Megjelent: Revue de la Documentation, 1957. 24. vol. 3. no. 107-117. p.

OSzK. ford. sz.: 2034.

Kyle, Barbara:

KORSZERŰ DOKUMENTÁCIÓS MÓDSZEREK ALKALMAZÁSÁNAK NÉHÁNY TOVÁBBI
KÉRDÉSE TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKIRODALMI
ANYAGOKKAL KAPCSOLATBAN[†]

Összefoglaló

- 1.1. A dokumentáció terén végzett tudományos kutatótevékenység nyilván-
tartásának szükségessége.
- 1.2. A társadalomtudományi dokumentalistáknak érteniük kell a gépi do-
kumentáció kérdéseire, a gépi dokumentáció szakértőinek viszont
érteniük kell a társadalomtudományi dokumentáció problémáihoz.
2. E kívánalmak kielégítésére alkalmas megoldások.
3. A társadalomtudományi dokumentáció sajátos problémái.
4. A szakirodalom áttekintése - meghatározott dokumentum kikeresése.
5. A rendelkezésre álló technikai megoldások.
6. Gépesítésre alkalmas tájékoztatási anyag.
- 7/8. Szemelvények a dokumentációs szakirodalomból a társadalomtudomá-
nyi dokumentáció gépesítésére tett kísérletek köréből.
9. További kutatások szükségessége.

1. A társadalomtudományok terén két ok gátolja a tájékoztatási módsze-
rek megjavítását:

1.1. Az érdekelt intézmények szívesebben támogatnak javaslatokat és ha-
tározatokat (még pontosabb kifejezéssel: ajánlásokat) kidolgozó vizsgá-
latokat, mint a javaslatokra alapozott kutatásokat, amelyek eredményei

[†] A jelen tanulmány kiegészítő része a Current documentation topics and
their relevance to social science literature (Időszerű dokumentációs kér-
dések és jelentőségük a társadalomtudományi irodalom szempontjából) c.
tanulmányának. (Review of documentation. 1957. 24. vol. 3. no. 107-117.p.)

alátámaszthatják vagy érvényteleníthetik a javaslatokat.

1.2. A másik ok az, hogy a legtöbb dokumentalista járatlan a matematikában, a logikában, az információs elméletben, a gépesítésben és az elektrotechnikában s ezért nem is ért dokumentumok gépi kiválogatásához; a legtöbb műszaki szakértő viszont éppoly járatlan a dokumentáció és az osztályozás kérdéseiben.

2. Szerencsére mindkét problémán lehet gyakorlatilag segíteni.

Az első kérdés megoldását egy dokumentációs szakemberre kellene bízni, aki a FID vagy az UNESCO égisze alatt csoportosítaná a dokumentáció terén 1948 óta elhangzott javaslatokat.⁺ Minden javaslatcsoporthoz el kell látni - függetlenül a javaslatok eredetétől - egy nemzetközi kódjellel (esetleg az Egységes Tizedes Osztályozás megfelelő jelzetével); a javaslatokat a csoporton belül sorszámokkal kell ellátni a hivatkozás megkönnyítésére. Ezután fel kell térképezni - sokoldalú vizsgálódások alapján - a fejlődést, feltüntetve, hogy mi valósult meg a javaslatokból az egyes szakterületeken és országokban. Ez mellékletét képezné egy részletes beszámolójelentésnek, amelyből ki kell tűnni, hogy mennyiben voltak alkalmasak a különféle szakterületen és országban folytatott munkálatok nemzetközi szabványosításra és egybehangolásra. A tömören megfogalmazott jelentéseket célszerűen a FID folyóiratában, a Review of Documentation-ban lehetne közzétenni. A vázolt feldolgozás révén a dokumentációs kutatásokat finanszírozó intézmények bármely percben áttekinthetik a hiányokat, az eredményeket és a lehetőségeket és így néhány évre szükségtelessé válnék új fejlesztési tervek kidolgozása, amelyekre pénzüket elkölthetik.

A második kérdés megoldására intézkedéseket kellene tenni, hogy a dokumentalisták a jövőben matematikai, logikai és gépiamereti szakképzést is kapjanak. Nyomban hozzá kellene fogni az ilyen irányú szaktanfolyamok helyes tartalmának megállapításához. A közvetlen jövőben anyagilag támogatni kell azokat a dokumentalistákat, akik hajlandók ezirányban fejleszteni képzettségüket, valamint azokat a műszaki szakembereket, akik hajlandók tanulmányozni a társadalomtudományok könyvtári és dokumentációs problémáit.

⁺ Helen Browson elkezdte ezt a munkát 1952-ben (American Documentation. 1952. 3.vol. 1.no. 29.p.)

3. De ha még le is küzdjük ezeket a kezdeti nehézségeket, bizonyos problémák akkor is fennállanak. A társadalomtudóst érdeklő irodalom eltér attól az irodalomtól, ami a természettudományokat művelő tudóst és a műszaki szakembert érdekli, mégpedig: a/ mennyiségben, változatosságban és szóródásban, b/ a szakkifejezések pontatlanságában és nagy számában, c/ a tárgy bizonytalan jellegében. Ezek az eltérések több kérdést vetnek fel.

4. Mielőtt megkísérelnők a kérdések megoldását, tisztában kell lennünk azzal, mire is vállalkozunk.

Áttekintés és kiválogatás. Éles határvonalat kell húzni - és ezt a megkülönböztetést állandóan szem előtt kell tartanunk - a kutatók kétféle igénye között: a/ olvasás áttekintés céljából ösztönzést nyújtó széleskörű anyagból, b/ meghatározott kérdésekben gyors tájékozódás. Az eltérő szükségletek különböző módszereket igényelnek a dokumentáció megszervezése terén.

Az á t t e k i n t é s h e z nemzeti és több országot érintő bibliográfiák, valamint bibliográfiai és könyvtári központok nemzetközileg egybehangolt rendszerére van szükség. E tekintetben már sok történet 1950 óta, az UNESCO párizsi bibliográfiai konferenciája óta: nevezetesen huszonhét ország kibővítette, újból kiadta, illetőleg megindította nemzeti bibliográfiáját. Létrejöttek olyan központok, mint az INSDOC, Indian National Scientific Documentation Centre (Indiai Tudományos Dokumentációs Központ), az International Committee for Social Sciences Documentation (Nemzetközi Társadalomtudományi Dokumentációs Bizottság) pedig támogatta az UNESCO-val és a nemzetközi tudományos szövetségekkel karöltve több társadalomtudományi bibliográfiai és referáló szolgáltatás kiadását.

Megindult tehát a társadalomtudósok szakirodalmi áttekintés iránti igényének a kielégítése. Az ezirányú munka továbbfejlesztéséhez kívánatos a több országot érintő és a retrospektív bibliográfiák szélesebbkörű kiépítése, az egybehangolás és a szabványosítás megjavítása, főként pedig megfelelő könyvtári szolgáltatások kiépítése az egész világon.

A szakirodalom k i v á l o g a t á s á h o z, vagyis meghatározott tárgykör szakirodalmában való tájékoztatáshoz pontos kódrendszerre és válogató eljárásokra van szükség, ezek pedig pontos terminológiát tételnek fel. A társadalomtudományi irodalomnak csak egészen kis részét

lehet jelenleg ilyen eszközökkel nyilvántartani. Kár a pontatlan szóhasználatot pontos kódrendszerbe foglalni.

A probléma gyökere annak a kismennyiségű szakirodalomnak a kiválogatása, amelyik valóban gyarapítja az emberi ismereteket. A kódolással és válogató eljárással kezelendő társadalomtudományi irodalom tekintetében a következő kérdéseket lehet feltenni.

Ha tényekről van szó:

a/ szolgáltat-e bizonyítékot, illetőleg hivatkozik-e bizonyítéokra?

b/ olyan kevésbé ismert tényeket közöl, hogy érdemes-e nyilvántartani? Ha a válasz a fenti mindkét kérdésre nem egyértelmű "igen", akkor mellőzni lehet a dokumentum kódolását, illetőleg nyilvántartását.

Ha véleményről van szó:

a/ eléggé megalapozottnak látszik a vélemény?

b/ hasznosan alkalmazható, ha elfogadják?

c/ elismert szaktekintély a szerző azon a területen, amelyről véleményt nyilvánít?

Ha a válasz a fenti mindhárom kérdésre nem egyértelmű "igen", akkor mellőzni lehet a dokumentum kódolását, illetőleg nyilvántartását.

Ha bármelyik kérdésre "nem"-mel kell felelni, akkor a szóbanforgó dokumentációs anyag minden valószínűség szerint nem alkalmas arra, hogy pontos tájékoztatást nyújtson.

Fel kell tenni végül a következő kérdéseket:

a/ kódolható az anyag?

b/ ha nem, akkor ez a kódrendszer hibája?

Ha az a/ kérdésre "igen" a felelet, akkor kódolni kell az anyagot.

Ha a b/ kérdésre is "igen" a felelet, akkor a kódrendszert meg kell javítani.

5. E nehézségek láttán vegyük szemügyre a rendelkezésre álló technikát és azt, hogy mennyiben használhatják ezt a társadalomtudósok. A tájékoztatás területén kétféle korszerű technika ismeretes. Elsősorban említendők azok az eljárások, amelyek meggyorsítják, mennyiségileg növelik és gazdaságossá teszik az irodalom feltárását és beszerzését a/ általános áttekintés céljából és b/ meghatározott kérés kielégítésére, ha a forrás ismeretes (bárha csak homályosan is). Idetartozik a bibliográfiai címleírások szabványosítása, központi szerver létesítése kiadatlan dokumentációs anyag tárolására, a fényképmásoló berendezések, ideértve olyan berende-

zést is, amellyel bibliográfiai jegyzékeket lehet készíteni központi katalógusokból, továbbá szakembereknek és szakmai, nyelvi, stb. jártságoknak lyukkártyás nyilvántartása. Mindezek az eszközök egyformán hasznosak a társadalomtudományok, a természettudományok és a műszaki tudományok területén.

Másrészt rendelkezésre állnak eljárások, amelyek rendeltetése a konkrét tájékoztatási kérelmek megválaszolásához szükséges irodalomkutatás és kiválogatás. Ide tartoznak a lyukkártyákkal kapcsolatos kódrendszerek, továbbá a mechanikai és elektromos válogató gépek. Ezek oly területeken használhatók, ahol a terminológia pontos, a társadalomtudományi szakirodalomnak tehát csak egy kis területén alkalmazhatók sikerrel.

6. Tisztánlátás végett foglaljuk össze a tájékoztatási anyag különféle típusait, amelyek osztályozásáról, kódolásáról és kiválogatásáról szó van.

6.1 Pontos és részletes tárgyi tájékoztatás. Arra a kérdésre például, hogy "milyen hőfokon olvad a polietilén élelmiszer-zacsó és az olvadáspontot milyen mértékben befolyásolja a nedvesség?" - helyes válasz azokban a dokumentumokban található, amelyek a nedvességgel, hővel, polietilénnel - tehát egyértelmű kifejezésekkel - foglalkoznak. Az ilyen tájékoztatási anyag alkalmas pontos, részletes és gépesített rendszerrel való feldolgozásra.

6.2 Általános és gondolati tájékoztatás. Az anyagot csak a következőkből lehet meghatározni:

- a/ a gondolat-összefüggés vagy hivatkozások,
- b/ a bizonyítékként felhozott tényezők száma.

Legyen a kérdés például a következő: "Mik az okai a fiatalok bűnözésének?" A kérdésen jelenleg csak elgondolkozhatunk; az idevágó dokumentumokat csak nagyon durva kódrendszerbe lehet foglalni gépesítés céljára. A "fiatalok bűnözése" tág fogalom ugyan, de eléggé körülhatárolható; kódolhatók még olyan tényezők is, mint "lakóviszonyok", "anyagi nevelés hiánya" stb. Az érintett irodalmat nem annyira tudományosnak, mint gondolatinak tekinthetjük.

6.3 Történeti és leíró anyag. Körülhatárolható és azonosítható helyben és időben, valamint tág tárgyi fogalommal. A kódrendszer ez esetben a tág tárgymeghatározásra, valamint pontos idő- és helymegjelölésre terjed ki.

6.4 Mellékes ismérvek által beazonosítható anyag. Ilyen ismérvek a kesztett dokumentum formája - ha ismeretes -, a szerző neve, a nyelvezet, a nemzetiség, az idősorrend stb. Ezt gépesítés céljából könnyű kódolni.

6.5 Tulajdonnevekkel vagy széles körben ismert olyan egyéb szavakkal beazonosítható tájékoztatói anyag, amely valamely összefüggő szövegben csaknem félreérthetetlen.

Példaként felhozhatók közismert könyvek címei: mint a Tőke, a Biblia, továbbá társadalomtudományi iskolák és irányzatok nevei, mint például a bécsi közgazdasági iskola, a mendelizmus. Ehhez a csoporthoz tartozik - a jogtudományi kutatók szerencséjére - jogesetek idézése, mint "Rex contra.." Ezt a csoportot is könnyen lehet kódolni.

6.6 Véleményünk szerint a társadalomtudományi szakirodalomnak csak csekély hányada tartozik a 6.1 szerint elemezhető és kódolható csoportba. Jóval nagyobb hányad kerül 6.2 és 6.3 alá. Természetesen az egész szakirodalom kódolható visszakeresés céljából a 6.4 és 6.5 alatti ismérvek szerint.

7.2 Térjünk ezekután vissza azokra a tanulmányokra, amelyek a nem természettudományi irodalomkutatás gépesítésének kísérleteivel foglalkoznak. Az első látszatra idevágó közlemények közül sok a kiábrándító, mert tüzetesebb tanulmányozás után kiderül, hogy csak a mellékes körülmények szerinti gépesített válogatást tárgyalják és így a kérdés lényegét nem érintik.

Az alább felsoroltakon⁺ kívül egy kiragadott példa: FLETCHER, M.: The use of mechanical equipment in legislative research (A gépi eszközök használata a jogtudományi kutatásban). - Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1938. 195. vol. 168-175. p. A cikk leírja, hogyan tartják gépesítve nyilván a/ az Egyesült Államok törvényhozása tagjainak adatait, b/ a törvényjavaslatok útját az illetékes bizottságokon a képviselőházon és a szenátuson keresztül, figyelemmel a bi-

+ Administration of national insurance: achievements of the Central Office (A társadalombiztosítás adminisztrációja: a központi Hivatal tevékenysége. - Manchester Guardian. 1949. okt. 29. 32149. no. 5. p.; CLARKE, Verner W.: Archivists and bibliographical control: a librarian's viewpoint (Levéltárosok és a dokumentáció: egy könyvtáros szempontja) - American Archivist. 1951. 14. vol. 4. no. 305-311. p.; HOBSON, S. J.: Mechanized statistics at Scotland Yard (Gépesített statisztika a Scotland Yard-on). - Powers Magazine, 1948. 14. vol. 9-10. no. 2-7. p.; LAWSON, M. G.: Machine age in historical research (Gépek korszaka a történelmi kutatásban). - American A. A. Könyvtári Figyelő digitális változata. Készítte a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban. - 49. p.

rottágok tagjaira stb., valamint a törvényjavaslatok eredetére. Mind-
ezek az ímárvék mellékes ímárvék, kivéve a törvényjavaslatok tárgyá-
nak igen általános megjelölését. (Ezért azután csupán harminchárom
tárgys t használunk, a fentebb említett 6.2 alatti csoportra jellemző
tág területnek megfelelően).

8. Mindazonáltal létezik néhány beszámoló arról, hogy a társadalomtudom-
mányok területén miként használják lyukkártyákat tárgyszerinti irodalom-
kutatásra. A legérdekesebb tanulmányok inkább tervezetekről számolnak be,
mint befejezett tényekről, mégpedig főleg két területről, a lélektan és
a jog területéről. Az előbbi közelebb áll az egzakt tudományokhoz, mint
a legtöbb társadalomtudomány. Az utóbbi pedig egyértelmű (bár nemzetkö-
zileg nem egyeztetett) terminológiával rendelkezik azon az előnyön felül,
hogy a jogeseteket inkább címük, mint tartalmuk alapján idézik. Az aláb-
biakban röviden ismertetünk kettőt az említett érdekesebb tanulmányok kö-
zül.

8.1 FISCHER, Robert P. és mások: A system for coding, filing and using
bibliographical material for research purposes (Bibliográfiai anyag kó-
dolási nyilvántartási és hasznosítási rendszere kutatási célokra). = Jour-
nal of Applied Psychology. 1947. 31.vol. 329-339.p. Ez a kitűnő cikk leír-
ja a McBee Keysort-féle rendszer alkalmazását a lélektan körébe tartozó
bibliográfiai anyagra. Erre a célra kidolgoztak egy osztályozási- és jel-
zet-rendszert, amely alkalmas lyukkártyás feldolgozásra. A tanulmány meg-
győzően bizonyítja a javasolt rendszer hatékonyságát. Vizsgáljuk meg, hogy
milyen jellegű tájékoztatási információt kódoltak.

Először is kódoltak mellékes körülményeket, így a kiadás formáját
(bibliográfia, folyóirat, könyv), hozzáférhetőségét (lelőhelyét), a szer-
ző nevét (illetve annak első két vagy három betűjét).

Kódolták a társadalomtudományi iskolák, stb. megfelelő elnevezéseit;
ennek során elfogadott terminológiát használtak.

A tárgyszerinti kódoláshoz érve, a Dewey-féle tizedes osztályozás
első három számjegyét használják a tárgy megjelölésére, ha nem tartozik a
lélektan területére. A lélektan területén találkozunk bizonyos számú élet-
tani és orvostudományi fogalommal, amelyek egyértelműen pontosak; a többi
fogalom annyira tág, hogy inkább tartozik a fenti 6.2, mint a 6.1 alá. A
következő tárgyszavakhoz például kilenc vagy annál kevesebb alosztást al-
kalmaztak (ezek közül A Könyvtári Folyóirat digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Katonaság

Kiválasztás
Erkölosi szilárdság

Tanulás

Elméletek
Tárgyválasztás
Falkészítés
Emlékezet

Mihelyt részletes elemzésnek vetik alá a tárgyköröket, a jelzettel ellátott fogalmakat az egzakt tudományok területéről kell kölcsönözni, mint például az élettantból vagy az orvostudományból.

8.2 A második példa: BIUNNO, Vincent P.: Searching legal literature - an appraisal of new methods (Jogtudományi irodalomkutatás - egy új módszer értékelése). = Law Library Journal. 1953. 46.vol. 1.no. 110-119.p.
A szerző a vegyészeti irodalomkutatásra használt lyukkártya-rendszer alkalmazni kívánja a jog területére. A következőket írja: "A lyukkártyás válogatásnak a jogi irodalomra való alkalmazása megkívánja, hogy az osztályozási technikában, illetőleg a jogtudományban, vagy mindkettőben jártas személyek tanulmányozzák és megértsék a gondolatok átalakításának fogalmát, hiszen erről van éppen szó, amikor az olvasás fárasztó munkáját egy gépre hárítjuk, hogy tehermentesítsük az agyat magasabbrendű szellemi munka elvégzéséhez". A szerző leírja a továbbiakban, hogy miként lehetne szűkebb területen kísérleteket végezni. Különbsésképpen foglalkozik a tárgyszavaknak a dokumentálandó anyaghoz mért óriási arányával. Szerinte "ha minden érdeklődést keltő tételt nyilvántartanánk valamennyi alkotóelemének figyelembevételével, akkor a mutató terjedelme valószínűleg meghaladná a források terjedelmét". Rámutat arra, hogy egy nemrég kiadott döntvenytár 726 oldal terjedelmű kötetéből 188 oldalt töltenek ki a mutatók, az összesítő kivonatias kötetben pedig ebből 74 oldalt megismételnek. Az 538 szövegoldalra - így összesen 26 oldal mutató jut, ami 48 %-nak felel meg. Szerző ennek az aránynak a csökkentését reméli a lyukkártyáktól. A szerzőnek köziamert jogi kifejezésekkel van dolga, ezért a pontatlan kifejezések problémája nem teszi őt próbára,

+ Lásd még: Implications of automation for lawyers a panel (Az automatizálás következményei a jogászok szempontjából). = Law Library Journal. 1954. 49.vol. 4.no. 399-413.p., DYER, J. Raymond: Report on the practical utilization of its recorded knowledge by the legal profession (Jelentés a jogtudomány dokumentációs anyagának jogászok részéről történő felhasználásáról) = American Documentation. 1956. 7.vol. 3.no. 201-202.p.
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban.

A felsorolt és más példák⁺ alátámasztják azt a felfogást, hogy a részletes fogalmi elemzés addig járható ut, ameddig a használt fogalmak valóban tudományos pontosságúak, illetőleg félreérthetetlenek. Ennek hiányában tág területekre, spekulatív elméletekre kell az elemzésnek kiterjednie, illetve általánosan ismert iskolák, könyvcímek vagy jogesetek idézésére kell szorítkoznia.

8.3 Egy másik érdekes kísérletet már a napilapok is szellőztettek: lyukkártyákkal készítették el Aquinói Szent Tamás Művei-nek tárgymutatóját. A gépi eljárás 1 600 000 tárgyszó felvételéhez 60 000 munkaóra helyett csupán 60 munkaórát igényelt.⁺⁺ A továbbfejlesztett módszert használják a Holt tenger-i kézirattekercsek hiányosságainak kitöltésére.

8.4 Másféle eljárást dolgozott ki az IBM Kutatási Központjában H.P. LUHN a tárgyszórendszer alapján, amellyel egyszerűsíteni akarja a kódolást rendszerint megelőző osztályozás, illetőleg programozás nehézségeit. LUHN új gondolatokat vetett fel ROGET Thesaurusának vonalában és ennek a kiválogatásban való esetleges alkalmazásáról.⁺⁺⁺ Nehéz ma még megítélni, vajon javaslatai alkalmazhatók-e társadalomtudományi anyagra. LUHN hozzánk hasonlóan - határozott különbséget tesz a tájékoztatási anyag spektrumának különféle részei között (2-3.p.) és egy szerintünk fontos tételt szűr le: Minden irodalomkutatási rendszerhez meg kell jelölni azt a területet, amelyre alkalmazható. Amikor azonban a tájékoztatási rendszerek egyes mélységi szintjeit elemzi, akkor két különböző értelemben használja a tájékoztatási rendszer fogalmát. Az 1-3 alatti tételek valóban tájékoztatási rendszereket jelentenek, a 4-6 alattiak azonban inkább azokat a tudományterületeket jelzik, hol e rendszerek alkalmazhatók. Ezek a területek a következők:

+ ALBRECHT, H.F.: Die R₂ndlochkartei als rationelles Hilfsmittel im gewerblichen Rechtschutz (A peremlyukkártya mint racionális segédeszköz az ipari jogvédelemben). - Nachrichten für Dokumentation. 1954. 5.vol. 66-73.p.; ARNTZ, Helmut: Mechanische Dokumentation der Sozialwissenschaften: eine Revolution? (Gépi dokumentáció a társadalomtudományokban - forradalmi jelenség?). - Nachrichten für Dokumentation. 1953. 4.vol. 21-24.p.

++ BUSA, R.: Mechanisierung der philologischen Analyse (A filológiai elemzés gépesítése). - Nachrichten für Dokumentation. 1952. 2.vol. 14-19.p. = The Observer. 1957. február 7.p.

+++ A statistical approach to mechanized literature searching. (Statistikai módszer a gépi irodalomkutatásban). Poughkeepsie, New York, IBM Kutatási Központja, 1957. 22.p.

4. Matematikai, logikai és jogrendszerek, amelyek az emberi értelem fegyelmezett fogalmain alapszanak.
5. Természeti jelenségek és tárgyak hasznosításával foglalkozó rendszerek (alkalmazott tudományok, műszaki tudományok).
6. Oly rendszerek, melyek az emberi gondolatok kötetlen asszociációit tartalmazzák, ennek végső alakja a tiszta képzelet.

Vajon LUHN 5. vagy 6. alá sorozza-e a történelmet és a társadalomtudományokat? Akárhogy is van, szerinte az ő rendszere megfelelő, illetve alkalmazható. Rendszerére kijelenti, hogy ha az gyakorlatilag megvalósítható, akkor "többé nem lesz szükség arra, hogy a tájékoztatási anyag értelmét kódolás céljából megállapítsuk".

LUHN rendszere egy ROGET-szerű szótár összeállítása, amely a kódolásra váró irodalomból vett szövegminta szótári vizsgálatára épül. Nem választhatjuk itt most a rendszert részleteiben, minthogy nincs mit közölnünk LUHN-nal, szerkezete gépi elemeihez, nincs is hozzászólni valónk. Amire ki kell térnünk, az néhány oly feltételezése, amelyen rendszere alapszik. A rendszer lényege, hogy eldönti, melyek a kérdéses irodalomban használt fontosabb fogalmak. Ennek eldöntése a fogalmak előfordulásának gyakoriságától függ az irodalom egy egységén, - mondaton, szakaszon, fejezeten - belül.

Ha a kódolást azok végzik ilyen alapon, akik nem értik, mit olvasnak, nem válik-e nagyon hosszadalmas folyamattá minden egyes szakasz elemzése a fogalmak gyakorisága szempontjából? Ezenfelül egy használható Thesaurus összeállítása az inkább spekulatív, mint egzakt fogalmakkal dolgozó szerzők írásaiból igen nagy nehézségekkel jár. Az ily természetű irásművek osztályozására szolgáló rendszer kidolgozásánál azonban olyan hatalmas nehézségek merülnek fel, hogy LUHN gondolatainak további elemzése megéri a fáradságot, különösen ha helytálló az az állítása, hogy "a szükséges jelzetcsoportok száma nem éri el az ezret s ez a szám csak igen lassu ütemben fog növekedni. Szisztematikus osztályozás vagy tárgyszórendszer esetén nagyobb számu csoporttal és ugyanakkor nagyobb ütemű növekedéssel kellene számolni". (16.p.)

2. Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy nagy szükséglet mutatkozik a tájékoztatási anyag gyors felkutatása iránt mind a társadalomtudományi,

mind a természettudományi irodalom területén. A vizsgálódások azt mutatják, hogy klasszikus osztályozási módszerekkel ez nehezen megvalósítható. Lehetséges hogy a megoldás abban rejlik, hogy felmérjük különféle szövegösszetételben a fogalomkombinációk gyakoriságát, azaz a feltételezéssel, hogy ha bizonyos szavak és szinonimáik valamely írásműben állandóan meghatározott más szavakhoz (és azok szinonimáihoz) kapcsolódva fordulnak elő, akkor más írásművekben is rokon vagy hasonló tárgyra vonatkoznak.

Kivánatos volna, ha könyvtárosiskolák és kutató szervezetek kutatásokat végeznének a szakirodalom különféle területein olyan elgondolások vizsgálatára, mint amilyen a LUHN-féle, hogy gyakorlati hatékonyságukat fel lehessen mérni.

Eredeti cím: Some further considerations on the application to social science material of up-to-date methods of bibliographical control and information retrieval.

Megjelent: The Journal of Documentation. 1958. 14.vol. 4.no. 190-196.p.

OSzK. ford.sz. 2059.

Meyriat, J.:

A TECHNIKAI FORRADALOM KILÁTÁSAI A DOKUMENTÁCIÓBAN

Két nemrég megjelent és széles körben ismertté vált cikk⁺ felhívta a figyelmet új, sőt forradalmasító technikai eljárásoknak a tájékoztatás területén való felhasználási lehetőségére. E két cikk válaszvolt arra a kérdésre, amelyet a Comité Consultatif International de Bibliographie (Nemzetközi Bibliográfiai Tanácsadó Bizottság) vetett fel az UNESCO Végrehajtó Bizottságának felkérésére. A tudományos dokumentáció világszinten jelentkező problémájának megoldását valóban egyre jobban sürgeti, egyben pedig mind nehezebbé teszi a kiadványoknak gyakran anarchikus szaporodása, valamint az olyan munkák növekvő száma, amelyeknek eredményeit lehetetlen az eddig használt klasszikus formákban nyilvánosságra hozni. Itt az ideje, hogy rendszeresen kutasuk, milyen mértékben segítheti elő a problémák megoldását új eljárások alkalmazása, a műszaki fejlődés vívmányainak, így például az elektronikának a felhasználása révén. A szerzők elsősorban azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy felkeltsék az érdeklődést e problémák iránt, vitát váltsanak ki és kutatásokra ösztönözzenek. Már eddig is számos szakember és több intézmény követte a felhívást és hasznos véleménycserét folytattak. A Comité Consultatif International de Bibliographie feladata, hogy összegezze az eddig elért eredményeket és megállapítsa a teendőket. A FID ennek a témának szentelte 23. konferenciájának keretében Párizsban tartott közgyűlését.

KYLE és COBLANS természetesen jóval többet tett, mint hogy egyszerűen vitát indított. Valójában már kezdettől fogva fontos elemeket szolgáltatott a vitához azáltal, hogy pontos mérleget készítettek az

⁺ A szerző itt COBLANS-nak a számunk 1-40. lapjain és KYLE-nek a 41-70. lapokon közöl

e területen eddig szerzett ismeretekről, világosan kiemelték a problémákat, egyik-másik kérdésre megoldást is dolgoztak ki, míg több kérdés további tanulmányozására tettek javaslatot.

COBLANS cikke mindenekelőtt leírja azokat a technikai eljárásokat, amelyeknek alkalmazására gondolni lehet: ilyenek a lyukkártyák, a fényképszóval kapcsolatos válogató berendezések és a mágneses nyilvántartások. Példákat közöl arról, hogy miként használták fel a különféle országokban az említett új technikai eszközöket és megemlíti azokat a jelenleg folyamatban lévő kutatásokat, amelyek célja új felhasználási lehetőségek megállapítása, mint például a gépi fordítás területén. Elemzésének eredményeképpen COBLANS arra a következtetésre jut, hogy igen nagy nehézségekkel jár a különféle gépi rendszerek összefoglaló értékelése akár hatékonyságuk, akár költségük szempontjából. Különösen fontosnak tartja tehát, hogy e tárgyban rendszeres kutatások induljanak meg. A maga részéről javasol néhány olyan módszert, amellyel össze lehetne hangolni a vizsgálatokat és elő lehetne segíteni azokat a kutatásokat, amelyek eredményeképpen el lehetne igazodni az új technika alkalmazásának területén.

E feladatok sürgetőek, amint azt KING, a FID elnöke különösen is hangsúlyozta. Lehetséges, hogy a tervbevett kutatások igen hosszadalmasak lesznek és esetleg 20 éven belül sem végezhetnek velük. De ha azonnal hozzá nem kezdünk, bizonyosak lehetünk, hogy 20 év múlva az események teljesen túlhaladnak a dokumentációs szakembereken.

Ezek a hosszabb időtartamu mellőzhetetlen kutatások azonban nem akadályozzák meg, hogy naponta ne merüljenek fel azonnal megoldandó problémák, hogy a kiadványok halmozódása ne folytatódjék tovább s hogy a dokumentalistának minden tőle telhetőt meg ne kelljen tennie, hogy a dokumentumok felhasználhatók legyenek. A dokumentalista kénytelen tehát még mindig azokhoz a klaszikus technikai eljárásokhoz folyamodni, amelyekkel eddig is élt, készen arra, hogy tökéletesítésükkel jobb eredményt érjen el. Ez a tárgya a COBLANS-cikk második részének, amely rámutat néhány olyan pontra, ahol meg lehetne kísérelni a módszerek tökéletesítését.

Ami Barbara KYLE-t illeti, vizsgálódásai az emberi ismeretek egyik speciális területére, nevezetesen a társadalomtudományokra irányulnak. Ugy vélték ui. a feladat kitűzésénél, hogy valamilyen tipikus esetet kel-

lene elemezni, mégpedig olyan tudományágak együttesét, amelyek még alig szakadtak el az empirizmustól és amelyekről azt lehetne mondani, hogy csak most kezdenek tudományossá válni. Tény, hogy a társadalomtudományokban még ugyyszólván egyáltalán nem alkalmazták a gépesítést dokumentációs célokra. Kérdés: miért nem alkalmazták s vajon lehetne-e alkalmazni, milyen feltételekkel és mennyi idő múlva? Ennek a speciális esetnek az elemzése mintegy ellenpróbája lehetne a dokumentációs problémák megoldására javasolt technikai eljárások általános érvényének. Ezenkívül felhívna a figyelmet a megoldandó probléma egyetemesességére, amely probléma lényegében azonos az ismeretek valamennyi területén.

Barbara KYLE cikke valóban tartalmaz egyrészt olyan speciális javaslatokat a társadalomtudományokra vonatkozólag, amelyek nagyon értékesek a tudományágak szakemberei számára; tartalmaz továbbá általánosabb érdekű javaslatokat, amelyeket éppen ezért COBLANS is átvett; végül oly módszertani megfontolásokat is felölel, amelyeket majd tekintetbe kell venni a két tanulmányban felvetett problémákról indítandó vitában.

Világos, hogy minden ilyen vitának néhány fontos kérdés vizsgálatára kell irányulnia. A két tanulmány összesen mintegy husz konkrét javaslatot tartalmaz, amelyeket az arra legilletékesebb szervek tanulmányozni fognak.

Bizonyos kérdésekben nyilvánvalóan csak a társadalomtudományok érdekeltek. Így például KYLE szerint a társadalomtudományok osztályozásának fejlődése, amely lehetővé tenné a tudományok dokumentációjának gépesítését, mindenekelőtt a terminológia pontosságának fokozásától függ. Az UNESCO Társadalomtudományi Osztályának, valamint az általa létrehozott tanácsadó szakmai bizottságoknak kell megkeresni a probléma megoldását. Ugyanez a helyzet egyéb javaslatával is, amelyek a társadalomtudományi referáló lapok szerkesztésére, vagy azokra a módszerekre vonatkoznak, amelyeket a társadalomtudományi adatgyűjtések anyagának hozzáférhetővé tételében követni kell. Hasonlóképpen, azok a gondolatok, amelyeket Coblans fogalmazott meg a magenergia dokumentációjára, a természettudományi folyóiratcikkek fordításainak nyilvántartására és a szabadalmi hivatalok gépesítésére vonatkozólag, az UNESCO Természettudományi Osztályának és a Conseil international des unions scientifiques (Tudományos Szövetségek Nemzetközi Tanácsának) illetékességi körébe tartoznak.

A javasolt intézkedések között vannak azután olyanok, amelyek a bib-

liográfiai munka egészét érintik, ezeket a Comité consultatif international de bibliographie-nek kell megvizsgálnia. Az bizonyos, hogy kivonatokat és címleírásokat közlétező intézmények legtöbbször azoknak a dokumentumoknak a feldolgozására szorítkoznak, amelyek hagyományos formákban jelennek meg, tehát elsősorban könyvek és tudományos folyóiratok cikkeinek feldolgozására. Meg lehetne kísérelni a feldolgozás kiterjesztését más jellegű anyagra, például a kutatási jelentésekre, az éves áttekintést nyújtó gyűjtőkötetekben megjelölt azomlékre, a nemzetközi szakintézmények által kiadott (rendszerint nem nyomdai úton sokszorosított) jelentésekre és gyűjteményekre, nemzetközi konferenciák irataira, stb. A felsorolt és sok egyéb szóhajható kiadványfajta szempontjából tanulmányozni kellene, hogy a fontos bibliográfiai és dokumentációs intézmények milyen határig törekedjenek a dokumentációs anyag feldolgozására a különféle tudományágak szükségletének függőségében. A két tanulmány megállapításai jó kiindulási pontot nyújtanak azokhoz a tanulmányokhoz, amelyeket a megfelelő gépi berendezések megválasztása érdekében el kell végezni.

Nyilvánvalóan szükséges - bár nehéz - a figyelmünket felkeltő valamennyi probléma fontossági sorrendjének megállapítása. Ez a Barbara KYLE által felvetett egyik legfontosabb kérdés. Valóban, a tájékoztatói igény, jelentkezzék az bármely tudományos területen végzett bármely munkában, háromféle formát ölthet. Egyrészt mindenütt rendelkezésre kell, hogy álljanak maguk a dokumentumok, akár eredeti formájukban, akár fotokópia vagy egyéb másolat formájában. Másodsorban szükség van bibliográfiákra, analitikus feldolgozásokra és egyéb segédeszközökre, amelyek megkönnyítik a megjelent kiadványok tömegének felhasználását. Végül rendelkezésre kell, hogy álljanak olyan eszközök, amelyekkel minél gyorsabban és minél gazdaságosabban meg lehet találni azokat a pontos tájékoztató adatokat, amelyekre szükségünk van. A dokumentációnak ez három különböző oldala, amelyeket ésszerűen egyensúlyban kell tartani, vigyázva arra, nehogy bármelyiket is feláldozzuk a másik javára.

Ez az álláspont kétségtelenül vitatható. Jesse H. SHERA professzor annak az aggodalmának ad kifejezést, e két tanulmányhoz írt, kiadatlan kommentárjában, hogy túlzottan hangsúlyozzák a dokumentációs technika "alsóbb" szinten való felhasználását és ezáltal a figyelem kissé elte-

relődik a gépi válogató eljárások legmagasabb szinten való felhasználásával kapcsolatos sürgető problémákról. De vajon szükség van-e egyáltalán ilyen megkülönböztetésre? Valamennyi rendelkezésre álló technikai eljárást fel kell használni és minél több irányban kell kutatásokat végezni.

Van a cikkekben még egy elvi megállapítás, amelyhez a FID tagjai nem tudnak csatlakozni, s ez úgy szól, hogy a legnagyobb fejlődésre nem annyira műszaki, mint inkább szellemi téren van szükség. COBLANS szerint az osztályozás és a kódolás elmélete terén való nagy előrehaladás nélkül a tájékoztató adatok mechanikus nyilvántartásba vételének és kikeresésének munkálatai ugyszólván hiábavalók. SHERA ezzel teljesen egyetért és leszögezi, hogy az osztályozás, a szó legszélesebb értelmében, a gépi dokumentáció kulcskérdése. A technikusok egyre tökéletesebb gépeket szerkesztenek; a tudósok, akiket elárasszt a munkájukhoz szükséges dokumentumok tömege, egyre igényesebbekké válnak; a dokumentalistának kell biztosítani e két csoport összeköttetését. A gépszerkesztők és a tudósok problémái nem azonosak; dokumentációs szakemberek feladata, hogy közös nyelvet találjanak ki számukra. Napjainkban hatalmasan fejlődik a gépszerkesztés és a gépgyártás; nyomon kell követni ezt a fejlődést és keresni kell a gépek felhasználási lehetőségét a dokumentáció területén. A tudósoknak meg kell szokniuk igényeik és kívánságaik pontosabb megfogalmazását. A gépszerkesztő mérnökökkel és tudósokkal együttműködő dokumentalistának így módjában áll a tudósok igényeit figyelembevenni az osztályozási rendszer keretei között és megfelelő kódrendszerben kifejezni, ami lehetővé teszi, hogy a gépek fogadják a felvetett kérdéseket és feleletet adjanak rájuk.

Sok a tennivaló, már csak a felhasználható eljárásokra váró lehetőségek pontosabb megismerése szempontjából is. A FID közgyűlése elfogadta COBLANS első javaslatát, amely szerint elő kell mozdítani összehasonlító tanulmányok kidolgozását a felhasználható géptípusok hatékonyságáról és költségeiről. Az INSDOC, Indian National Scientific Documentation Centre (Indiai Nemzeti Tudományos Tájékoztató Központ) azt kérte előzetesen beküldött állásfoglalásában, hogy az összehasonlító értékelést végezzék el egyidejűleg a különféle osztályozási rendszereken is, amelyek lehetővé teszik a gépek alkalmazását. Valóban, a gépesítés összetett folyamat, amely nemcsak a szükséges tájékoztatói adatok kiválogatásának lehetőség-

gét foglalja magában, hanem a nyilvántartást és a tárolást is. Ezek az előzetes munkafolyamatok olyan eljárásokat igényelnek, amelyeknek segítségével a kívánatos pontossággal lehet dokumentumokat kódolni és osztályozni, tehát bonyolult szellemi műveleteket kell elvégezni, még mielőtt a gép működésbe lépne. Ezeket a műveleteket is gondosan tanulmányozni és ésszerűsíteni kell, mert nem kis mértékben befolyásolják a mégannyira gépesített dokumentáció költségeit is. A FID közgyűlésének részvevői külön hangsúlyozták a tájékoztatási adatok tárolási költségeit, amely a gépi válogatás önköltségének lényeges részét teszi ki. Több helyről nyert adatok szerint a tájékoztatási adatok tárolásának költsége sok esetben 8-10-szerese a válogatás költségének. Egy amerikai kenőolajipari intézmény évenként 50 ezer dollárt fordít a tájékoztatási adatok IBM gépeken való tárolására. COBLANS, MAIERSON-t és HOWELL-t idézve, rámutat arra, hogy a kohászatra vonatkozó valamennyi publikáció IBM kártyákon való kódolásával olyan tájékoztató szolgáltatást lehet fenntartani, mely esetenként körülbelül 5 dollárnyi költséggel adna választ. De vajon ez az összeg milyen mértékben öleli fel a tárolás költségeit? Másrészt hogyan számították ki a drága gép amortizációját? Egy másik, Barbara KYLE által felvetett probléma: ha ez a gép 5 dollár költséggel válaszol egy ma hozzá intézett kérdésre, milyen költséget jelent ugyanannak a kérdésnek megválaszolása egy hét múlva. A kérdés ismétlődése az egységes költségek csökkentését okozza-e, vagy pedig - éppen ellenkezőleg - növeli-e a költségeket az a tény, hogy a közbeeső időben több adatot felvett a berendezés és így több tárolt adatból kellett a választ kikeresni.

Ma még nehéz lenne válaszolni ezekre a kérdésekre. Éppen ezért van szükség a javasolt vizsgálatokra, mindenekelőtt pedig a tájékoztatási költségek elméletének kidolgozására. Így például azoknak az alkalmazottaknak a fizetésén kívül, akik a gép nyújtotta tájékoztatást érthetően tolmácsolják és esetleg választ is gépelnek írásban feltett kérdésre, - nem lenne reális kihagyni a számításból a papir- és bélyegköltségeket, a helyiségek bérletének díjait, stb. Természetesen azt is tanulmányozni kell, hogy mibe kerül e dokumentációs munka elvégzése hagyományos eljárásokkal, ennek során ugyanazokat a költségelemeket kell számításba venni. Csak ezzel a feltétellel lehet reálisan összehasonlítani a kétféle eljárás előnyeit és hátrányait, valamint teljesíteni az INSDOC kívánságát.

gyűlés figyelmét, mely szerint még nem oldották meg azokat az intellektuális és szervezési problémákat, amelyeket az ilyen természetű felszerelés felhasználása felvet; ezért ezek a problémák továbbra is a legfőbb akadályai a haladásnak.

Az bizonyos, hogy az új technika és - ami vele jár - a nagyon drága gépek használata a dokumentációs tevékenység másfajta megszervezését, mondhatni kisipari jellegéből való kiemelését és nagyüzemi dokumentációvá-fejlesztését teszi szükségessé. Már eleve tanulmányozni kell azokat a következményeket, amelyeket egy ilyen átalakulás maga után vonna. Országos szinten bizonyára nagyarányú központosítással járna. COBLANS egyik javaslata szerint minden országnak, esetleg területnek saját gépesített központot kellene szerveznie, amely el tudja készíteni valamely adott tudományágat érdeklő valamennyi folyóirat tárgymutatóit. Világos, hogy az egyes országokban valójában csak egyetlen ilyen jellegű központ felállítására van lehetőség. Nemzetközi szinten az érdekelt szervek közötti kapcsolatra és koordinációra nagyobb szükség volna, mint valaha, mint-hogy a párhuzamos munkákkal és az erőforrások helytelen kihasználásával járó felesleges kiadások összehasonlíthatatlanul magasabbak lennének, mint a múltban. Elsősorban az UNESCO-nak a feladata, hogy tanulmányozza ezt a kérdést, támaszkodva az ebből a célból már működő szakértő-bizottságokra.

Az ismeretközlés jelenlegi módszereinek tökéletesítése egyébként nemcsak azoknak az eljárásoknak a kérdését veti fel, amelyek tájékoztatói adatok kikeresésére szolgálnak, hanem azokat is, amelyekkel dokumentumokat közzétesznek. A dokumentáció fejlesztését a tudományos kiadványok közzétételének fejlesztésével kell kezdeni. E problémának egyik sarkalatos pontja, amelyet a két tanulmány is érint, a tudományos folyóirat, amelyet régóta "a tudós és kutató tájékoztatása legfontosabb tényezőjének" tekintenek, de amelynek e feladat betöltésére való alkalmasságát tételét mindaddig nem vitatták meg alaposan.

J.D. BERNAL 1948 óta meglehetősen forradalmi jellegű javaslatokat fogalmazott meg e tárgyban, amelyek azóta számos ellenvéleményt váltottak ki, de soha nem vitatták meg őket olyan elmélyülten, hogy az alapul szolgált volna a hatékony intézkedések tervének kialakításához.

Barbara KYLE néhány mérsékeltbb és így könnyebben megvalósítható javaslatot tett az információk terjesztésének megújítására, főleg ami

külső megjelenésüket és formájukat illeti, valamint azokra a konkrét intézkedésekre vonatkozólag, amelyek egy ilyen szabványosítás hatékonyságát biztosíthatnák.

COBLANS továbbmegy egy lépéssel és a tudományos folyóiratok összes problémáinak részletesebb tanulmányozását javasolja, összehasonlítva őket a tudományos kiadványok egyéb formáival. A nehézségeket itt valószínűleg az okozza majd - amint azt a National Science Foundation (Nemzeti Tudományos Alap) hozzászólása is kiemeli -, hogy a tudósok természetesen ragaszkodnak munkaeszközök és publikációs lehetőségek hagyományos formáihoz és esetleg bizalmatlansággal fogadnak minden alapvető módosítást ezek külső megjelenésében és használatuk módjában. Az INSDOC kiemeli, hogy a kérdést minden oldalról meg kellene vizsgálni és nem szabad csupán a gondolatközlés egyik eszközét látni a folyóiratokban. Valóban, az időszaki kiadványok társadalmi szerepet is betöltenek, amennyiben lehetővé teszi, hogy az érdekeltek olyan kérdésekhez és gondolatokhoz is hozzászóljanak, amelyek még nem vezettek tulajdonképpen tudományos eredményekhez; a folyóiratok összeköttetést létesítenek azok között, akik ilyen munkában résztvesznek, ezáltal pedig ösztönzik a kutatást és új távlatokat nyitnak meg előtte. Kétségtelenül alaposabban kellene tanulmányozni ezeket a jelenségeket is; e vizsgálatokat azonban gondosan elő kellene készíteni, csak ez biztosíthatja eredményességüket.

Egy közgyűlési vita nyilván csak nagyon kis mértékben járulhat hozzá ehhez az előkészítési munkákhoz, de legalább lehetővé tett néhány olyan probléma körvonalazását, amely leginkább érdekli a FID tagjait és ezáltal megerősítette a FID-et abban az elhatározásában, hogy részt vegyen a sürgető feladatok megoldásában, amelynek révén a dokumentáció alkalmazkodhat a kultúra újabb szükségleteihez és a szüntelenül fejlődő technikai lehetőségekhez.

Eredeti cím: Vers une révolution technique dans la documentation?
Megjelent: Revue de la Documentation. 1957. 24.vol. 4.no. 137-140.p.
OSzK.ford.sz.: 2029.

J.S.

ÉRTEKEZLET

A TÁJÉKOZTATÁS ÚJ MÓDSZEREIRŐL ES TECHNIKAJÁRÓL

1957 szeptember végén a moszkvai dokumentációs intézmények és könyvtárak képviselői értekezletet tartottak¹, ahol megvitatták dr. Herbert COBLANS-nak, a magkutatókkal foglalkozó európai szervezet genfi könyvtára igazgatójának az Unesco Bulletin for Libraries c. lap 1957. 7. számában "Új ismeretközlő módszerek és eljárások" címmel megjelent cikkét. A beszámolót B.M. RAKOV, az Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Tájékoztató Intézet (VINITI) tudományos munkatársa tartotta. Ismertette COBLANS cikkének főbb tételeit és megjegyzéseket fűzött hozzájuk. COBLANS nyomán megállapította, hogy a tájékoztatás munkáját még kövessé gépesítették és automatizálták és a szakemberek véleménye erősen eltér arra vonatkozólag, mennyire célszerű a gépek használata tájékoztatási, fordítási munkára, mutatók és központi katalógusok összeállítására. Az előadó rámutatott arra, milyen lehetőségek rejlenek abban, hogy gépeket alkalmaznak olyan folyamatok elvégzésére, amelyeket azelőtt az ember kizárólagos hatáskörébe utaltak. Beszélt azokról a nehézségekről is, amelyek a lyukkártyák, mikrofilmek és mágnesszalagok berendezések kódolása során mutatkoznak. A nehézségek fő oka, hogy nincsnek pontosan kidolgozott, szabványosított szakkifejezések. Az előadó kifejezte azt az óhaját, hogy az UNESCO behatóbban foglalkozzék egy nemzetközi kódrendszer megteremtésével és a kódolás kérdéseinek elméleti kidolgozásával.

¹ Az értekezleten a Lenin Könyvtár, az Össz-szövetségi Könyvkamara, a Külföldi Irodalom Állami Könyvtára a VINITI, a Szovjet Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Alapkönyvtára, a moszkvai Állami Könyvtárképző Főiskola, a Felsőoktatási Minisztérium Könyvtára és más általános és szakkönyvtárak képviselői vettek részt.

Nagy érdeklődést keltett RAKOV beszámolójának második része, amelyben arról beszélt, milyen tapasztalatokat szereztek a Szovjetunióban a lyukkártyák használata terén. Ismertette, hogyan működik az a szovjet gyártmányú válogató gép, amelyet a VINITI-ben használnak az intézet kiadványai betűrendes mutatóinak összeállításához. Ez a gép tizenhét-szer gyorsabbá teszi a mutatók összeállítását.

RAKOV beszámolója során fényképfelvételeket mutatott be a különböző típusú és fajtájú válogató-gépekről, amelyeket a Szovjetunióban és külföldön a tájékoztatási munkában használnak.

Utána G.G. KRICSEVSZKIJ, a Szovjet Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Akadémiai Könyvtárának bibliográfiai osztályvezetője tartott előadást. Részletesen foglalkozott a bibliográfiák összeállításának "hagyományos technikájával" és kifejtette, mennyire égetően szükséges, hogy a bibliográfiai munkát nemzetközi méretekben szervezzék meg. Támogatott néhány olyan javaslatot, amelyet COBLANS és a cikke elkészítésében segédkező B. KYLE tett, és néhány módosítást terjesztett elő a javaslatokhoz. Birálta John BERNAL ismert angol fizikus 1948-ban tett javaslatát, melynek lényege az volt, hogy ezentúl ne a jelenlegi formában adják ki a tudományos folyóiratokat, hanem az előfizetőknek a cikkeket egyenként, folyamatosan küldjék meg. Az előadó hangsúlyozta, hogy kevésbé eredményes a tudományos közlemények jelenlegi, folyóiratokban történő közlési módja. Ez a forma nem tükrözi teljes mértékben a tudományok terén elért eredményeket, a folyóiratok csak kis hányadát közlik ezeknek és ezt is erősen elkésve. BERNAL javaslatát azonban nagyon radikálisnak tartja és úgy véli, hogy még alaposan meg kell azt vitatni.

KRICSEVSZKIJ véleménye szerint sok külföldi országban nem áll jól a tudományos cikkek bibliográfiai feldolgozása (nem teljes a feltárás és késedelmes a regisztrálás, nem készülnek összesítő mutatók, stb.) Több intézkedést javasolt ennek megjavítására, így azt, hogy dolgozzanak ki alapos utmutatókat a referáló-lapok és bibliográfiák készítésével kapcsolatban.

Befejezésül az előadó a szovjet tudományos bibliográfia kérdéséről beszélt. Rámutatott a nagy eredményekre és számos kiküszöbölendő hiányosságra. Pl. a periodikus kiadványoknak nincs átfogó, évenként megjelenő bibliográfiája. A Letopisz'Zsurnal'nuh Sztatej (Szovjet Folyóiratok Repertóriuma) nem dolgozza fel a külföldi nem-idegennyelvezetű folyóiratokat. A Kócskártyák Repertóriuma nem dolgozza fel a külföldi nem-idegennyelvezetű folyóiratokat.

nő gyűjteményeket, de mellőzi a Szovjetunióban nem orosz nyelven publikált folyóiratok cikkeit is. Igen gyenge a nem publikált és az alacsony példányszámban publikált tudományos kiadványok bibliográfiai áttekintése. Általában gyengék a tárgymutatók és különlenyomatok szinte már alig jelennek meg.

Az értekezleten bizottságot választottak azzal a feladattal, hogy szövegezze meg azokat a következtetéseket és javaslatokat, amelyeket az előadók és a vita során felszólalt Z.N. AMBARCUMJAN, F.N. PASCSENKO, A.V. KREMENECKAJA, I.N. KOBLENC, I.M. FRUMIN, J.I. SAMURIN és más elvtársak tettek. Az alábbiakban ismertetjük ezeket a következtetéseket és javaslatokat.

Az értekezlet résztvevői szükségesnek tartják a tájékoztatás új módszereinek és technikájának alapos megvitatását. COBLANS javaslatait kritikailag elemezték, hangsúlyozva, hogy elsőrendű fontosságúak az új technika és az új munkamódszerek terén folyó kísérletek, amelyeknek célja az új technika és új munkamódszerek meghonosítása a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs munkában.

Az értekezlet résztvevőinek véleménye szerint létre kellene hozni néhány nemzetközi bibliográfiai szakközpontot, ahol nemcsak a társadalomtudományi, hanem a természettudományi, műszaki és egyéb kérdésekkel foglalkozó folyóiratok cikkeit is feldolgoznák. Különösen kívánatos, hogy a nemzetközi dokumentációs központok átadjanak anyagot az egyes országokban már meglévő, más országokban pedig létrehozandó nemzeti központoknak.

Hangsúlyozták, hogy az eddiginél nagyobb arányban kell összehangolni az egységes kódolás kialakítása érdekében folyó munkálatokat. Ehhez elsősorban tanulmányozni és kritikailag elemezni kell a már meglévő anyagot, ezután pedig ki kell dolgozni a kódrendszer felépítésének általános elveit.

Azzal kapcsolatban, hogy meg kell javítani a bibliográfiák összeállításának "hagyományos módszereit", az értekezlet résztvevői felkérték az UNESCO könyvtári osztályát hessen oda, hogy a tudományos folyóiratok és egyéb periodikus kiadványok analitikus feldolgozása és referálása terén fennálló anarchikus helyzet szűnjön meg. Ezzel kapcsolatban támogatták G.F. KRICEVSKIJ javaslatát, hogy állítsák össze a referálólapok és kurrens bibliográfiák nemzetközi biblio-

gráfiáját.

A bibliográfiai tájékoztatás és dokumentáció terén a Szovjetunióban fennálló helyzettel kapcsolatban az értekezlet részvevői elsősorban a következőket tartják szükségesnek: tanulmányozni kell az általános dokumentációs módszereket, kísérleti lehetőségeket kell teremteni, meg kell ismerkedni az analitikus gépek rendszerével, a tájékoztatás terén való használatuk lehetőségeivel, általános osztályozási és kódolási módszert kell kidolgozni. Ebbe a munkába analitikus gépek szakértőit, levéltári, könyvtári dolgozókat és bibliográfusokat kell bevonni.

Az értekezlet részvevői szükségesnek tartják, hogy a jelentős szovjet dokumentációs központokban széles körben vezessék be a lyukkártyák használatát, mert ezek jelentősen megkönnyítik a bibliográfiai, betűrendes mutatók, központi katalógusok stb. összeállítását.

Rámutatottak arra, hogy széles körben meg kell vitatni a bibliográfiai tájékoztató munka gépesítésének és automatizálásának kérdését és népszerűsíteni kell a könyvtárosok, bibliográfusok körében. Hogy az új technikát könyvtárakban és dokumentációs intézményekben alkalmazni lehessen e célra specialistákat kell kiképezni. Tanfolyamokat és előadásokat kell rendezni, szakszemináriumokat kell tartani a kérdésről szovjet nagykönyvtárakban.

Javasolták, hogy adják ki azokat a szovjet szerzőktől származó cikkeket és azoknak a legjobb külföldi műveknek orosz fordítását, amelyek a bibliográfiai és tájékoztatói munka gépesítésével és automatizálásával foglalkoznak.

Az értekezlet megállapította, hogy a Szovjetunióban magas színvonalon mozog a hazai és külföldi időszak kiadványokban megjelent cikkek, valamint a könyvek és folyóiratok bibliográfiai feldolgozása, annotálása és referálása. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy mielőbb meg kell szüntetni a még mutatkozó hibákat.

A szovjet és külföldi műszaki természettudományi és egyéb tudományos anyagról a szakirodalmi kartotékok összeállításának megkönnyítése végett az értekezlet célszerűnek tartja, hogy az Egyesült Tizedes Osztályozás szerint szakozzák Moszkva, Leningrád és a szövetséges köztársaságok fővárosainak időszak kiadványaiban

megjelenő cikkeket.† Az értekezlet állást foglalt amellyel, hogy nagy arányokban kell különlenyomatokat készíteni az időszak kiadványokban megjelenő cikkekről.

+ + +

A Szaltikov-Sesedrin Könyvtárban 1957. november 20.-án vitatták meg COBLANS cikkét. Az értekezleten D.J. TEPLOV támogatta a moszkvai tanácskozáson elhangzott javaslatokat, majd azt az óhaját fejezte ki, hogy a Szovjetunióban alakítsanak külön bizottságot és ez dolgozzon ki az orosz nyelvvel kapcsolatban kódolási elméletet és eljárásokat. Javasolta, hogy a bizottság tagjai közé vegyék be a VINITI mérnökeit és dokumentációs szakembereit, továbbá könyvtárosokat, bibliográfusokat és nyelvtudósokat. A bizottság feladata lenne az orosz nyelv statisztikai elemzése, a kódolás elméletének tökéletesítése, a tájékoztatás módszereinek tanulmányozása, kódok kidolgozása és a lyukkártyák használhatóságának és hatásfokának tanulmányozása.

Elhangzott az az óhaj is, hogy adjanak ki orosz nyelven a dokumentáció és tájékoztatás kérdéseivel foglalkozó időszak lapot.

+ + +

Az UNESCO könyvtári közlönyének orosz nyelvű kiadását (Bjulleten^o Juneszko dlja Bibliotek) készítő csoport 1958. január 13.-án bővített ülést tartott. G.G. KRICSEVSZKIJ az ülésen ismertette COBLANS cikkének külföldi visszhangját, amely sokban megegyezik az előző év szeptemberében tartott moszkvai értekezleten elhangzott bíráló megjegyzésekkel.

Eredeti cím: Szovescsanija po novum metodam i tehnikе informacii.

Megjelent: Szovetszkaja Bibliografija. 1958. 49.no. 58-61.p.

OSzK. ford. sz.: 2023.

+ A Letopisz' Zsurnal'nuh Sztatej a folyóiratcikkek analitikus címleírásait az Össz-szövetségi Könyvkamara szakrendszerében közli és decimális számot nem ad az egyes tételek után. (A Kniznaja Letopisz', mely szintén az Össz-szövetségi Könyvkamara rendszere szerint közli az önálló műként megjelent kiadványok címleírásait, az egyes tételek után adja a teljes decimális jelzetet). A folyóiratcikkek címleírásairól forgalomban lévő nyomtatott katalóguscédulák általában a Könyvkamara rendszerének jelzeteit adják. Bizonyos hányadánál azonban az utóbbi években már szerepel a decimális jelzet is. (Szakm.)

K.I.

UJABB KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI MŰVEK KÖNYVTÁRAINKBAN

2. sz.

Lelőhelyek:

- AEK - Agrártudományi Egyetem Könyvtára.
 BMK - Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára.
 EK - Eötvös Loránt Tudományegyetem Könyvtára.
 FSzEK - Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
 GK - Állami Gorkij Könyvtár.
 KMK - Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtára.
 MTA - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.
 OMgK - Országos Mezőgazdasági Könyvtár.
 OMK - Országos Műszaki Könyvtár.
 SZEK - Szegedi Egyetemi Könyvtár.

- 0 - 0 -

CSEHSZLOVAKIA

106 CEJPEK, Jiří: Stručný přehled dějin českého knihovnictví. Praha, 1957, Ped. Nakl. 101 p. /Učební texty vysokých škol./
 KMK

107 Česká bibliografie. Sborník statí a materiálů. (Uspoř. Jaroslav Kunc.) Sv. 1. Praha, 1959, Ped. Nakl. 287 p. /Praha. Národní knihovna. Edice 8./
 KMK

108 (KUZMIK, Jozef): Slovak bibliography in the past and the present. (Translated by I. Simko.) Martin, 1955, Slovak National Library "Matica Slovenska". 8,1 p.
 SZEK

109 PALIVEC, Viktor: Bibliografické zkratky. Slovníček používaných zkratky a značek pro kulturní pracovníky a čtenáře. Praha, 1958, Ped. Nakl. 120 p. /Praha] Národní knihovna 7./
 KMK

110 Slovník knihovnických termínů v šesti jazycích. Česky, rusky, polsky, německy, anglicky, francouzsky. (Zprac. Miroslav Nádvorník, Miloš Papírnik, etc.) Praha, 1958, Ped. Nakl. 632 p. /Universitní knihovna v Olomouci./
 SZEK, OMgK, KMK

111 Soupis českých bibliografií. 2. roč. 1957. Zprac. Sasa Moučková. Praha, 1958, Národní knihovna. 71 p. /Bibliografický katalog ČSR. České knihy. 1958. Zvl. seš. 4./
 KMK

KINA

112 Reform of the Chinese written language. Peking, 1958, Foreign Languages Press. 63,3 p.

EK

LENGYELORSZÁG

113 BIAŁKOWSKA, Emilia - BZDEGA, Stefan: Organizacja i metody pracy bibliotek szkolnych.

Warszawa, 1957, POKKB. 40 p.

/Kurs dla pracowników bibliotek powszechnych 16./ Bibliogr.

KMK

114 BROMBERG, Adam: Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944-1957.

Warszawa, 1958, Państw. Inst. Wyd. 273 p.

KMK

115 BURSOWA, Feliksa: Biblioteki w Polsce Ludowej.

Warszawa, 1958, POKKB. 68 p./Kurs dla pracowników bibliotek powszechnych 3./

KMK

116 ŁODYŃSKI, Marian: Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim /1807-1831/.

Wrocław, 1958, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 325 p. /książka w dawnej kulturze polskiej 8./

KMK MPA

117 [Lublin. Biblioteka im. H. Lopaocińskiego.] Lopaciński, Hieronim, i biblioteka jego imienia w Lublinie 1907-1957. (Kom. red. Feliks Araszkiewicz, Maria Gawarecka etc.)

Lublin, 1957, Lubelska Druk. Prasa. 387 p., 17 t. Bibliogr. 90-126 p.

KMK

118 [Lublin.] Biblioteka im. H. Lopacińskiego w okresie 50-lecia. 1907-1957. Wyd. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Lublin, 1957, Lubelska Druk. Prasa. 46 p. Illusztr.

KMK

119 Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy, warszawa, 16-18 lutego 1956. Księga pamiątkowa. (Red. Bogdan Horodyski.)

Warszawa, 1957, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

120 PRZELASKOWSKI, Ryszard: Biblioteki naukowe w Polsce. Zarys problematyki.

Warszawa, 1958, POKKB. 81 p.

KMK

121 BYTEL, Zofia: Katalog alfabetyczny i katalogowanie.

Warszawa, 1957, POKKB. 71 p./Kurs dla pracowników bibliotek powszechnych 8./

KMK

122 SAWONIAK, Henryk: Klasyfikacja i katalog rzeczowy. Wyd. 2. zmienione.

Warszawa, 1957, POKKB. 58 p./Kurs dla pracowników bibliotek powszechnych 9./

KMK

123, SIERPIŃSKI, Zdzisław: Z doświadczeń bibliotekarzy związkowych. [Opowiadanie.]

Warszawa, 1956, Wyd. Związkowe CRZZ. 106 p.

KMK

124 Słownik biograficzny pracowników książki polskiej. Zes. próbny. (Red. nac. Ksawery Świerkowski.)

Łódź, 1958; Nakł. Min. Szkol. Wyzszego. 135 p. - Angol, francia, német és orosz kiv. Bibliogr.: 129-134 p.

MTA

125 ŚWIERKOWSKI, Ksawery: Zarys wiedzy o książce dla bibliotekarza.

Warszawa, 1957, 93 p. /Kurs dla pracowników bibliotek powszechnych 1./

KMK

NEMET DEMOKRATIKUS KÖZTARSASÁG

126 Dezimalklassifikation. Abt. 5. Mathematik, Naturwissenschaften. 2. dtsh. Gesamtausg. 8. internat. Ausg.

Berlin, 1958, Beuth, 289 p. /[Fédération Internationale de Doc.]

FID Nr. 297. / /Deutscher Normenausschuss./

OMK

127 EBERT, Friedrich Adolf: Die Bildung des Bibliothekars. Vollständige Faksimile-Ausgabe der 2. Auflage von 1820. Mit einem Nachwort von Horst Kunze.

Leipzig, 1958, Harrassowitz. 68, VI p. /Neudrucke aus dem Buch- und Bibliothekswesen./

MTA EK, FSZEK, KMK

128 FUNKE, Fritz: Siegel, Stempel, Drucken.

Leipzig, 1958, Deutsches Buch- und Schriftmuseum d. Deutschen Bücherei. 21 p.

KMK

129 Geschichte der Universitätsbibliothek Jena 1549-1945. (Bearb. von einer Arbeitsgemeinschaft wissenschaftlicher Bibliothekare der Universitätsbibliothek Jena.)

Weimar, 1958, Böhlau. XIV, 627 p. 25 t. /Claves Jenenses. Veröffentlichungen der Universitätsbibliothek Jena 7./

MTA, EK, SZEK KMK

130 JENSEN, Hans: Die Schrift in Vergangenheit und Gegenwart. 2. neu bearb. u. erw. Aufl.

Berlin, 1958, VEB Deutscher Verl. d. Wissenschaften. 582, 2 p., ábrák-al.

FSZEK, EK, SZEK

131 KUNZE, Horst: Bibliotheksverwaltungswissenschaften. 2. verb. Aufl.

Leipzig, 1958, Harrassowitz. XIV, 344 p. /Lehrbücher für den Nachwuchs an wissenschaftlichen Bibliotheken 1./ Bibliogr. passim.

KMK, OMK MTA

132 Ein Leben im Dienst der Bibliothek. Festgabe für Hans Ziegler zu seinem 70. Geburtstag am 13. November 1957. Zusammengestellt von Ernst Zunker.

Greifswald, 1957, (Panzig'sche Buchdr.) 36 p. /Veröffentlichungen der Universitäts-Bibliothek Greifswald. 2./

133 MARTIN, Walter: Kleines Fremdwörterbuch des Buch- und Schriftwesens.

Leipzig, 1959, Harrassowitz. XXIV, 169, [2] p. Bibliogr. [170-171. lp.

MTA OMK, KMK, EK, OMK

134 (POMASSL, Gerhard): Führer durch die Bibliotheken der Universitätsstadt Jena.

[Jena], 1958, [Universitätsbibliothek Jena] 55 p.

SZEK, MTA

135 RAAB, Dieter: Autor und Lektor. Ein Beitrag zum sozialistischen Verlagswesen und Verlagsrecht in der DDR.

Berlin, 1959, Dtscher Zentralverl. 75 p. Bibliogr.: 72-75 p.

MTA

136 SCHUBERT, Johannes: Publikationen des modernen chinesisch-tibetischen Schrifttums.

Berlin, 1958, Akademie-Verl. 54, 2 p. /Veröffentlichung, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Orientalforschung. 39. nr./

EK

137 WILLERS, Annemarie: Die Kunst des Schreibens. Alphabete mit Anwendungen.

Dresden, (1958.) Verl. d. Kunst 49, [2] p.

OMK

ROMANIA

138 LUPU, A.: Biblioteca regionala din Iasi.

Bucuresti, 1957, Ed. de etat Didactica si Pedagogica. 68 p. /Biblioteca din R.P.R./

KMK

SZOVJETUNIO

139 Bibliografija hudozsasztvennoj literaturü i literaturovedenija. Uesebnik dlja bibliotecsnuh insztitutov. (Pod red. E.I. Rüszkina) 2.cs. Moszkva, 1958, Moazk.Gosz. Bibl. Inasz. 207,1 p.

MTA

140 Bibliotekovedenie i bibliografija za rubezsom. Szbornik. Vüp. 1. (NABATOVA, N.B.-SZTUPNIKOVA, T.Sz.): Bibliotecsnoe delo v Germanaszkoj Demokraticseszkoj Reszpublike, Pol'szkoj Narodnoj Reszpublike, Cseho-szlovackoj Reszpublike.

Moszkva, 1958, Bibl. im V.I. Lenina 223 p.

KMK GK, MTA

141 Detszkaja biblioteka. Frakticeszke poszobie dlja detszkogo bibliotekarja. Red. A.A. Hrenkova. Moszkva, 1958, Bibl. im. V.I. Lenina. 229 p. Illusztrált.

KMK MTA

142 AFANASZ'EV, Ju(rij) Sz(ergeevics): Goszudarsztvennaja publicsnaja biblioteka im. M.E. Szaltükova-Scsedrina v 1957 g.

Leningrad, 1958. 113 p.

KMK

143 INBER, P(avel) M(ihajlovics): Tehniceszskaja literatura. Poszobie dlja knizenuh rabotnikov.

Moszkva, 1957, Iszkuszsztvo. 283 p. /Knizanoma rabotniku o knigah./ Bibliogr. 277-279.p.

OMK

144 KUNINA, A(szja) A(bramovna) - ZELENINA, Marina Evgen'evna: Geri-ka nasih dnej v proizvedenijah szovetazkih piszatelej. Materialü dlja maaszsovuh bibliotek k XXI sz'ezdu KPSzSz.

Moszkva, 1958, Bibl. im V.I. Lenina, 56 p.

KMK, MTA

145 Materialü szovmesztaogo zaszedanija uesenuh szovetov Goszudarsztvennoj publicsnaj biblioteki im M.E. Szaltükova-Scsedrina, Biblioteki Akademii Nauk SzSzSzR i Leningradszkogo bibliotecsnoego insztituta im N.K. Krupszkoj poszvjascsennogo 40 letiju Velikoj Oktjair'szkoj szocialiszticeszskoj revoljucii. (Red. koll. Sz. M. Babincev, V.M. Barasenkov i dr.)

Leningrad, 1958, Bibl. im. Szaltükova-Scsedrina. 124 p.

KMK

146 V pomoscs' detszkim bibliotekam. Szbornik metodiceszkih i bibliograficeszkih materialov. Red. M.D. Puskarova.

Moszkva, 1958, Bibl. im. V.I. Lenina. 110 p.

KMK

147 Rabota bibliotek v pomoscs' mehanizatoram szel'szskogo hozjajsztva. Szbornik materialov. (Red. A.A. Hrenkova, M.M. Metelkin.)

Moszkva, 1957, Bibl. im. V.I. Lenina. 162 p.

MTA, KMK

148 SAMURIN, Evgenij Ivanovics: Szlovar' knigovedeseszkih terminov. Dlja bibliotekarej, bibliografov, rabotnikov pezsati i knizsnoj trgovli.

Moszkva, 1958, "Szov. Roszezija". 340 p.

GK

149 [Szorok] 40 let bibliotecsnoego sztroitel'sztva v SzSzSzR. Dokladü naucsnoj konferencii 23-26 dekabrja 1957 goda. Pod red. F.Sz. [Abrikoszoval Abrikoszovoj].

Moszkva, 1958, Bibl. im. V.I. Lenina. 285 p.

MTA, GK

150 Vszeszojuznaja goszudarsztvennaja biblioteka inosztrannoj literaturü. Putevoditel' - szpravocsnik. (Red. M.I. Rudmino.)

Moszkva, 1957, "Moszkovszkaja Pravda". 54 p.

GK

AMERIKAI EGYESÜLT ALLAMOK

151 ARBUTHNOT, May Hill : Children and books. Rev.ed.
Chicago, Ill. 1957, Scott Foresman.
XVI, 684 p. (Educating America's children. / Bibliogr. 614-668.p. Illusztrált.

KMK

152 County, regional and district library laws. Compl. by ...the Public Libraries Division of the American Library Association.
Chicago, Ill. 1957, A.L.A. 35 p.

KMK

153 GRAY, William S[cott] - ROGERS, Bernice : Maturity in reading, its nature and appraisal.
Chicago, Ill. 1956, Univ. Press.
XII, 273 p.

KMK

154 LANDHEER, Bartholomeus : Social functions of libraries.
New York, 1957, The Scarecrow Pr.
4, 287 p. Bibliogr. 251-267.p.

KMK, MTA

155 MOAKLEY, Gertrude : Basic filing rules for medium-sized libraries. A compend filing code for catalogs of 120 - 2000 trays. Forew. by Rudolf Flesch.
New York, 1957, William-Frederick Pr. 60 p.

KMK

156 PERRY, James W[hitney]-KENT, Allen : Documentation and information retrieval. An introduction to basic principles and cost analysis. (Forew. Jesse H[ank] Shera.)
[New York-London], (1957.) Intersc. Publ. XII, 156 p. /Western Reserve University, Cleveland. / Bibliogr. passim.

OMK

157 PERRY, James W[hitney]-KENT, Allen : Tools for machine literature searching. Semantic code dictionary, equipment, procedures. [Collab.] John L. Melton. (Intr. Jesse H. Shera.)
New York - London, 1958, Intersc. Publ. XVIII, 972 p. /Library science and documentation I. / Bibliogr. passim.

OMK

158 Proceedings of the International Study Conference on classification for information retrieval. Held at Beatrice Webb House. Dorking, England 13-17 May 1957. London.
New York, 1957, Aslib, Pergamon Press. III, 151 p. Bibliogr. a fejezetek végén.

KMK

159 RUCKER, Frank V. - WILLIAMS, Herbert Lee : Newspaper organization and management. (2.repr.)
Ames, IO. 1958, Iowa State Coll. Press. XVII, 547 p. Bibliogr. 525-529.p. Ill.

KMK

160 SHERA, Jesse H[ank] - KENT, Allen - PERRY, James W[hitney] : Information resources. A challenge to American science and industry. Based on the Special meeting of the Council on Documentation Research, Febr. 3-4, 1958. (2.print.)
New York, (1958.) Intersc. Publ. XII, 214 p. /Western Reserve University, Cleveland. / Bibliogr. passim.

OMK

161 Studies in the early English periodical. Ed. by Richmond P[ugh] Bond.
Chapel Hill, 1957, Univ. of North Carolina Pr. 206 p.

MTA

ANGLIA

- 162 **Aslib directory. A guide to sources of information in Great Britain and Ireland. 1957.** Ed. by Miriam Alman.
London, 1957, Aslib.
1.vol. Indices and appendices. 179 p.
2.vol. Directory of libraries and information services. Regional index. 1018 p.
KMK
- 163 **BORSA Gedeon: Early printed books in Hungary.**
[London, 1958, Book Collector.] 15-27.p. /Kiny.: Book Collector. 7.vol. 1.no./
EK
- 164 **Catalogue of the library [of] The Library Association.**
London, 1958, Harrison. VII, 519 p.
KMK
- 165 **Encyclopaedia of librarianship.** Ed. by Thomas Landau. (2.impr.)
London, 1959, Bowes and Bowes. IX, 334 p.
MTA, FSZEK
- 166 **Encyclopaedia of librarianship.** Ed. by Thomas Landau.
London, (1958), Bowes and Bowes. IX, 334 p.
BMK
- 167 **HOBSON, Anthony] Robert] Alwyn]: The literature of bookbinding.**
London, 1954, National Book League. 15 p. /The book 2./
KMK
- 168 **IRWIN, Raymond : The golden chain. A study in the history of libraries.**
London, 1958, Lewis. 20 p.
KMK
- 169 **IRWIN, Raymond: The origins of the English library.**
London, 1958, Allen and Unwin. 255 p. Bibliogr. 249-250.p.
KMK MTA
- 170 **Library education today. Report of the National Conference held at Chaucer House in May, 1957.**
London, 1957, Library Association. 40 p.
KMK
- 171 **MACCLEAN, Ruari : Modern book design from William Morris to the present day.**
London, 1958, Faber and Faber. 115 p. 8 t.
KMK
- 172 **MACLEOD, R.D. : The Anglo-American Library Associations. An historical note on the beginnings.**
London, 1958, Library Assoc. 15 p. /Library Association pamphlet 19./
KMK
- 173 **MOON, E.E. - HUNT, Kenneth] Geoffrey] : Some aspects of stock control in public libraries. 1. A stock-editor's viewpoint. 2. A chief librarians viewpoint.**
London, 1957, 16 p. /North-Western Polytechnic School of Librarianship. Occasional papers 10./
KMK
- 174 **MULLINS, E. : Texts and calendars. An analytical guide to serial publications.**
London, 1958, Offices of the Royal Historical Society. XII, 674 p. /Royal Historical Society guides and handbooks. 7.no./
EK
- 175 **VICKERY, B.C. : Classification and indexing in science. With an introd. by D.J. Foskett.**
London, 1958, Butterworths Scient. Publ. XVII, 185 p. Bibliogr. passim.
MTA

AUSZTRIA

176 MORAVEK Endre: Verzeichnis ungarischer Fachausdrücke und Abkürzungen aus dem Buch- und Bibliothekswesen mit Übersetzung ins Deutsche, Französische und Englische. Unter Mitarb. v. Edith Bernáth - Bodnár [Györgyné].

Wien, 1958, Österr. Nationalbibliothek. VIII, 61 p. /Biblos Schriften 17./

KMK, SzEK

177 Die Österreichische Nationalbibliothek. Geschichte - Bestände - Aufgaben. 2. verm. Aufl.

Wien, 1958, 80 p. /Biblos Schriften 19./ Bibliogr. passim. Illustriert.

SzEK, KMK

FRANCIAORSZÁG

178 FEBVRE, Lucien - MARTIN Henri Jean: L'apparition du livre. Par-avec le concours de Anne Basanoff, Henri Bernard-Maitre, Moché Catane, Marie - Roberte Guignard et Marcel Thomas.

Paris, 1958, A. Michel. XXIX, 557, 3 p. 12 t. 1 térk. /Bibliothèque de synthèse historique. L'évolution de l'humanité. Synthèse collective. 49./

EK KMK

179 Vocabularium bibliothecarii. English. Français. Deutsch. Supplement. 1958. Compil. by [Préparé par] Anthony Thompson.

Paris, 1958. Unesco. 79 p. /Unesco bibliographical handbooks./

MTA, OMK

INDIA

180 VISWANATHAN, C.G. : The high school library. Its organization and administration.

Bombay-Calcutta, etc. 1957, Asia Publ. 154 p. Bibliogr. 148-150 p.

EK

KOLUMBIA

181 RAMIREZ, Jesus Emilio : La necesidad de la bibliografía científica para el progreso de la investigación.

Bogotá, 1958, Impr. SICD. [22] p. /Asociación Colombiana de Bibliotecarios, Publicaciones 3./

KMK

NEMET SZÖV. KÖZTARSASAG

182 FUCHS, Hermann : Kurzgefasste Verwaltungslehre für Institutsbibliotheken. Mit einem Anhang: Regeln für alphabetische Katalogisierung.

Wiesbaden, 1957, Harrassowitz. [6], 132 p.

MTA, KMK, BMK, SzEK

183 Handbuch der Lochkarten-Organisation [von] Erwin Aikele, Heinz Christen etc. Hrsg. vom Ausschuss für wirtschaftliche Verwaltung/AWV/, 2. Aufl.

Franfurt a.M., 1957, Agenor. 240 p. /A(bschuss für) W(irtschaftliche) V(erwaltung)-Schriftenreihe 142./

KMK

184 Handbuch der technischen Dokumentation und Bibliographie. Bearb. von Karl Otto Sauer, Grete Gringmuth. 2. Aufl.

München, 1957, Verl. Dokumentationen der Technik. Cserélhető lapokból áll iratgyűjtő tokekbán.

KMK

185 Kürschners Graphiker Handbuch. Deutschland, Österreich, Schweiz. Graphiker, Illustratoren, Karikaturisten, Gebrauchsgraphiker, Typographen, Buchgestalter. Hrsg. von Charlotte Fergg-Frowein.

Berlin, (1959), W. de Gruyter. VIII, 192, 180 p. Képekkel.

186 POGGENDORF, Dietrich : Die Umstellung alphabetischer Kataloge von der grammatischen auf die gegebene Folge der Ordnungswörter. Statistische Untersuchungen und Arbeitszeitstudien am Zentralkatalog des Landes Nordrhein-Westfalen.

Köln, 1958, Greven. 137 p. / [Köln.] Bibliothekar-Lehrinstitut des Landes Nordrhein-Westfalen. Arbeiten. 16./

KMK

187 REDENBACHER, Fritz: Die Universitäts - Bibliothek Erlangen in den Jahren 1948-1958. Ein Bericht.

Erlangen, 1959, 40 p. / Erlangen. Universitäts-Bibliothek. Schriften der --3/ Bibliogr. 37-40.p.

KMK

188 Regeln für den Schlagwortkatalog. 2. verb. Aufl.

Erlangen, 1958, 44 p. / Schriften der Universitätsbibliothek Erlangen 1./ Bibliogr. 7-8.p.

OMgK

189 STROMEYER, Rainald : Moderne Probleme des Magazinbaus in Deutschland und seinen Nachbarländern.

Köln, 1958, Greven. 142 p. / Köln. Bibliothekar-Lehrinstitut des Landes Nordrhein-Westfalen. Arbeiten 15./ Bibliogr. 107-119.p.

MTA

190 Ziel und Wege bibliothekarischer Bildung. Festgabe zum 65. Geburtstag von Johannes Langfeldt. Hrg. v. Viktor Zifreund.

Köln, 1958, Greven. 166 p. / [Köln.] Veröffentlichung des Bibliothekar-Lehrinstituts des Landes Nordrhein-Westfalen./

KMK

SVAJC

191 Basel, Universitäts-Bibliothek. Bericht über die Verwaltung der öffentlichen Bibliothek der Universität Basel im Jahre 1957.

Basel, 1958. 28 p.

192 DUFT, Johannes: Weihnacht im Gallus - Kloster. Bilder und Texte aus der Stiftsbibliothek Sankt Gallen.

Zürich-Lindau-Konstanz, 1957, Ostheim-J. Thorbecke. 84 p. 11 t. / Bibliotheca Sangallensis 2./

EK

193 SYDLER, Jean-Pierre: Classification atomique.- Atomklassifikation. - Atomic classification.

Zürich, 1958, VI, 54 lev.

MTA

SVÉDORSZÁG

194 ELLEGARD, Alvar: The readership of the periodical press in Mid-Victorian Britain.

Göteborg, 1957, Elanders Boktryckeri Aktienbolag. 41 p. / Göteborgs Universitets arsskrift. 63.vol. 3./

EK, FSzEK

TARTALOMJEGYZÉK

	lap
Coblans, H.: Új ismeretközlő módszerek és eljárások	1-40.
Kyle, Barbara: Időszerű dokumentációs kérdések és jelentőségük a társadalomtudományi irodalom szempontjából	41-70.
Kyle, Barbara: Korszerű dokumentációs módszerek alkalmazásának néhány további kérdése társadalomtudományi szakirodalmi anyagokkal kapcsolatban	71-81.
Meyriat, J.: A technikai forradalom kilátásai a dokumentációban	82-89.
J.S.: Értekezlet a tájékoztatás új módszereiről és technikájáról	90-94.
Ujabb könyvtártudományi művek könyvtárainkban	XI-XVIII.

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

F.k.: dr. Jótörő Magda
Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár -
Könyvtártudományi és Módszertani Központ.
1959. augusztus 10.
Példányszám: 450.
Készült a KMK házi sokszorosítójában.
(Bp. VIII. Múzeum u.3.)

Az Országos Könyvtárügyi Tanács a múlt év végén két kiadvány-sorozatot indított "Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai" és "Könyvtárosok tapasztalatcseréje" címmel. Eddig megjelentek:

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS KIADVÁNYAI

- 1.sz. /Gombocz István/: Az UNESCO bibliográfiai munkája. Bp. 1958. 62 p.
- 2.sz. /Takács József/: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. Bp. 1958. 303 p.
- 3.sz. /Berlász Jenő/: Kéziratok katalogizálása. Bp. 1958. 112 p. /Utánnnyomás 1959./
- 4.sz. /Andréka Pálné-Czellár Ferenc/: Műanyag- és rokoniparok osztályozása. Bp. 1958. 81 p.
- 5.sz. /Nagy Julia-Vagács András/: Térképek katalogizálása. Bp. 1958. 64 p. /Utánnnyomás 1959./
- 6.sz. /Póssonyi Erzsébet/: Kisnyomtatványok könyvtári kezelése. Bp. 1958. 41 p. /Utánnnyomás 1959./
- 7.sz. /Vécsey Jenő/: A zeneművek könyvtári címléírása. Bp. 1958. 48 p. /Utánnnyomás 1959./
- 12.sz. Sz.Németh Mária: A központi folyóirat címjegyzék kérdései. Bp. 1959.

KÖNYVTÁROSOK TAPASZTALATCSERÉJE

- 1.sz. Külföldi tanulmányutak 1957. Bp. 1958. 99 p.

A kiadványok beszerezhetők: Á.K.V. Könyvtárellátó, Budapest, VI., Népköztársaság utja 16.